DOMNITORI ŞI VOIEVOZI AI ŢĂRILOR ROMÂNE

ŞTEFAN S. GOROVEI

DRAGOŞ ŞI BOGDAN
ÎNTEMEIETORII MOLDOVEI

Probleme ale formării statului feudal
Moldova

EDITURA MILITARĂ
BUCUREŞTI – 1973

Coperta: STIHI BOGDAN

Parintilor mei

Motto

„... Cu grij*ă de adevăr, cu compătimire pentru suferinţi, cu bucurie pentru triumfurile scump cistigate, si, înainte de toate, cu ceea ce învie orice naraţiune: cu i*ubire.

N. IORGA

CUVÂNT ÎNAINTE

De aproape un veac, problema întemeierii statelor feudale Moldova şi Ţara Românească stă în faţa istoriografiei româneşti ca o enigmă care se lasă greu descifrată. Contribuie la aceasta numărul mic de izvoare care pot furniza informaţii despre acel nebulos veac XIV din ţinuturile car-pato-dunărene. Graţie efortului unor generaţii succesive de cercetători – pentru care întemeierea statelor române a fost, constant, o piatră de încercare – s-au putut descifra până azi părţi din această

enigmă, precum, în primul rând, sensul *acţiunii de întemeiere, lămurindu-se, prin lungi discuţii şi critici, negative şi pozitive, rolul primordial al dezvoltării interne, fără a se neglija, însă – în cazul Moldovei, mai ales – impulsul exterior Discuţii la fel de aprinse, dar la fel de folositoare, au făcut lumină şi în privinţa* personajelor *care au jucat un rol de seamă în aceste evenimente; astfel, legendarul Negru Vodă tinde să devină, în lumina ultimelor cercetări şi interpretări, un personaj istoric real, un voievod muntean numit poate Radu, şi care ar fi domnit între anii 1290 şi 1315 şi ar fi fost îngropat în vechea necropolă dinastică de la Câmpulung-Muscel.*

Discuţiile au fost mai puţin rodnice în ceea ce priveşte cronologia *acestor evenimente, nu atât pentru Ţara Românească, unde există câteva documente şi inscripţii care permit o jalonare aproape, definitiva a domniei lui Basarab 1 si a urmaşilor săi imediaţi, cit pentru Moldova. Şi azi, încă, rămâne nesigură cronologia voievozilor moldoveni din veacul al XIV-lea, cu toate strădaniile unor istorici distinşi, care au reuşit, de altfel, să aducă unele contribuţii fundamentale în rezolvarea acestei chestiuni.*

în mai multe rânduri, ne-am preocupat de probleme ale istoriei Moldovei în veacul al XIV-lea; cartea aceasta însumează şi unele rezultate ale acestor preocupări, unele publicate deja sub formă de studii şi articole, altele prezentate sub formă de comunicări la diverse reuniuni ştiinţifice; în fine, altele vor forma obiectul unor studii viitoare, în speranţa că însăşi această carte nu va fi deck nucleul alteia, de alte proporţii, şi, poate, cu mai puţine semne de întrebare şi mai puţine formulări de genul „se pare" Căci – de ce să n-o spunem? — istoria noastră e un domeniu în care descoperirile de însemnătate se fac la intervale destul de mari de timp, mai ales când e vorba de veacul al XIV-lea. Dar lucruri noi se pot aduce şi privindu-le pe cele vechi printr-o optică noua. Cu alte cuvinte – non nova, sed nove *nu (lucruri) noi, ci (într-un mod) nou.*

Cititorul va fi, desigur, uimit să constate deosebiri între prezentarea unor evenimente în filele acestei cărţi şi prezentarea aceloraşi evenimente în Istoria României *sau în cele trei compendii apărute în ultimii ani; iubitorii de cronologii precise şi definitive vor fi mâhniţi să constate fixarea altor jaloane cronologice ale acelor evenimente. Trebuie, deci, avertizaţi că istoricii înşişi nu au căzut încă de acord asupra acestor chestiuni si că sistemul cronologic expus în paginile care urmează ne aparţine.*

Dar, pe măsură ce trece timpul, părerile diverg lot mai puţin şi unele ipoteze sau puncte de vedere sânt acceptate de cercuri tot mai largi de cercetători. Şi atunci, o carte care să arate publicului de cititori nespeaalişti rezultatele cele mai noi ale cercetării devine esenţialmente necesară. Este ceea ce unde să fie volumul de faţă.

*

Întemeierea statelor feudale româneşti constituie un punct de cotitură din viaţa unui popor al cărui trup fusese chinuit, secole în şir, de năvăliri şi ttăpâmri „barbare", la capătul cărora, nu într-un suprem efort, ci ca o încununare firească, a stat închegarea unor organisme statale unitare şi independente Un drum străbătut încet, dar sigur – acela al feudalismului – a asigurat existenţa tuturor acelor factori – economici, sociali, politici, militari, religioşi şi culturali – necesari în interior, iar o conjunctură internaţională a favorizat această acţiune internă. Nimeni nu se mai îndoieşte astăzi că întemeierea statului feudal Moldova este rezultatul unei neîntrerupte dezvoltări interne, al unei necontenite acumulări cantitative, pentru care acţiunile lui Dragoş şi Bogdan – ca impuls exterior, incontestabil şi el – au constituit doar fermentul necesar saltului şi transformării calitative.

Prin Descălecători şi întemeietori *vrem să înţelegem, deci, nu numai personalităţi de prim rang din istoria*

noastră naţională, căci numele unui Dragoş sau Bogdan simbolizează azi – mai mult deck nişte legendari fondatori de stat – o epocă *şi* o acţiune; *dacă primul a lăsat urme de neşters în amintirea colectivă a poporului, cel de-al doilea a dat ţării unul din numele sale, mult timp Moldova fiind numită de către străini* Bogdania. *Azi, îi delimităm convenţional – Dragoş Descălecătorul şi Bogdan Întemeietorul – dar ei au fost, la vremea lor, deopotrivă* Descălecători *şi deopotrivă* întemeietori; *ba chiar, mai mult deck atât, acţiunea de întemeiere a statului se poate spune că a continuat şi după moartea lui Bogdan: primii Muşatini – Petru I, Roman I, Ştefan I – sânt şi ei nişte întemeietori, nişte Fondatori, nişte Ctitori, căci Moldova ne apare ca un stat deplin aşezat, în marginile istoriceşte cunoscute şi recunoscute de-a lungul secolelor, abia în domnia lui Alexandru cel Bun. Acesta este, de altfel, şi sensul pe care Eminescu l-a dat celebrelor versuri din* Scrisoarea a III-a, *în care evoca pe Basarabi şi Muşatini,*

Descălecători de ţară, dătători de legi şi datini, Ce cu plugul şi cu spada aţi întins moşia voastră De la munte pân'la mare şi la Dunărea albastră.

Poate că unii vor fi miraţi de folosirea cuvintelor descălecare, descălecător *Dar a existat* realmente *o descălecare, în sensul medieval al cuvân-tului, şi vom încerca să arătăm, la locul potrivit, dimensiunile reale ale acestei descălecări.*

Dezbaterea unor probleme spinoase a dat lucrării un caracter de demonstraţie, şi, pe alocuri, de polemică, deşi n-a fost câtuşi de puţin în intenţia noastră de a polemiza prin intermediul cărţii de faţă. Dar sânt unele probleme– precum controversa privind pe Koriatovici al căror istoric trebuia făcut, pentru ca cititorul să poată înţelege sensul unei interpretări noi, să poată distinge diferenţa de nuanţă cu care am privit vechea controversă.

Pornind de la aprecierile lui N Iorga, am socotit necesare o sumă de precizări asupra veacului al XIII-lea, ale cărui evenimente stau la temelia închegării statelor

noastre feudale.

I

VEACUL STĂPÂNIRII TĂTARE

„... O realitate plină de însemnate şi durabile urmări pentru veacul al XIV lea, crnd se întemeiază cea dintâi domnie romanească.”

N. IORGA

O POARTA VEŞNIC DESCHISA

Cel care cunoaşte Moldova de azi, cu şosele. Asfaltate şerpuind printre dealuri molcome, cu oraşe în care viaţa patriarhală – clasic moldovenească – face tot mai mult loc ritmurilor trepidante ale vieţii moderne, dar care mai păstrează, încă, în cartiere mai retrase, căsuţe albe înconjurate cu grădini falnice, îşi poate cu greu imagina Moldova de altădată, din secolul trecut, de pilda.. Şoselele prunduite de atunci pot părea automobiliştilor de

azi un semn de adevărată barbarie, iar locuitorilor marilor oraşe, obişnuiţi cu largile bulevarde asfaltate, străzile pavate cu... lemn li s-ar părea de neconceput!

Cu cât e mai greu de imaginat, prin urmare, Moldova acelui început de veac XIII, acoperită de codri seculari, presărată cu aşezări omeneşti, de tip predominant rural şi în concentrări destul de rare, şi, ici-colo, câte una mai răsărită, înconjurată cu fortificaţii de lemn – o ţară care încă nu se constituise ca atare şi care nu avea alt stăpân decât pe propriii ei locuitori. Pământuri frumoase şi bogate, peste care, vreme de aproape un mileniu, trecuseră, unul după altul, neamurile „barbare”, unele asimilându-se, altele dispărând fără să lase urme în viaţa localnicilor Cei mai însemnaţi fuseseră, fără îndoială, slavii, care, fiind un neam de agricultori, s-au statornicit repede, convieţuind cu localnicii şi asimilându-se, în cele din urmă, în masa acestora. Stadiul în care se aflau slavii – trecerea la feudalism – uşurase această asimilare şi favorizase preluarea, de către localnici, a unor elemente de civilizaţie slavă, ceea ce a grăbit procesul de formare a relaţiilor feudale pe teritoriul românesc de azi.

Populaţia românească era organizată în obştii ţărăneşti, bazate pe viaţa şi munca în comun. În urma dezvoltării economice, a adâncirii diviziunii muncii, poziţia conducătorilor de obştii s-a întărit, formându-se o pătură conducătoare, care prefigura clasa feudală.

Se consideră azi că acţiunea de închegare a primelor formaţiuni politice prefeudale pe pământul ţării noastre a început din secolul al IX-lea. În adevăr, încă de la începutul secolului următor, pe teritoriul fostei Dacii se constată asemenea formaţiuni. Astfel, pentru primii ani ai acestui secol, sânt amintite, în Transilvania, cele trei „ducate”, ale lui Gelu, Glad şi Menumorut, cucerite de maghiari înainte de anul 907; către mijlocul veacului, în Banat sânt atestaţi doi *jupani* – Voilă şi Vataul, tot atunci, dar în colţul opus al ţării, în Dobrogea, sânt menţionaţi alţi doi *jupani* – *Dimi*-trie (943) şi Gheorghe. Pentru

Moldova, asemenea menţiuni lipsesc, dar e de crezut că, de vreme ce relaţiile feudale acoperă spaţii atât de întinse, fiind atestate în trei colţuri ale ţării – Someş, Banat, Dobrogea – al patrulea colţ, Moldova, nu putea face excepţie. Numai că, în timp ce Transilvania stătea la adăpostul coroanei Carpaţilor, iar Dobrogea – în zona de influenţă bizantină, Moldova era ca o poartă veşnic deschisă pentru toţi invadatorii pe care stepele răsăritene îi trimitea, în hoarde nestăvilite, spre bogăţiile Europei. Astfel, în prima jumătate a secolului al X-lea năvăliseră pecenegii, apoi uzii, iar un secol mai târziu (1067-1071) – cumanii, de neam turcie. Păstori si crescători de vite nomazi, aceşti năvălitori au încetinit evoluţia societăţii moldoveneşti pe drumul feudalismului, importanţă mai mare au avut doar cumanii, care, cu timpul, se vor sedentariza şi vor deveni creştini. Astfel se explică de ce închegarea formaţiunilor politice în Moldova a suferit un decalaj faţă de restul teritoriului românesc.

Spre mijlocul veacului al XII-lea, unele izvoare menţionează existenţa *berladnicilor,* care locuiau undeva, între Dunăre şi cnezatul Haliciului (Galiţia). Unii istorici consideră că este vorba de locuitorii unei formaţiuni politice din Moldova, cu centrul la Bârlad. Cercetările arheologice întreprinse în această zonă au scos la iveală, în adevăr, o mare aglomerare de aşezări neîntărite – peste 200 la număr – care pot constitui proba materială pentru afirmaţiile izvoarelor scrise.[1] în acest caz, Bârladul ar fi cel mai vechi oraş moldovenesc.

Câţiva ani mai târziu, în 1164, scrieri bizantine menţionează existenţa *vlahilor* în apropierea cnezatului halician. În aceeaşi vreme, numeroase izvoare atestă existenţa în sudul Moldovei a unei populaţii numită *brodnici* şi rămasă, până azi, destul de enigmatică. Unii au vrut să vadă în acest nume o deformare a

[1] Ştefan Olteami, *Evoluţia procesului de organizare statală la est şi sud de Car poţi, în secolele IX-XIV,* în. Studii" nr 4/1971, p. 762.

berladnicilor; alţii socotesc că e vorba de locuitori de la vadurile Prutului (în slavă, *brod* înseamnă *vad);* N Iorga, la un moment dat, a respins până şi identitatea lor cu românii!

In nordul Moldovei, par a fi locuit *bolohovenii,* a căror origine e tot aşa de discutată. După părerea unora, ar fi vorba de români *(volobovem),* în timp ce, după părerea altora, *cnejii bolohoveni,* menţionaţi de documente, ar fi nişte rude ale cnejilor ruşi, şi anume descendenţi pe linie feminină!

Berladnici, brodnici, bolohoveni... Nume stranii, amintiri îndepărtate, înceţoşate, printre care istoricul bâjbâie nesigur Studiul realităţilor de pe teren aduce, însă, lămuriri mai interesante asupra evoluţiei societăţii noastre feudale.

Ilustrul principe, istoric şi geograf Dimitrie Cantemir, scrie, probabil după tradiţii, că, înaintea întemeierii statului moldovenesc, existau un fel de „republici" în zonele Vrancei şi a Câmpulungului moldovenesc. Cercetătorii au stabilit că aceste zone au fost acoperite cu sate răzeşeşti; este vorba, deci, de urmele organizării pe baza obştiilor. Asemenea formaţiuni prestatale se dezvoltau, la începutul veacului al XIII-lea, şi în restul Moldovei. Astfel, pe valea Bistriţei, în apropiere de Piatra Neamţ, pe înălţimea cu nume straniu, *Bâtca Doamnei,* arheologii au descoperit o aşezare locuită încă din vremea dacilor şi devenită, în secolul al XII-lea, locul unei fortificaţii; s-a găsit acolo o monedă de la regele Bela al III-lea al Ungariei (1172-1196), s-au găsit bogate urme de viaţă economică s, religioasă, întărituri de bârne, locuinţe, o biserică – totul fiind distrus de un mare incendiu pe la jumătatea veacului al XIII-lca, incendiu provocat, fără îndoială, de trecerea uitărilor între „republicile" lui Cantemir şi cetăţuia de pc Bâtca Doamnei – probabil centrul unui cnezat al văii Bistriţei – este un pas de istorie, ilustrativ pentru evoluţia pe care o urmărim: treptat, paralel cu dezvoltarea economică, uniunile de

obş-lii s-au transformat în cnezate, constituite, de obicei, de-a lungul râurilor, şi conduse de cneji sau jupani. Spre sfârşitul secolului al XII-lea şi începutul celui următor, cnezatele încep să se unească în jurul unui singur conducător – voievodul. O vreme, cnezatele şi voievodatele au coexistat, ca iu Maramureş, de pildă, sau ca în Ţara Românească, unde, la 1247, sânt amintite, simultan, două cnezate şi două voievodate. Conducerea aces-mr formaţiuni tindea să devină, încă din secolul al X-lea, ereditară, fiind menţinută între membrii unei aceleeaşi familii; astfel, Menumorut moştenise „ducatul" bihorean de la bunicul său şi se pare că avea conştiinţa unei stăpânin şi mai vechi; în Banat, câteva decenii mai târziu stăpânea Ahtum, un urmaş al lui Glad. Se închegase deja o ierarhie feudală, oarecum asemănătoare celei din Apusul Europei. Feudalii locuiau în curţi, la adăpostul unor întărituri de bârne, stăpâneau pămân-mn întinse şi turme numeroase, întreţineau cete înarmate – numite, ceva mai târziu, în documente, *aparat militar* sau *de război;* aceşti nobili, care în izvoare apar sub numele de *potentes* (pu-icrnicii) sau *maiores terrae* (mai marii pământului), trăiau din munca ţăranilor aserviţi – şerbii sau iobagii – care le lucrau pământurile; erau destul de bogaţi ca să cumpere stofe scumpe, străine, iar monedele apusene, glsite în pământul ţării noastre, dovedesc o intensă activitate economică.

Din punct de vedere politic, aceşti conducători feudali cădeau în zonele de influenţă ale vecinilor puternici, care exercitau o suzeranitate, cel mai adesea pur formală, asupra teritoriilor româneşti; astfel, Dobrogea era condusă de principi vasali Imperiului bizantin, în viitoarea Ţară Românească se simţea influenţa celui de-al doilea tarat bulgar, întemeiat la 1185 de fraţii – vlahi de origine – Petru şi Asan, ca şi a regatului sârbesc, iar asupra Moldovei aveau oarecare influenţă cnejii Haliciu-lui. În acest timp, în Transilvania se consolida treptat stăpânirea maghiară; în momentul când acest proces – început odată

cu căderea „ducatelor” de la începutul secolului al X-lea, ale lui Gelu, Glad şi Menumorut – a fost încheiat, şi când graniţele regatului Sfântului Ştefan au ajuns aproape să coincidă cu linia Carpaţilor (în jurul anului 1200), în faţa statului feudal maghiar s-a pus problema expansiunii extracarpatice. Acest stat era o creaţie relativ nouă în această parte a Europei; triburile maghiare se stabiliseră în Câm-pia Panoniei abia spre sfârşitul veacului al IX-lea (896), dar statul ducelui Arpad (m.907) era, încă la moartea acestuia, o formaţiune cu un viitor promiţător în adevăr, nici nu trecuse veacul de la statornicirea ungurilor în noua lor patrie, când, în anul 995, ducele Geza promite trecerea la creştinism, iar cinci ani mai târziu, fiul său Waik „primeşte coroana de aur care îl face rege, împreună cu o bulă de întronare de la Silvestru al II-lea care leagă noul regat de Sfântul Scaun sub titlul de monarhie apostolică"[1]

Statul maghiar, creaţie a „Anului o mie”, s-a transformat, astfel, brusc, dintr-un stat „barbar” în avanpostul cel mai înaintat al creştinătăţii catolice în răsărit.

TERRA ULTRA MONTES NIVIUM

Urmaşii lui Ştefan cel Sfânt, purtători ai unei coroane „apostolice”, care-i obliga la îndeplinirea unei misfuni de catolicizare a ţinuturilor vecine, cucereau aceste ţinuturi şi-şi adăugau titluri noi regele Ungariei era şi suveran al Croaţiei, al Dalmaţiei... Prin Ungaria treceau şi cruciaţii, în drumul lor spre locurile sfinte, pe care voiau să le~elibereze, dar nu ca să fie libere, ci ca să le stăpânească ei. Regele Andrei al II-lea, cavaler cruciat şi

[1] Henri Focillon, *Mul* O *Mie,* Bucureşti, 1971, p. 126.

el, „a văzut în locurile sfinte pe călugării ostaşi germani şi a crezut că în ţara sa, străvechi teritoriu de cruciadă, ei pot duce mai bine lupta contra păgânilor decât în ţinuturile asiatice”[1] în 1211, cavaleri teutoni, aparţinând unui ordin fondat în 1128[2], au fost aşezaţi în cotul Carpaţilor, în Ţara Bârsei, într-un loc care i se părea regelui mai expus atacurilor dinspre cumani. Fireşte, regele Andrei (1205-1235) le dăduse pământ şi privilegii cu gândul că teutonii vor apăra graniţele şi, sub conducerea lui, vor cuceri teritoriile „de peste munţii înzăpeziţi” tot în folosul lui. Nu erau, însă, teutonii oamenii potriviţi a fi simple instrumente; ei voiau să cucerească, *dar pentru ei,* să ridice castele, să silească pe localnici la munci în folosul lor, să adune averi... Teutonii veneau din ţările arabe, unde – în Siria, de pildă – construiseră nişte cetăţi masive de piatră, care, ridicate în noua lor aşezare, le-ar fi făcut inexpugnabile. Regele Andrei avu, dea, prevederea să le interzică formal, printr-un articol din privilegiul acordat la venirea lor, de a construi cetăţi de piatră. Cetăţi, târguri, biserici – totul trebuia înălţat din lemn.

Teutonii s-au pus pe lucru, nu după indicaţiile regale, ci după propriile lor idei şi interese, aşa că în câţiva ani a izbucnit primul conflict cu Andrei al II-lea. Papa Hononu (1216-1227), sprijinitor şi al cavalerilor, dar şi al regilor apostolici, a aplanat conflictul, în 1221.

Trecând „munţii cu zăpadă”, teutonii au construit, în ţara cumanilor, o cetate– Cetatea Crucii, Kreuzburg – luând în stlpânire şi pământurile înconjurătoare. Din 1223, în corespondenţa papală, *terra ultra monies nivium* – ţara de peste munţii cu zăpadă – apare, în mod constant, ca o parte a feudului acordat teutonilor Juridic, era doar un feud, pământurile cucerite de teutoni aparţinând suzeranului lor, regele Ungariei. Dar teutonii,

---

[1] N. Iorga, *Istoria Românilor* vol. III, Bucureşti, 1937, p. 101.

[2] V şi : S. Columbeanu, R. Valentin, *Cruciadele,* Bucureşti, 1971.

voind să rămână ei stăpâni ai acestor pământuri, au cerut papei, în 1224, să nu depindă decât de el, ceea ce, firește, papa a acceptat bucuros. Dacă dorinţa ar fi devenit realitate, ar fi Însemnat o uzurpare şi pretenţia însăşi a teutonilor era o încălcare a privilegiului acordat de rege. Sitnţindu-se ameninţat, Andrei al II-lea şi-a trimis ostile ca să ia în stăpânire cetatea întărită de peste <:. Irpaţi, în primăvara lui 1225, iar în luna august. A alungat pe teutoni şi din Ţara Bârsei.

Nu este încă bine lămurită situarea geografică .1 Kreuzburgului teutonic, ridicat în ţara cumanilor, la hotarele brodnicilor Unii cercetători au încercat să fixeze locul cetăţii undeva pe valea Buzăului; alţii cred că e vorba de zona Vrancei, in sudul Moldovei. Optăm şi noi pentru presupunerea din urmă; motivele ni se par puternice: întreaga evoluţie a evenimentelor o sprijină. Ca si anticipăm puţin, vom spune că, la câţiva ani. Lupă creştinarea cumanilor, când a văzut ce greu-lăţi întâmpină episcopul cumanilor în misiunea sa, papa a cerut regelui Andrei – fără să obţină nici măcar un răspuns – să înapoieze Ţara Bârsei şi nartea aceea din Cumania teutonilor, care, cu Lraţul lor de fier, ar fi fost de mare ajutor călugărilor misionari. Kreuzburgul fusese construit, deci, pe acelaşi pământ pe care s-a constituit în 1227 episcopia cumanilor şi s-a reconstituit, în 1347, sub numele de episcopia Milcoviei. E o continuitate de acţiune şi de forme care trebuie să dea de gândit; iar dacă e vorba de a căuta pe icren, să nu uităm că în Vrancea două sate poartă şi azi numele acesta, cu rezonanţă stranie şi aproape unică: Crucea de Sus şi Crucea de jos.

De altfel, nici nu ar fi de imaginat altfel: teutonii odată alungaţi, regele nu putea lăsa neasigu-. Ată graniţa dinspre Cumania; şi apoi, în seama cui să lase pământurile din jurul Cetăţii Crucii? La un atât de preţios cap de pod nu se putea renunţa aşa de uşor

Continuarea misiunii teutonilor a revenit *ordinului dominican,* creat în 1215, la Toulouse, în Franţa;

dominicanii, numiţi şi *fraţi predicatori,* fuseseră aduşi abia de câţiva ani în Ungaria.

La 1227, arhiepiscop de Strigoniu şi legat al papei în această ţară era un cleric belgian, pe nume Robert, care conducea propaganda catolică în aceste locuri; lui i s-a adresat, în acel an, „fiul fruntaşului din Cumania", pentru creştinare. E de crezut că această cerere nu venea aşa, *ex nihilo,* fără o campanie pregătitoare. Rezultatul a fost că 15 000 de cumani au fost botezaţi, în prezenţa unor înalţi prelaţi catolici, între care şi reprezentantul papei – arhiepiscopul Robert – prinţul cumanilor; botezat tot atunci, având ca „naş" pe prinţul moştenitor al Ungariei, viitorul rege Bela al IV-lea.

Un an mai târziu, în directă subordonare faţă de Sfântul Scaun, s-a organizat un episcopat al cumanilor, condus de Teodoric, un călugăr dominican. Şi prezenţa dominicanilor – cărora le plăcea să-şi deriveze numele din „Domini canes", clinii Domnului – în zona de sud a Moldovei, în Vrancea, pare a fi lăsat urme în toponimia locului un pârâu se cheamă, încă, *Domocusul,* care este forma maghiară – Domokos – a numelui Dominic.

Călugării aveau în spatele lor două forţe – puterea papală şi statul maghiar– care, amân-două, urmăreau expansiunea teritorială. Privilegiile promise cumanilor care ar fi vrut să treacă la creştinism erau însemnate; papa şi regele Andrei plănuiau organizarea unui adevărat nou stat, cu cetăţi, târguri şi biserici – care, evident, trebuiau construite de acum încolo.

Acţiunea de creştinare a cumanilor a continuat an de an, desigur, mai mult forţată decât de bună voie, până când, în 1233, regele Andrei avu, în sfârşit, satisfacţia de a adăugi titlurilor sale încă unul acela de *rege al Cnmaniei.*

Localnicii, însă – românii – erau ostili acestor acţiuni, căci – aşa cum s-a şi întâmplat, de altfel – creştinarea în rit catolic de către Ungaria trebuia să aibă ca urmare trecerea lor sub suzeranitatea acestui stat. În plus, o

stăpânire străină aduce întotdeauna şi o accentuare a exploatării. Rezistenţa românilor în faţa acestor încercări de extindere a suzeranităţii maghiare a îmbrăcat o haină specific medievală: cea religioasă. La câţiva ani după înfiinţarea episcopatului catolic al cumanilor, papa îşi manifesta îngrijorarea faţă de situaţia din această dioceză. Existau aici oameni pe care el, papa, îi numeşte *walathi* – valahi, *români,* deci – care, creştini fiind, aveau îndrăzneala să nesocotească pe episcopul catolic, apelând la nişte episcopi ai lor, de rit răsăritean, grecesc – ortodox adică – nişte episcopi falşi, pseudoepis-copi în viziunea papei. Cerând alungarea acestor prelaţi ortodocşi, papa dispunea să se aşeze un episcop – catolic, fireşte – şi pentru populaţia românească.

În anii care au urmat s-a construit o biserică pentru episcopia cumanilor, într-un oraş numit *Milcovia.* Patru decenii mai târziu, un document papal numeşte acest oraş *Civitas de Multo,* corectat de N Iorga în *Civitas de Mylko,* adică *oraşul episcopal de la Milcov.* Recent, însă, un cercetător a lansat ipoteza că *Multo* ar fi, de fapt, *Multa, Mulda, Moldavia,* adică oraşul Baia de mai târziu[1]. Ipoteza e interesantă şi merită aprofundată. Dar de oricare oraş ar fi vorba, menţiunea e interesantă, atestând existenţa unor începuturi de organizare politică, a unor nuclee de viaţă orăşenească, în jurul cărora, cu timpul, ar fi trebuit să se închege formaţiuni statale. De altfel, existenţa unui important centru şi la Moldavia-Baia în secolul al XIII-lea poate fi acceptată, întrucât localitatea aceasta a fost capitala unei formaţiuni politice anterioare întemeierii statului moldovenesc.

Existau, deci, toate premisele pentru o rapidă dezvoltare şi evoluţie spre viaţa de stat. Dar acest mers ascendent a fost oprit în primăvara anului 1241, de vijelioasa năvală a hoardelor tătăreşti.

---

[1] A. A. Bolşacov-Ghimpu, *Episcopi ortodocşi din Jarih Rorr&ne în secolul al* XIII-lea, 1971.

VIN TĂTARII!

Din străfundurile Asiei răsăritene, se ridica, la începutul veacului al XIII-lea, un mare conducător militar: Temugin, cunoscut în istorie sub numele de *Ginghiz-han,* a fost proclamat în 1206 mare han al triburilor mongole. Fire predestinată meseriei armelor, Ginghiz-han a iniţiat o vastă campanie de cuceriri teritoriale, în vederea întemeierii unui imperiu, îşi pusese în gând „să-l unească pe mongoli sub sceptrul său şi să încerce cucerirea lumii[1] împreună cu fiii săi, Ginghiz-lian a întreprins întâi cucerirea Asiei. State seculare, de străvechi tradiţii culturale, le-au căzut pradă China, Persia, India...

În 1223 tătarii s-au năpustit asupra ţinuturilor ruseşti. Discordia care domnea între cnejii ruşi – stăpâni independenţi ai unui teritoriu prea fărîmiţat ca să poată face faţă unei armate de proporţiile şi organizarea celei tătare – a favorizat înfrângerea lor la Kalka, în iunie 1223, cu prilejul celei dintâi confruntări între tătari şi oastea rusă.

Ultimii ani ai vieţii sale, Ginghiz-han i-a consacrat unor expediţii în Extremul Orient. În momentul morţii lui Ginghiz-han (18 august 1227), spune istoricul francez Rene Grousset, „de la l'ekin până la Volga, totul tremura înaintea lui"[2] Aceasta era moştenirea pe care, abia în 1229, unul. Lin fiii săi, Ogodai, o va prelua ca mare han. Iiitărindu-şi poziţiile în China, Ogodai s-a îndrep-i at spre

---

[1] Manole Neagoe, *Attila, Ginghiz-han si Tamerlan,* Bucu-ii-şii, 1971, p. 121

[2] Rene Grousset, *L'Empire des stepes,* Paris, 1939, p. 308.

apus, „tăvălugul” armatelor sale întinzân-du-se din Persia până la cnezatele ruseşti.

Pentru noile cuceriri, a fost pregătită, în 1235, armată a cărei mărime pare de necrezut *un milion de oameni,* din care aproape un sfert trebuia să pornească asupra Europei. Întrucât aripa apuseană a acestui „imperiu al stepelor”, cum i s-a spus, o constituia stăpânirea lui Batu – fiul primului născut al lui Ginghiz-han– comanda armatei pentru Europa i-a fost încredinţată, formal, acestuia, înconjurat si de urmaşi ai celorlalţi trei fii ai bunicului său. Comanda reală o deţinea, însă, un bătrân general, în vârstă de vreo 60 de ani -Batu avea abia 28 anume *Subotai bahadur,* care avea experienţa victoriilor din Persia, Rusia şi China.

Şi „tăvălugul” se puse în mişcare, în toamna anului 1236, depăşind Volga şi trecând în imperiul cumanilor, în Kipciak. Speriat, un mare şef cuman, Kuten, însoţit de 40 000 de oameni, s-a refugiat în Ungaria (1238), unde a trecut la catolicism şi unde va fi ucis în momentul năvălirii tătarilor, fiind bănuit de înţelegere cu aceştia. Cnezatele ruseşti au căzut şi ele, rând pe rând Riazanul în decembrie 1237, Suzdalul, Moscova şi Vladimirul în 1238; în decembrie 1239, cucerirea Rusiei sudice era definitivată; un an mai târziu, la 6 decembrie 1240, a căzut şi Kievul, fiind atacat apoi Haliciul, al cărui cneaz, Danilo Roma-novici, a fugit în Ungaria, la regele Bela al IV-lea, cu care, peste câţiva ani, se va şi încuscri.

Astfel odată cu primăvara anului 1241, cea mai formidabilă armată a evului mediu bătea la porţile Europei.

Primele atacuri s-au abătut asupra Poloniei. Trecând Vistula pe gheaţă, în februarie 1241, tătarii au pustiit Sandomirul şi s-au năpustit asupra Cracoviei, de unde Boleslav al IV-lea a fugit în Moravia. Un singur duce polonez a încercat să reziste – Henric de Silezia, în fruntea unei armate de numai 30 000 de oameni– dar a fost în-frânt şi ucis, la 9 aprilie 1241, la Wahlstadt-Lieg-

nitz, de un corp al oastei tătărăşti. Alt corp se îndreptase spre Ungaria, împărţit în câteva grupe. *Katu* însuşi trecu prin nordul ţării noastre, for-ţând defileele Carpaţilor nordici; *Kadan,* fiul lui Ogodai, străbătu nordul Moldovei şi trecu în Transilvania, arzând în drumul său nenumărate aşezări, începând cu Rodna şi sfârşind cu Oradea; un anume *Bochetor* a distrus episcopia cumanilor şi a înfrânt rezistenţa pe care românii au încercat să io opună la trecerea râului Şiret, trecând apoi în Transilvania prin pasul Oituz şi lăsând şi el în urmă-i un şir de oraşe în ruine fumegânde, de la Braşov până la Sebeş; Muntenia a fost străbătută, de la un cap la altul, de *Budjek,* ajuns până la Severin, al cărui ban unguresc a fost şi el zdrobit.

Detaşamentele principale ale armatei tătare s-au întâlnit în faţa Pestei la începutul lui aprilie, iar în ziua de 11 a acestei luni, la Mohi, pe râul Sajo (afluent al Tisei), armata lui Bela al IV-lea a suferit o înfrângere catastrofală; regele însuşi a fugit şi nu s-a mai oprit decât pe malul Adriaticei, ele unde – urmărit fiind şi acolo de tătari – s-a refugiat pe o insulă din Adriatica! Puţine cetăţi au rămas, la adăpostul unor ziduri prea puternice, nepustiite de valul nimicitor, care, în iulie, ajunse să ameninţe Viena. O simplă întâmplare a oprit această înaintare căreia nimic nu-i rezista la 11 decembrie 1241, marele han Ogodai murise, şi, pentru a-şi spune şi el părerea, Batu-han ţinea să fie prezent la adunarea (kuriltai) care urma să desemneze pe nou! conducător suprem; acesta a fost motivul pentru care, în primăvara lui 1242, grosul armatelor tătăreşti, în frunte cu Batu-han, au pornit pe drumul întoarcerii, cu prăzi dintre cele mai bogate. Precum talazurile unei mări s-au retra! hoardele, lăsând în urmă ruine şi „hănişori”, repre zentanţi însărcinaţi cu organizarea şi administrarea noilor teritorii, intrate în stăpânirea directă s lui Batu, al cărui imperiu, proaspăt înfiinţat, se va numi *Hoarda de Aur* După trei ani de jafuri s-au retras si din Transilvania, fixându-şi hotaru! pe linia Carpaţilor Moldova şi Ţara Românеasd au rămas

în stăpânirea tătarilor până în pragul înfiinţării statelor independente.

Aşa a început ceea ce, fără a greşi întru nimic, vom’numi *veacul stăpânirii tătare*

*

E nespus de greu de redat în cuvinte chinurile îndurate de români la începutul acestui veac tătăresc. Socotim că nicio povestire nu poate egala descrierea unui martor ocular (arhidiaconul Thomas) „Cădeau oamenii aoniţi de tătari în dreapta şi în stânga, ca frunzele atinse de vântul de iarnă; cadavrele nenorociţilor acopereau drumurile; curgea sângele în şiroaie groase ca nişte râuri, care mânjeau pământul nefericitei ţări (...). Era o privelişte îngrozitoare de a vedea în timpul nopţii o mulţime atât de mare de cadavre omeneşti, care zăceau împrăştiate ca lemnele sau ca pietrele (...). Mai mulţi oameni, neîndrăznind să fugă în timpul zilei, se tăvăleau în sângele celor morţi, şi astfel, ascunzându-se între cadavre, cei vii găseau scăpare şi apărare lângă cei morţi (...). Pe câmpii şi pe drumuri zăceau corpurile celor morţi, unele cu capetele tăiate, altele sfâşiate în bucăţi, multe din ele arse în casele sau bisericile unde căutasera adâpost. Această nenorocire, această pedeapsă şi i; rozăvie, ţinea cale de două zile şi tot pământul era acoperit cu sânge" (după Xenopol). Nimic nu mai trebuie adăugat acestor rânduri.

„ÎMPĂRĂŢIA” LUI NOGAI

Imensul imperiu se împărţise în patru hanate, cel al lui Batu (Hoarda de Aur), la marginea apuseană, cu un picior în Europa şi unul în Asia. Întors în 1242 între ai săi, Batu-han n-a mai revenit niciodată în ţinuturile noastre, fixându-şi centrul stăpmirii sale la gurile Volgăi, unde şi-a construit un strălucitor sărai, şi amesteeându-se în războaiele care izbucneau neîncetat între Ginghiz-hanizi. A murit în 1255, politica sa fiind continuată de fratele său Berke, ales han în 1257 S-a amestecat şi el în luptele dintre rudele sale, ducând mai mult o politică asiatică, precum a făcut, de altfel, şi urmaşul său, Mangu Timur (1266-1280). Încă din vremea acestui han, marginea apuseană a Hoardei de Aur era controlată de o rudă, *Nogai,* un militar de valoare, victorios în Persia (1262, 1266) şi împotriva Imperiului bizantin (1265). Până la 1299, adevăratul stăpân al acestui colţ de Europa a fost Nogai; deşi centrul său era în bazinul Donului, totuşi el stătea mai mult în zona Dunării de jos. Documentele vremii atestă că Nogai nu era ostil creştinismului. Astfel, una din soţiile sale a fost botezată de franciscani, a căror propagandă era intensă în aceste ţinuturi; mai mult decât atât, Nogai însuşi se afla în bune legături cu Orientul ortodox în 1266, împăratul bizantin Mihail al VIII-lea Paleologul îi dăduse de soţie pe o fiică a sa; datorită acestui fapt, Nogai devenise, „pentru bizantini, un aliat destul de sigur”[1] Amestecându-se în certurile dinastice din Bulgaria – care au urmat după stingerea Asă-neştilor – el a impus pe tronul acestei ţări pe un boier, Gheorghe Terteri (1280-1292), cu a cărui fiică Nogai şi-a însurat un fiu, Ceaka; în fine, o fiică a lui Nogai devenise soţia cneazului Feodor de Reazan.

Se vede, aşadar, ce factor puternic a fost, între 1266 şi 1299, Nogai, care, ca un adevărat „făuritor de regi”, a schimbat în 1290 pe hanul Tula-buga – un suveran

[1] R. Grousset, *op. Cit.,* p. 308.

incapabil – cu Toktai (12901312), ginere, şi acesta, al împăratului bizantin Andronic al II-lea. În 1299, însă, Toktai s-a ridicat împotriva lui Nogai, 1-a învins şi 1-a omorât. Fiul lui Nogai, Ceaka, trecând prin ţările noastre, s-a refugiat în Bulgaria, unde, însă, cumnatul său Svetislav 1-a omorât.

„împărăţia" lui Nogai reprezintă apogeul stăpînirii tătare pe pământul ţării noastre. Aceasta este şi perioada când marele comerţ genovez din Mediterana înfloreşte în Marea Neagră, după ce, pe la 1266, genovezn din Caffa au primit în Crimeea un teren pentru construirea unui consulat şi a unor antrepozite; este, în acelaşi timp, o perioadă de înflorire a Hoardei de Aur, atât pe plan economic, cât şi politic.

Vom încerca, deci, să schiţăm un tablou al stapânirii tătare pe pământul românesc, nedespărţit încă în Moldova şi Muntenia (din Transilvania, lătarii s-au retras după trei ani).

*

E de la sine înţeles că năvala tătarilor a frânat considerabil mersul ascendent al societăţii feudale româneşti. Dar o dată cucerit pământul şi aşezat iributul către cuceritori, viaţa a revenit, încet, la făgaşul ei obişnuit. Nomazi războinici, tătarii nu sc aşezau în cetăţi şi oraşe şi nu se amestecau cu populaţia supusă, căreia i se pretindea numai achitarea corectă a datoriilor, ei înşişi rămâneau în câmpii, în corturile lor, având o adevărată – şi niciodată dezminţită – fobie pentru păduri şi locuri închise. Astfel, localnicilor le rămânea libertatea de a-şi continua, între dealurile împădurite, v. Aţa în obiceiurile lor

Stăpânirea tătară era reprezentată pnntr-o pătură – subţire, de altfel de slujitori, acei controversaţi *canesit* din

„Cântecul de jale” al lui Kogenus, în care unii au vrut să vadă pe vechii cneji, deşi e mult mai probabil că termenul desemnează nişte *chanesi,* adică nişte hani mai mia, care, în numele celui mare, adunau birurile. Odată instalaţi, tătarii şi-au schimbat atitudinea „N-au ars mei semănăturile, nici fâneţele, nici casele”, scrie despre tătari acelaşi Rogenus, altminteri Toarte tânguitor în „Cântecul” său. Fireşte, nici n-aveau interesul să distrugă *aceste* lucruri, pe a căror existenţă trebuia să se întemeieze chiar traiul lor Nu e, deci, de mirare că noii cuceritori s-au îngrijit imediat de organizarea sistematică a teritoriului proaspăt dobândit.

Imperiul tătăresc era, în primul rând, *un imperiu al ordinii.* Necesităţile de consum au determinat pe tătari – care alcătuiau o societate neproductivă, aproape exclusiv de consum – să caute a cunoaşte în chipul cel mai exact posibil forţele economice pe care se puteau bizui. Prima lor grijă era, de obicei, să efectueze un recensământ, pentru a putea fixa dările, adunarea lor era adeseori încredinţată fruntaşilor populaţiei locale, care, astfel, îndeplineau rolul de mijlocitori. Fireşte, această situaţie favoriza abuzurile, şi cei aleşi pentru a procura tătarilor animalele şi alimentele cerute aveau grijă să-şi oprească o parte din aceste produse. Pe lângă aceasta, ei obţineau privilegii de imunitate, scutiri de dări.

Consolidarea situaţiei economice a feudalităţii locale se reflectă în bogăţia şi intensitatea comerţului practicat de negustorii genovezi de la gurile Dunării; astfel, la 1281, pentru feudalii noştri erau necesare mai mult de 1000 de suluri de postav din cel mai bun, ţesut în Italia sau Flandra. Tot pentru ei se aduceau cantităţi însemnate de mătăsuri şi mirodenii. Aceşti bogaţi feudali erau cei care, după 1241, cotropiseră toate proprietăţile episcopiei cumane de la Milcov şi pe care un document din 1332 îi numeşte *potentes illarum partium* (puternicii acelor locuri). Ei sânt cei ai căror reprezentanţi i-a întâlnit în 1253 misionarul Guillaume de Rubrouck la curtea fiului lui

Batu-han, cu daruri.

Pentru nevoile comerţului, tătarii au realizat două lucruri însemnate paza drumurilor şi instiluirea unul sistem monetar Drumul comercial prin „ţara tătarilor" părea negustorilor străini atât de sigur, încât îl străbăteau de la litoralul Mării Negre până la Liov, rămânând până târziu numele de „drum tătăresc", înlocuit abia pe la 1380 de „drumul moldovenesc" Se spunea, pe atunci, că o fecioară putea străbate întregul imperiu, de la un capăt la celălalt, cu o desagă cu galbeni, fără să aibă a se teme de nimic. Negustorii obţineau şi ci privilegii de la hanii tătari, aşa numitul *tarkan,* care însemna o scutire – totală sau parţială – de plata taxelor de vamă. Termenul se foloseşte şi în unele documente, exclusiv moldoveneşti, din seco-ul al XV-lea, dovedind existenţa acestei instituţii şi în organizarea economică a Moldovei sub tătari.

Monedele bătute de hanii Hoardei de Aur şi găsite în număr mai mare în Moldova, de o parte şi de alta a Prutului, atestă şi ele intensitatea vieţii economice din aceste ţinuturi, ceea ce, fireşte, nu a fost decât în favoarea dezvoltării viitorului stat moldovenesc. În lucrările sale, N Iorga a arătat de multe ori „ce importanţă a avut, pentru relaţiile dintre popoare, pentru schimburile de comerţ, pentru disciplinarea legăturilor economice, această împărăţie întinzându-se pentru decenii de la Altai până la Carpaţi"[1]

în fine, pentru administrarea eficace a acestui vast imperiu, se organizase „un sistem de comunicaţii cât se poate de rapid şi perfecţionat, faţă de mijloacele de atunci" [2], adică un sistem de ştafete călări.

De o mare toleranţă religioasă (până la adoptarea oficială a islamismului), tătarii acordau privilegii înalţilor prelat! din ţările administrate de ei; nu puţini fruntaşi

[1] N Iarga, *Momente istorice,* 1926, p. 3.

[2] *Istoria României,* vol. II, Bucureşti, 1962, p., 126.

tătari simpatizau făţiş diverse ramuri ale creştinismului european sau asiatic (în special nestoriamsmul). Astfel, Nogai, care, cum am văzut, a stăpânit mai bine de trei decenii zona balcano-dunăreană, căutase înrudiri cu împăraţii greci din Bizanţ şi Trapezunt, cu regii şi dinastii bulgari, cu unii cneji ruşi. De altfel, chiar în saraiul de pe Volga se afla un episcop ortodox, Theognost, folosit adesea ca ambasador la Con-stantinopol. S-a ajuns atât de departe, încât, la un moment dat, chiar fiul unui han al Hoardei de Aur s-a arătat dispus să treacă la creştinism!

Cunoscând toate acestea, apare pe deplin justificată afirmaţia făcută de autorii tratatului de istorie „Feudalii, negustorii şi clerul au găsit repede un limbaj comun cu tătarii”[1]

Instalarea unei noi ordini, a unei discipline şi a unei securităţi a atras, astfel, păturile conducătoare, după cum toleranţa şi indiferenţa în materie religioasă trebuie să fi atras masa populaţiei. S-au pus, astfel, premisele unei colaborări, a unei convieţuiri, cu temei economic şi religios. „Dar trebuie să se mai adauge ceva. Dacă ziduri s-au sfărâmat înaintea tătarilor şi biserici au căzut la pământ, dacă mari bogăţii orăşeneşti au fost pierdute, omul sărac de la ţară n-a suferit aşa de mult. Ba uneori, atras el însuşi de acest mare val cuceritor şi jăfuitor, el a preferat, deck să rămâie la gospodăria lui ameninţat, ori să şi-o facă dm nou. Lupă ceasul pustiirii, să între şi el în acest danţ ostăşesc, fără păreche, din care putea să câştige. Eva. Aşa s-a născut *colaboraţia militară între români şi tătari*" [2]

în adevăr, documentele sânt pline de menţiunile unor expediţii făcute împreună de *păgâni şi schismatici* (ortodocşi, români adică), ori, uneori, provocate chiar de aceştia din urmă. Ostilitatea permanentă a românilor faţă de catolicism şi purtătorii lui a găsit un sprijin considerabil în puterea tătarilor *tătarii şi românii au găsit un duşman*

[1] *Idem,* p. 125.
[2] N. iorga, *op. Cit.,* p. 3.

< *omun.* Factorul religios nu e de neglijat pentru o vreme când această haină o îmbrăcau şi mişcările a. Conţinut social, şi cele cu caracter naţional.

Fireşte, pentru statul maghiar tătarii erau nişte vecini foarte incomozi, care organizau veşnic expediţii peste munţii Carpaţi. Regele Bela al IV-lea era, deci, îndreptăţit să se plângă papei, la 1250, că ţara sa era ameninţată de „ruteni, cumani şi I>rodnici", la care se adăugau cetele prădalnice ale tătarilor Iar incursiunile acestora se succedau atât tic des, încât papalitatea, speriată, a început să se, ; îndească la o cruciadă contra *paginilor şi schisma-ucilor* (1265). Ba, mai mult, la 1270 aflăm că „schismaticii" erau cei care îndemnau la acţiuni contra regatului. Se pare, chiar, că, în ochii papalităţii, pericolul „schismatic" era mai mare decât cel tătăresc sinodul ţinut la Buda, în 1279, a decis înteţirea luptei contra ortodocşilor! Câţiva ani mai târziu, în 1285, tătarii au făcut o mare incursiune în Transilvania, unele cete ale lor aiun-gând până la Buda; grosul armatei, însă, a fost atras de românii ardeleni într-o trecătoare şi nimicit acolo, prin tăierea şi doborârea copacilor, metodă de luptă tipic românească. Un nou îndemn la cruciadă, în 1287, ca şi trimiterea dominicanilor „în ţara românilor", în 1288, n-au avut niciun rezultat practic. „Tătarii şi schismaticii" deveniseră obsesia Sfântului Scaun, care, în 1299, recunoştea că regatul maghiar „a fost redus la nimic prin atacurile duşmănoase ale cumanilor, tătarilor, schismaticilor şi păgânilor". Trecuseră nu mai puţin de 58 de ani de la dezastrul de pe Saio!

în scrutarea veacului acestuia, colaborarea româno-tătară trebuie bine cumpănită. „Ea a fost o realitate plină de însemnate şi durabile urmări pentru veacul al XIV-lea, când se întemeiază cea dintâi domnie românească,", scria N Iorga în 1926[1], pentru ca un an mai târziu să conchidă: „Ideea colaborăm cu barbarii (...) poate deveni astfel una din cele mai fecunde pentru înlăturarea vălului

[1] *ibidem*

care acopere atâta din trecutul nostru”[1].

PRIMELE SCLIPIRI

Veacul stăpânirii tătare a fost variat apreciat. Judecat sentimental, subiectiv, el a fost o perioadă grea din istoria poporului nostru; indiscutabil, a flost o vreme când la exploatarea feudalilor locali sc adăugau pretenţiile cuceritorilor Judecat obiectiv, într-o perspectivă istorică mai largă, nu se poate să treacă neobservată toată contribuţia pe care a adus-o la întemeierea statelor noastre.

încă din 1896, istoricul francez Leon Cahun socotea că, în întâlnirea dintre tătari şi europeni, „adevăraţii barbari n-au fost năvălitorii orientali, i occidentalii asupra cărora s-a năvălit”[2] în mai multe rânduri, am amintit, chiar în acest capitol, diverse aprecieri ale lui N Iorga asupra stăpânirii latăreşti de la noi. Mai adăugăm că savantul român de renume mondial considera că imperiul lătăresc „a reprezentat o formă superioară a civilizaţiei Evului Mediu”

în fine, ultimul cercetător care a scris despre istoria tătarilor, Manole Neagoe, spune „în ciuda pierderilor umane suferite în 1241, sau în timpul năvălirilor tătare care au avut loc după aceea timp de veacuri, *primul contact fi vecinătatea cu mongolii au fost în favoarea noastră.* Marea invazie din 1241 a făcut să dispară statul cuman”, catolic şi vasal regatului maghiar, şi a cărui consolidare ar fi putut avea urmări „greu de calculat pentru evoluţia politică a românilor în spaţiul carpato-

[1] N. Iorga, *Imperiul cumanilor fi domnia lui Bâsărabă,* 1927 p. 5.

[2] L. Cahun, *Introduction â [’historic de l’Asie,* Paris IK96, p. 355.

dunărean”[1]

Esenţiale sânt, deci, două contribuţii majore pe de o parte înlăturarea posibilităţii existenţei unui stat străin – ca naţie şi religie – la Carpaţi >. La Dunăre, iar pe de altă parte, influenţarea şi

grăbirea închegăm vieţii de stat. Nu este, de aceea, o întâmplare că primele dovezi ale acestei închegări apar, în Moldova, sub dominaţia tătarilor, care au influenţat-o în mod indirect. Buna desfăşurare a raporturilor dintre cuceritori şi pătura conducătoare a cuceriţilor a impus curând alegerea unui reprezentant al fruntaşilor localnici. Aşa s-a întâmplat în ţinuturile ruseşti; aşa trebuie să se fi întâmplat şi la noi. Un singur om, ales dintr-o familie cu stare şi cu anumite merite în faţa populaţiei, o reprezenta pe aceasta şi întreţinea legătura cu hanul, căruia îi ducea tributul şi toate darurile. În felul acesta, premisele unificării teritoriale a Moldovei s-au constituit încă în veacul stăpânini tătare, ceea ce explică de ce, după eliberarea Moldovei, ea se va găsi totalmente unificată în numai 40 de ani (1352-1392).

Un călugăr franciscan, Giovanni da Piano del Carpini, a fost trimis de papa Inocenţiu al IV-lea cu misiunea de a obţine bunăvoinţa marelui han, pe de o parte, iar pe de alta să stăruie pe lângă principii creştini, căzuţi sub stăpânirea tătară, pentru unirea bisericilor, aceasta fiind condiţia pentru acordarea unui sprijin. Călugărul pare să fi convins pe stăpânitorul din nordul Moldovei, cneazul Danilo Romanovici al Haliciului, care a promis să recunoască pretenţiile papale în schimbul unui ajutor, încoronându-se rege, la 1253, cu coroana trimisă de papă. Ajutorul făgăduit s-a concretizat, însă, doar în trimiterea acestei coroane şi a unui nou grup de misionari dominicani care să predice cruciada. Aceasta a dus la îndepărtarea lui Danilo de Sfântul Scaun şi la orientarea lui spre vecinii apropiaţi.

---

[1] Manole Neagoe, *op. Cit.,* p. 236 (subl. N.).

După îndeplinirea acestei misiuni, pe drumul de întoarcere, călugărul franciscan spune că, la mar-, ;. Nea Cumaniei? s-a întâlnit cu ducele Roman şi suita lui, care intrau în ţara tătarilor, şi cu ducele Aloha (Olaha, după alte lecturi), care, cu suita lui, sc întorcea de acolo. Amândoi erau „duci ruteni" (ruşi). S-a presupus că numele Aloha sau Olaha ar putea fi o formă coruptă din *valah,* în variantă maghiară *olah* – şi că ducele respectiv ar fi, de fapt, un voievod român. Precizarea călătorului că amândoi ducii erau *ruteni* pare, însă, a se opune unei asemenea identificări. Profesorul Al. Boldur, ocupându-se de această chestiune, a emis ipoteza că Aloha ar putea fi un cneaz rus Oleg, însărcinat cu ducerea tributului. Identitatea *Olaha = cneaz tulah* rămâne, aşadar, discutabilă.

Prima informaţie sigură despre români în această perioadă datează din 1253, când un alt călător misionar, Guillaume de Rubrouck, a bătut drumul spre seraiurile tătăreşti. Probabil de online flamandă, el mergea acolo ca sol al regelui lranţei, Ludovic al IX-lea cel Sfânt. Întorcându-sc de la curtea marelui han, Rubrouck s-a oprit la saraiul lui Sartaş, fiul lui Batu-han. Acolo, spune călătorul, se aflau în trecere „ruteni, valahi, bulgari" ş, alţi soli ai popoarelor supuse de tătari, < are treceau în drum spre curtea lui Batu, toţi duceau birul şi darurile destinate acestuia.

Se constată, aşadar, că, la acea vreme, românii constituiau o individualitate distinctă, fiind socotiţi un popor aparte, neamestecat cu altele, tributar direct hanului Hoardei de Aur în adevăr, în scurt timp îi vom vedea pe români acţionând separat, luptând sub numele lor, conform cu interese pe care le putem judeca dreot ale lor, ajutând pe vecini sau râzboindu-se cu ei. Astfel, cronicarul german Thomas Tuscus menţionează un asemenea conflict în prima parte a anului 1277 Pe atunci, regele Boemiei, Ottokar al II-lea, om mândru, cu ambiţii imperiale, se războia cu Rudolf de Habsburg, proaspăt

ales în fruntea Sfântului Imperiu Roman de naţiune germanică, disputându-si provinciile prin a căror cucerire Rudolf va forma curând patrimoniul ereditar al Casei sale (Austria, Stiria, Carintia etc), în aceste lupte spune Tuscus – Ottokar a cerut ajutorul „brutenilor şi al necredincioşilor", dar întrucât tocmai atunci „brutenii" se încăieraseră cu *valahii,* ajutorul n-a putut fi trimis la vreme şi regele Boemiei a fost înfrânt (6 mai 1277) Naţionalitatea acestor „bruteni" a fost discutată, ajungându-se la concluzia că sânt ori ruteni (locuitorii Haliciului), ori acei misterioşi brodmci moldoveni. Şi într-un caz, şi în celălalt, *valahii* nu sânt decât cei de pe teritoriul Moldovei.

O legătură încă nedibuită – trebuie să existe între acest conflict şi răzvrătirea – în aceeaşi vreir. E, dar pe versantul sudic al Carpaţi-lor a lui Litovoi. Ni se pare, astfel, îndreptăţită concluzia lui G. Brătianu „că întâmplarea înregistrată de cronica lui Tuscus poate să nu fie o plăsmuire şi, deşi nu e pomenită de alte opere istorice mai vechi sau mai noi, istoriografia română are totuşi puternice motive să o folosească"[1].

In adevăr, nicio lucrare de sinteză asupra acestei perioade nu o omite.

O altă ştire care a fost raportată la românii din Moldova este cuprinsă într-o cronică rimată, scrisă de Ottokar de Stiria la începutul veacului al XIV-lea. La 14 ianuarie 1301 murise regele Andrei.. I III-lea al Ungariei, deschizându-se, astfel, succesiunea la tronul acestei ţăn. Ca succesori, s-au prezentat trei rude ale arpadienilor; primul a lost fiul regelui Venceslas al Boemiei (un urmaş.il lui Ottokar de la 1277), care, însă, în 1305 a. Enunţat la drepturile sale, în favoarea ducelui Otto de Bavaria, ruda cea mai apropiată a vechilor regi – un nepot de fiică al lui Bela al IV-lea. Deşi a fost încoronat şi uns rege al Ungariei, situaţia lui Otto a

---

[1] G. I. Brătianu, *Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti,* Bucureşti, 1945, p. 177

rămas foarte precară, mai ales că papa atribuise coroana unui alt pretendent, Carol Robert de Aniou. Otto a sperat să-şi întărească poziţia printr-o alianţă cu Ladislau Kan, puternicul voievod al Transilvaniei, cerând-o pe fiica acestuia de soţie. Dar, odată venit în Transilvania, voievodul i-a confiscat însemnele regale, 1-a arestat ş. 1-a închis într-un castel al său, probabil la Deva, trimiţându-1 mai apoi undeva, *in puterea românilor* Asupra acestui loc s-au purtat multe discuţii în istoriografia noastră. Iată despre ce e vorba. Ottokar spune că voievodul Ladislau a apelat la un *valah,* „care în toate chestiunile era stăpân deasupra celorlalţi", comunicându-i că de-line pe un răufăcător (Otto!) pe care ar don să i-l expedieze, rămânând ca el, românul, să facă ce-ar vrea cu el. Românii au acceptat şi l-au primit pe Otto. Localizarea acestor români e dificilă, din cauza terminologiei folosite de poetul medaeval, formula *uber wait* – prin care desemnează aşezarea românilor – puţind însemna atât *peste pădure* cât şi în context – *peste munţi* S-a propus identificarea cu Ţara Românească, cu Maramureşul, cu nordul Moldovei., în special ultima ipoteză părea fundamentată, cu atât mai mult cu cât poetul spune că, după eliberare, Otto s-a refugiat la regele lune al Haliciului, vărul său primar, care, drept reoresalii, „a ordonat o campanie în ţara românilor – „in der *Walachen lant „—* ca să răzbune umilinţa suferită de către regele Otto din partea lor" Ori, un asemenea conflict, presupunând vecinătatea de graniţă, era posibil în cazul Moldovei, care, cum am arătat, mai avusese şi va mai avea – contacte cu Haliciul. In ultima vreme, însă, cercetătorul A. Armbruster a emis ipoteza– susţinută cu argumente logice şi sohde că ţara *uber wait* ar fi *Ţara Haţegului*[1]*,* ţmut de străveche locuire românească, menţionat chiar, uneori, ca *terra olacho-rum,* ceea ce corespunde cu *Walachen lant* din cronica germană. Mai

[1] Adolf Armbruster, *Românii în cronica lui Ottokar de Stiria: o nonă interpretare,* în „Studii", 3/1972, pp. 463-483.

mult, A. Armbruster crede că expediţia de pedepsire „în ţara românilor”, pomenită de poetul medieval, ar fi doar... „o mică mistificare poetică” Această interpretare, cu totul nouă şi neaşteptată, înlătură cel puţin până la o probă contrarie toate ipotezele privind trecerea lui Otto de Bavana prin Moldova. Sânt necesare, însă, argumente în plus, pentru a şi dove*di ceea* ce, deocamdată, este o presupunere. Şi aceasta cu atât mai mult, cu cât existenţa unei Wala*chen land* – la graniţa nordică a viitoarei Moldove – este incontestabilă. Locuitorii ei sânt cei care s-au războit la 1277 şi tot ei sânt cei despre «re cronicarul polon Dlugosz spune că au ajutat pc poloni, alături de alte popoare vecine ruteni şi lituanieni – într-o luotă cu marca de Brandenburg, la 1325. Ca să poată da ajutor unui mare regat, şi la o atât de mare distanţă, românii trebuie sa fi avut o organizare destul de puternică, într-un stadiu înaintat, ceea ce presupune o veche evoluţie. L) c altfel, peste numai 15 ani, la 1340, *Valachia* este menţionată expres, cu centrul ei, oraşul Şiret, locul martiriului unor călugări franciscani.

Ştirile despre formaţiunile prestatale se opresc aici, la 1345[1] campania pentru eliberarea Moldovei se reia, având, la capătul ei, întemeierea unui stat nou.

Se confirmă, astfel, odată mai mult, ideea că *stăpâmrea tătară n-a împiedicat continuarea procesului de închegare teritorială a viitorului stat, lăsând moldovenilor libertatea de a „duce o viaţă politică autonomă”*[2]

Despre veacul stăpâmrii tătare s-ar putea scrie încă mult. O analiză amplă şi detaliată a acestei perioade din istona noastră naţională lipseşte şi rămâne încă o sarcină a viitorului ca, pe baza tuturor izvoarelor scrise, a urmelor

[1] Pentru datore, vezi capitolul următor

[2] P P Panaitescu, *Introducere la istoria culturii rorm-ueţti,* Bucureşti, 1969, p. 307

arheologice şi numismatice, prin mijloace comparative, să se alcătuiască un studiu aprofundat cu privire la stăpânirea tătărească asupra pământului locuit de români. Lucruri noi se vor desluşi atunci, lumi-nându-se un întreg secol de istorie românească, şi nu un secol oarecare, ci unul de maximă importanţă şi greutate, fiind cel care a premers naşterea statelor noastre feudale.

Ne-am depăşi, însă, scopul propus prin însăşi cadrele lucrării, dacă am insista mai mult asupra acestui subiect. Excursul făcut aici a avut ca scop să prezinte doar condiţiile generale care, în secolul al XIII-lea, au regentat viaţa societăţii feudale moldoveneşti. Moartea lui Nogai, coincizând cu sfârşitul veacului, a însemnat, însă, şi sfârşitul unei perioade istorice, care a fost apogeul Hoardei de Aur. Pe de altă parte, coincide şi cu stingerea dinastiei arpadiene, care, timp de şase decenii, condusese lupta împotriva „schismaticilor şi paginilor", în virtutea misiunii „apostolice" ce-i fusese încredinţată odată cu întemeierea statului. Cu noi forţe şi cu deosebită vigoare, regii angevini au căutat să continue opera predecesorilor lor, organized şi ei expediţii peste munţi, în „ţara tătarilor", reuşind până la urmă să îndepărteze de la graniţele statului lor pe aceşti vecini periculoşi şi incomozi.

Dar toate acestea fac parte din alt capitol al istoriei noastre, în care se integrează atât de perfect, încât nu pot fi sustrase din cadrul tratării generale a întemeierii statului. De aceea, cum au fost tătarii alungaţi de pe plaiurile moldoveneşti, vom urmări în paginile următoare. Aici, ne mai interesează un singur lucru: ce a rămas de pe urma stăpânirii lor pe aceste plaiuri.

în primul rând, urmele cele mai vizibile, cele mai directe, sânt în toponimie: vreo 15 toponime au la origine numele acestor cuceritori, precum Tătarul, Tătărani, Tătărăşeni, Tătăreşti, Tătăroai-ca, Tătăraşi, Tătăruşi, Şanţul Tătarilor, Valea Tătarilor, Rediul-lui-Tătar, etc. Mai

adăugăm Tro-lusul, al cărui nume era, iniţial, Totruş, care e pronunţia ungurească pentru *tataraş.* Din aceeaşi categorie face parte şi numele satului Tămârtă-şinţi (Tămârtăşeşti), actualul Şoldăneşti de lângă Ialticeni, jud. Suceava, acest nume derivă de la un Temirtaş, nume tătăresc (de comparat cu Sar-*xas,* fiul lui Batu), şi prima menţiune a lui, la 1411, arată că, la acea dată, era populat cu mai multe *sălaşuri de tătari.* Prin urmare, tătarii în-frânţi şi luaţi prizonieri, cei rămaşi în ţară după instalarea voievodatului românesc, au devenit robi, şi documentele pomenesc până târziu de *tătarii domneşti.* Cei scăpaţi cu fuga, s-au retras pe pământurile Hoardei de Aur, care mai târziu s-a reorganizat în alte trei hanate, dintre care Moldova a avut relaţii cu hanatul Crimeii, condus de Ghiraizi, urmaşii unui frate al lui Batu; ultimul dintre ei, Şahân Ghirai, a căzut la 1783.

A mai rămas ceva în buna organizare a marilor drumuri comerciale din Moldova, în *tarkanul* pomenit de unele documente, şi în alte câteva numin; au rămas câteva tezaure de monede tătăreşti şi o vorbă, pe care omul din popor o foloseşte cu mare năduf *han-tătar!*

II

DRAGOŞ VODĂ ŞI-A LUI CEATĂ...

Dragoş, mândru ca un soare,
a plecat la vânătoare.
Ghioaga şi săgeata lui
fac pustiul codrului!...

(CINTEC POPULAR CULES DE V.ALECSANDRI)

O DISPUTA ISTORIOGRAFICĂ

Statul feudal moldovenesc s-a constituit în două etape, prin două acţiuni distincte, aparent contradictorii în epocă într-o primă etapă, s-a format un stat vasal regatului maghiar, creat de acesta ca marcă de apărare a hotarelor răsăritene; în etapa următoare, această formaţiune statală si-a... Cent independenţa şi şi-a consolidat poziţia pe plan extern; ţara s-a aşezat şi în interior, prin.

Încsăvârşirea procesului de închegare teritorială, l-rin organizarea economică, administrativă, mili-lară, judecătorească, religioasă etc., prin crearea instituţiilor corespunzătoare.

Caracterul formării statelor feudale româneşti a fost mult discutat şi disputat în istoriografia noastră. S-au înfruntat, în esenţă, două puncte de vedere: unii istorici, fideli ideilor cronicarilor, au susţinut că întemeierea statelor feudale s-ar datora vi ar fi urmarea exclusivă a unor acţiuni externe, >i anume coborârea – sau ieşirea – din Transilvania, a lui Negru Vodă spre Ţara Românească, a lui Dragoş şi Bogdan spre Moldova, acţiune denumită de cronicari *descălecare*

Susţinerea acestui punct de vedere aducea o viziune idealistă a procesului de întemeiere a sta-iclor noastre feudale, ca rezultat *exclusiv* al unei acţiuni externe, cauzată de voinţa sau dorinţa.. uNor personalităţi.

Alţi istorici, începând să folosească materialis mul istoric ca metodă de cercetare, au arătat ci întemeierea este, în primul rând, rezultatul une evoluţii interne. Acest punct de vedere a fos susţinut cu argumente noi şi puternice de cătn istoricii marxişti, care au studiat în profunzimi condiţiile economice din preajma întemeierii sta telor noastre. Astăzi, această idee a devenit un Adevăr de necontestat. Dar nu e mai puţin adevă rat că nu poate fi un factor unic – şi anume ce economic; au fost şi alţi factori, care au *poten ţat* procesul de evoluţie internă, alţii care a, făcut ca întemeierea să se producă *într-un anumi moment,* şi nu în altul. Problema trebuie, deci, pri vită foarte nuanţat, prin prisma celor trei cate goni de factori care au concurat la apariţi; statului a) *factori determinanţi;* b) *factori poten ţatori* şi c) *factori incidentali.*

a) *Factorii determinanţi* sânt cei economico sociali, care constituie o rezultantă a unei evoluţi continui, de-a lungul istoriei. La un anumit grai de dezvoltare economică, stratificarea socială a tinge un asemenea nivel, iar

contradicţiile d clasă capătă o asemenea ascuţime, încât se fac simţită necesitatea unui organism superior, care s garanteze stabilitatea internă şi să asigure securi tatea hotarelor, un organism dotat cu mijloace d constrângere pentru aplicarea legilor şi de repri mare a eventualelor revolte. Acest organism est *statul,* formă superioară de organizare a societăţi umane. Întreaga sa organizare îngăduie statuk feudal să îndeplinească cerinţele pentru care fost creat.

b) între *factorii potenţatori* trebuie amintite relaţiile românilor extracarpatici cu cei din Transilvania, mai precis schimburile de populaţie care. Iu existat din cele mai vechi timpuri. „întărirea relaţiilor feudale în Transilvania, pe de o parte, slăbirea dominaţiei tătarilor la sud şi est de Car-l-aţi spre sfârşitul secolului al XIII-lea, pe de altă parte, au făcut să crească curentul de trecere a populaţiei din Transilvania, mai ales din părţile ci mărginaşe, la sud şi est de Carpaţi.

Deşi nu se poate spune că emigrările de populaţie din Transilvania au determinat „întemeierea" Tarii Româneşti şi a Moldovei, ele au potenţat vitalitatea organismelor politice de la sud şi est de Carpaţi, contribuind la grăbirea procesului de unificare a lor" [1].

Este foarte probabil că în aceste mişcări de populaţie – care niciodată n-au ajuns să provoace *un dezechilibru* demografic – rezidă miezul tradiţiei despre descălecarea Ţării Româneşti dinspre lagăraş şi a Moldovei dinspre Maramureş. „Sensul general al tradiţiei reflectă o realitate istorică, care trebuie înţeleasă şi interpretată în complexul fenomenelor istorice de la sfârşitul secolului al XIII-lea" [2].

Un cercetător care a studiat amănunţit istoria

---

[1] Ştefan Ştefănescu, „Întemeierea" Tării Româneşti şi a Moldovei. Tradiţia *descălecatului** din Transilvania, în „Studii şi articole de istorie", XVII, 1972, p. 94.

[2] Ştefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei, I.* Cluj, 1971, p. 185.

Maramureşului în veacul al XIV-lea şi a cărui monografie cu acest subiect este fundamentală pentru problemele discutate aici, a ajuns la concluzia că „legăturile Maramureşului cu Moldova nu au fost condiţionate de expediţiile regale. Peste munte, pe căile cunoscute şi folosite dintotdeauna de localnici, relaţiile dintre românii de pe cele două versante ale Carpaţilor aveau la aceasta vreme o îndelungată tradiţie, implicând totodată relaţii între organismele lor social-politice de tip prestatal. Ele presupuneau, desigur, prezenţa, cel puţin pe văile afluenţilor din dreapta Şiretului, pentru perioade mai lungi sau mai scurte, a unor cete conduse pe seama lor de cnejii maramureşeni.

Din aceste motive, dacă înţelegem prin «descălecare» stabilirea în mediul moldovenesc a unor elemente feudale venite din Maramureş (...), nu poate fi precizată o dată anumită. Acest proces s-a petrecut de-a lungul unei perioade mai îndelungate, desfăşurându-se paralel cu slăbirea treptata a autorităţii Hoardei de Aur pe teritoriile de la răsărit de Carpaţi"[1]

Evident, transilvăneni – cunoscuţi sub numele de *ungureni,* devenit apoi nume de sate – au plecat şi din alte colţuri ale ţării lor O dovedeşte, de pildă, numele satului Braşouţi, pe care-1 găsim într-unui din primele documente interne moldoveneşti (1392). N-au venit numai români, ci au trecut munţii cete întregi din acea harnică populaţie de meşteşugari – saşii; astfel, la Baia era o puternică colonie săsească până târziu. Saşii au impulsionat reînvierea vieţii orăşeneşti, şi întregul sistem de conducere a oraşelor medievale e de formă germană: pârgarul e biirgermeister-ul iar şoltuzul – schultheiss-ul saşilor.

Se înţelege, acum, de ce am inclus factorul *demografic* între ractoni potenţaton, care acţionează într-o perioadă

[1] Radu Popa, *Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea,*Bucivresri, 1970. P. 241

îndelungată, dar totuşi istoriceşte determinată, în condiţiile specifice ale secolului al XIII-lea.

c) E de la sine înţeles că prin analizarea acestor categorii de factori care au contribuit la întemeierea statului feudal moldovenesc nu se poate obţine o dată precisă. Aceasta poate fi căutată numai „dacă înţelegem prin «descălecare» statornicirea în Moldova a unor feudali maramureşeni ca reprezentanţi ai regelui angevin, acceptaţi de o parte a vârfurilor societăţii moldoveneşti, aşa cum a fost cazul pentru Dragoş şi urmaşii săi”[1]

Aici intervin, prin urmare, ceea ce am numit mai sus *factorii incidentali.*

Sânt, în primul rând, *factorii de conjunctură,* împrejurările externe, care au facilitat desăvârşirea unui lung proces de evoluţie, precum şi un singur *factor imediat,* care a determinat declanşarea evenimentului într-un anumit moment – un an, o lună, o zi precis delimitate.

Formarea statului moldovenesc în cele două etape trebuie privită pnn întreaga complexitate a acestor factori. Şi întrucât sânt două acţiuni, care trebuie diferenţiate, având ca eroi principali două personaje diferite, vom folosi doi termeni: *descălecare* pentru acţiunea lui *Dragoş Descălecătorul* şi *întemeiere* pentru acţiunea lui *Bogdan Întemeietorul.* Şi menţinem termenul de *descălecat* în aocepţia explicată până aici, din două motive: în primul rând, acest termen apare în textele medievale, când e vorba de întemeierea unor aşezări, în special sate; sensul e, evident, acelaşi: *descălecarea* e fondarea unui sat sau oraş, ori întemeierea unui stat. De reţinut un fapt esenţial: *descălecarea,* ca termen, nu presupune numaidecât o venire din afară; un boier putea „descăleca” un sat în chiar cuprinsul proprietăţilor sale, defrişând şi curăţind un loc de o întindere suficientă; în al doilea rând, primul voievod moldovean a venit,

[1] *Ibidem*

realmente, din Maramureş, prin urmare „a descălecat” în Moldova (şi la propriu, nu numai la figurat!), croind aşezări noi, pentru el şi pentru ceata lui de viteji.

ÎNCEPUTUL UNEI CRONICI RĂZBOINICE

Conjunctura în care s-a produs această „descălecare” constituie o împletire dintre condiţiile interne şi externe din regatul maghiar Am arătat, cu câteva pagini în urmă, că, după stingerea Arpadienilor, a izbucnit în Ungaria o criză dinastică. După înlăturarea lui Otto de Bavaria în împrejurările descrise, la 17 noiembrie 1308 a fost ales rege Carol Robert de Anjou, căruia papa însuşi îi atribuise coroana. Acesta era un prinţ din familia regală de la Neapole, care, la rândul ei, era o branşă a marii dinastii Capeţiene din Franţa. Pe la mijlocul veacului al XIII-lea, papa Clement al IV-lea, francez de origine – se numea guy Foulquois le Gros – adusese ca rege la Neapole pe un prinţ francez, fiul regelui Ludovic, 1 VIII-lea al Franţei, pe nume Carol, pentru a înlocui vechea dinastie imperială germană (Hohen-stauffen), care mai domnea în regatul napolitan. L-iul lui Carol I, regele Carol al II-lea, s-a căsătorit cu prinţesa Maria de Ungaria, sora regelui Ladislau al IV-lea Cumanul, la moartea căruia (1290), ea, considerându-se moştenitoarea regatului maghiar, 1-a încredinţat primului ei fiu, Carol Martel, alt fiu, Robert, devenind, în 1309, rege al Neâpolelui. Niciodată, însă, Carol Martel n-a reuşit să ajungă în Ungaria, purtând, până la sfârşitul vieţii sale (1295), titlul de „rege titular al Ungariei”. Carol Robert de Anjou, fiul acestui „rege titular”, n-avea, în 1308, la alegerea sa, decât 16 ani. Era firesc, deci, ca puternicii magnaţi maghiari să încerce să profite de noua situaţie, atât de favorabilă, pentru a-şi

întări propriile lor poziţii. Cel mai avantajat era voievodul Transilvaniei, Ladislau Kan, care, din 1307, era păstrătorul coroanei Sfântului Ştefan. În lipsa coroanei, candidatul, chiar ales de dietă, nu avea nicio autoritate în faţa supuşilor săi. Mizând pe acest fapt, voievodul Ladislau a refuzat să predea coroana, sfidând chiar şi pe cardinalul trimis de papă pentru a facilita încoronarea lui Carol Robert, în cele din urmă, în 1310, ameninţat cu excomunicarea, a restituit coroana, ceea ce a permis lui Carol Robert să se încoroneze la 20 august 1310. Aceasta nu a însemnat, însă, sfârşitul disensiunilor dintre el şi rege, care au continuat până la 1315, când a fost destituit din cauza împotrivirii faţă de aşezarea garnizoanelor regale în cetăţile ardelene.

A izbucnit, atunci, o mare revoltă, care a grupat pe toţi nemulţumiţii, adăugându-se şi unii suverani vecini. Rând pe rând, însă, toţi răzvrătiţii au fost înfrânţi. Pe la 1322 – şi după aceea chiar – mai creau anumite dificultăţi fiii lui Ladislau Kan.

Această situaţie tulbure a făcut ca în prima parte a domniei lui Carol Robert lupta pentru eliberarea Moldovei de sub dominaţia tătărească să treacă pe un plan mai mult decât secundar. Insistenţele papale de a relua campaniile contra „tătarilor şi schismaticilor” n-au găsit niciun ecou în acţiunile regelui de la Buda, care a rămas surd şi la noul îndemn spre cruciadă, trimis de Sfântul Scaun în 1314.

E de crezut că de starea aceasta au profitat conducătorii formaţiunilor de la răsăritul Carpaţilor, pentru a-şi consolida stăpânirile, căci accente de independenţă apăreau în această parte, cum am văzut, chiar sub dominaţia tătărească.

Dar odată scăpat de ameninţarea pe care o reprezenta pentru puterea sa răzvrătirea magnaţilor unguri, Carol Robert de Aniou a reluat acţiunea predecesorilor săi arpadieni: lupta pentru înlăturarea tătarilor de la hotarele regatului său şi pentru întărirea stăpânirii sale asupra pă-

mânturilor de la răsăritul Carpaţilor Nimeni nu-i contesta suzeranitatea de principiu asuora acestor pământun, şi nici Coroana maghiară nu renunţase vreun moment la asemenea pretenţii. O primă expediţie a fost trimisă sub conducerea unui nobil numit Phynta de Mende. Când veni în Transilvarua „spre a rândui nişte treburi ale regatului” – cum spune el însuşi într-un document din 10 octombrie 1324 – treburi care nu puteau fi dccât în legătură cu consolidarea poziţiilor sale.. Colo, în urma revoltelor care se ţinuseră lanţ în.. Cest colţ îndepărtat şi expus, regele voi să-şi ştie spatele asigurat „împotriva uneltirilor tătarilor”, care erau „duşmani de căpetenie, ai noştri şi ai regatului nostru” în acest scop – spune mai departe Carol Robert – „am trimis în ţara tătarilor, împreună cu alţi credincioşi ai noştri, pe susnumi-lul Phynta, vestit pentru statornicia credinţei sale, ca să ne facă de strajă nouă şi regatului nostru cât timp avem să zăbovim prin suszisele părţi ale Transilvaniei” Data acestei prime expediţii pornite dm iniţiativa lui Carol Robert nu e cunoscută precis, şi în 1323, şi în 1324, regele a cutreierat mereu Transilvania. Se pare însă că expediţia lui Phynta a avut loc în vara lui 1324 primul document dat lui Phynta e din 12 august, în timp ce la 26 iulie intervenise un acord între rege şi voievodul Basarab I al Ţării Româneşti. Între aceste două acţiuni nu se poate să nu fie o legătură regele căuta alianţe în vederea luptelor care aveau să vină. Şi acestea n-au întârziat.

O cronică străină, ţinută în locuri destul de îndepărtate de ale noastre, anume în Prusia, a înregistrat, pentru anul 1326, ştirea unei mari incursiuni tătăreşti în Ungaria. E drept că informaţia e singulară, nemaifiind menţionată în alte izvoare, dar nu avem motive să ne îndoim că o asemenea incursiune prădalnică, cu care tătarii ameninţau mereu regatul, a putut avea loc în 1326. Cu atât mai mult, cu cât, în anul următor, o n ire oaste transilvăneană trece munţii şi reia lupta antitătară, de data aceasta şi cu ajutorul voievodului de la Argeş,

Basarab I. Acesta se ridicase domn pe la 1315 sau 1316, adică tocmai în. Anii când regele maghiar nu putea face nicio mişcare în exterior, şi, profitând de această situaţie, unise în jurul său – poate prin forţa armelor, dar poate şi prin *alianţe dinastice* – vechile cnezate şi voievodate de pe teritoriul Ţării Româneşti, dând statului său tentă de independenţă. „Ungro-vlahii" săi sânt menţionaţi, la 1323, în luptele purtate de bulgari cu bizantinii. Un document, nu cu mult posterior, menţionează atacurile continue pe care Basarab– alături de bulgari, sârbi şi tătari – le efectua asupra cetăţii Mehadia pe la 1322. Acestei situaţii i se pusese capăt în 1324, prin trimiterea unui înalt dregător regal, care obţinu din partea lui Basarab recunoaşterea suzeranităţii maghiare. Papa însuşi lăuda luptele lui Basarab „pentru nimicirea neamurilor păgâne", chiar în 1327

în urma acestor lupte comune, în 1327-1328, voievodul muntean a reuşit să-şi întindă stăpâni-rea până spre Chilia[1], ocupând nişte pământuri care, sub Mircea cel Bătrân, se vor numi „părţile tătăreşti", şi care, mai târziu, au dat unui întreg ţinut numele eliberatorului lor Regele angevin se putea, deci, aştepta ca această colaborare să-1 ajute la o mai rapidă curăţire a Moldovei. Dar motive asupra cărora nu ne putem opri aici au

dus la eşecul acestei politici şi, în noiembrie 1330, seculara suzeranitate maghiară asupra Ţării Româneşti a fost sfărâmată într-un defileu neidentificat încă, dar pe care ne-am obişnuit să-1 numim Posada. Principele valah nu înţelegea să perpetueze starea de vasalitate, acceptată formal la 1324, eare-i stânienea acţiunile şi-i ameninţa domnia însăşi. Încercarea marelui rege angevin de a aduce la „calea dreptei credinţe" pe bărbosul său vasal de la Argeş s-a soldat cu o răsunătoare înfrângere,

---

[1] Ştefan Ştefănescu, *Ţara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" până la Mihai Viteazul,* Bucureşti, 1970, p. 31; Ştefan Olteana, *op. Cit.,* p. 766.

care a avut darul de a schimba orientarea politicii regatului feudal maghiar faţă de românii extra-carpatici. Documentele nu mai amintesc mari expediţii antităţare, deşi incursiunile tătăreşti dinspre Moldova n-au contenit, fiind chiar menţionate, de pildă, în 1331 şi 1334. Trecând pe planul al doilea lupta armată, regele a recurs la vechea metodă a predecesorilor săi „apostolici": infiltrarea catolicismului. Se pare că în vara anului 1332 a avut loc o expediţie peste munţi, pentru care papa dădea, la 1 iunie, o treime din veniturile bisericii catolice din Ungaria şi în urma căreia regele îi ceru papei, în toamnă, autorizaţia pentru reînfiinţarea episcopiei cumanilor de la Milcov, propunând ca episcop pe însuşi capelanul său. Papa aprobă propunerea regelui, dar încercarea de reînviere a episcopiei rămase fără rezultat-capelanul regelui nu şi-a luat niciodată în primire dioceza atribuită la 1332. Locul marilor expediţii regale îl luaseră, desigur, hărţuielile pornite din secuime – un cronicar maghiar, arhidiaconul loan de Târnave, scrie că tătarii aveau mereu lupte cu secuii –, ceea ce nu 1-a împiedicat pe Carol Robert să anunţe Sfântul Scaun, plin de mândne, în 1339,că duce „un război aproape necurmat cu tătarii si schismaticii" Situaţia aceasta a rămas neschimbată până la moartea sa, întâmplat! la 16 iulie 1342. Acţiunea de alungare a tătarilor de la graniţele moldoveneşti ale regatului trecea moş-temre fiului şi urmaşului său la tron. Acesta era un copilandru de 16 ani, „pătruns de idealul cavaleresc şi de mari ambiţii de cruciadă şi hegemonie"[1]. E cel pe care, datorită politicii sale de mare anvergură, posteritatea 1-a cunoscut suh numele de *Ludovic cel Mare* (1342-1382). Mama sa era sora regelui Cazimir cel Mare al Poloniei (1333-1370), care, în 1355, îl va proclama moştenitor al său.

[1] G. I. Brătianu, *Les rois de Hongrie et Ies Principautes Koitmaines au XlV-e siecle,* în „Academie Roumame. Bulletin de Ia Section Historique", 1/XXVIII, 1947, p. 76

Vârsta fragedă a lui Ludovic de Anjou n-a fost o P1edică în calea expediţiilor războinice. Cronica domniei sale, scrisă de arhidiaconul loan de Târnave, este o succesiune aproape continuă de capitole care încep cu formula „de exercitu" despre expediţia, sau despre asediul, despre atacul, ş.a. Md. Astfel, în 1343 a tnmis un corp de oaste în ajutorul unchiului său din Polonia, a cărei capitală, Cracovia, fusese asediată de regele Boe-miei, urmând apoi o expediţie în Boemia (1344) şi una în Croaţia (1344-1345).

In acelaşi an cu regele Carol Robert a murit şi hanul Hoardei de Aur, Uzbek (1312-1342), a cărui domnie este considerată „punctul culminant al puterii militare" a tătarilor[1], în ultimii ani ai

domniei hanului Uzbek, atenţia sa era îndreptată mai ales asupra graniţelor apusene, unde se petrei cau fapte care puteau avea urmări grave. În vechiul cnezat al Haliciului, ultimul cneaz murise In 1340, fără urmaşi, lăsând loc pentru lupte în-ire poloni, unguri şi lituanieni. Un principe lituanian fusese ales cneaz de către nobilii halicieni, dar feudalii poloni, în unire cu cei maghiari, şi-au trimis ostile pentru a împiedica întronarea acelui principe, care, însă, i-a chemat în ajutor pe tătari. I vident că acest amestec al tătarilor – care timp de aproape două decenii vor rămâne aliaţii lituanienilor – le-a atras şi ostilitatea polonilor

Mai era şi o curiozitate în Hoarda de Aur prinţul moştenitor, Tinibek, părea dispus să accepte religia catolică! Nu e de crezut că acest fapt era de natură să dea speranţe noi creştinilor, dar papalitatea a încercat să folosească prilejul. S-a păstrat chiar o scrisoare, din august 1340, prin care papa Benedict al XII-lea îl îndemna pe Tinibek să se convertească! Dar, încă din veacul anterior, tătarii adoptaseră – cel puţin în mod oficial –

[1] B. D. Grecov si A. I Iacubovschi, *Hoarda de Aur si decăderea ei,* Bucureşti, 1953, p. 248.

islamismul, iar reacţia faţă de ciudata înclinare a moştenitorului tronului a fost pe măsura acestor duri cavaleri ai stepei: Djanibek, adept înflăcărat al islamismului, şi-a ucis fratele si, în 1342, s-a urcat pe tronul Hoardei de Aur, cu hotărârea de a impune această religie în tot întinsul său imperiu. Schimbarea suveranului a adus, însă, şi o schimbare a direcţiilor politicii Hoardei de Aur Djanibek (1342-1357) îşi va consuma energiile pentru consolidarea islamismului, aţintin-du-şi privirile spre Persia şi Azerbaidjan.

Până la 1342, de o parte era un rege care părea că renunţase la ideea recuperării Moldovei, iar de cealaltă parte – un han care îşi întărea forţele armate în vederea unei eventuale extinderi a graniţelor sale apusene, raportul de forţe era în favoarea tătarilor După 1342, de o parte e un rege ambiţios şi voluntar, pus pe mari cuceriri, iar de cealaltă parte – un han care începea să părăsească politica europeană; raportul de forţe începea să încline în favoarea statului maghiar

Venise, în sfârşit, momentul unei acţiuni decisive şi în privinţa Moldovei.

UN ASASINAT
ŞI NEAŞTEPTATELE SALE URMĂRI

Aceştia sânt, prin urmare, *factorii de conjunctură* care au permis reluarea de astă dată cu succes – a campaniei pentru eliberarea Moldovei. Mai rămâne să vedem, acum, *contextul imediat* al acţiunii decisive.

în vara anului 1344, în fruntea voievodatului Transilvaniei a fost numit un feudal influent şi cu legături puternice în Maramureş Ştefan Lackffy Cronica lui loan de Târnave, amintită mai sus, descrie lupta acestuia cu

tătarii din Moldova, dar îl confundă cu fratele său, Andrei. Confuzia se explică prin faptul că prelatul-cronicar povesteşte evenimentele la 40 de am după ce avuseseră loc, şi e cu atât mai plauzibilă, cu cât sub Ludovic cel Mare familia Lackffy a dat Transilvaniei nu mai

puţin de şase voievozi, între care şi acest Andrei, dar abia în 1355.

„întrucât tătara atacau cu furie regatul Ungariei, mai adesea asupra părţilor transilvane şi ale secuilor, regele însuşi a trimis contra acelor tătari pe voievodul Transilvaniei, Andrei (recte Ştefan – n.n.), fiul lui Lack, un bărbat viteaz şi războinic, împreună cu nobili secui şi cu o oaste puternică. Intrând cu putere în ţara în care locuiau (lătani), s-a luptat cu principele lor, anume Athla-mos, care-i ieşise înainte ca să-i reziste, cu o mare armată; pe acest principe al lor 1-a decapitat, şi multe steaguri şi mulţi prizonieri tătari a tnmis regelui, la Vişegrad. După aceasta, secuii atacau mereu pe tătari, şi se întorceau cu mare pradă. Iar acei dintre tătari care au rămas au fugit la alţi tătari, departe, spre ţărmurile mării”

Aceasta este povestirea cronicarului loan de Târnave, povestire în care „principele Athlamos” – desemnat în alte texte drept „al doilea după han”, cumnatul său – trebuie să fie vreun Atlamâş sau Altamâş, nume care poate fi comparat cu Tok-tamâş.

Deci expediţia a avut loc, probabil, în 1345, şi nu e exclus ca ea să fi fost condusă de Ştefan şi Andrei, fraţii mai mari din familia Lackffy După ea, luptele au continuat, purtate mai mult de secui, cei dintâi şi cel mai greu loviţi în timpul năvălirilor Aceasta arată că *primele poziţii eliberate si cucerite au fost în sudul Moldovei.*

In toiul acestor acţiuni, care marcau începutul unei mari activităţi războinice, s-a produs undeva, departe, un eveniment care avea să aibă însemnate repercusiuni asupra politicii externe a regatului maghiar.

Regele Ludovic avea un frate mai mic, Andrei, căsătorit încă de tatăl său cu o rudă, o prinţesă angevină, Ioana,

nepoata regelui Robert şi moştenitoarea regatului napolitan. Ioana de Anjou nu avea însă moravuri serioase; pe de altă parte, se pare că nobilii maghiari din suita lui Andrei se purtau arogant, ceea ce le-a atras antipatia napoli-tanilor Nedorind să mai împartă puterea cu Andrei, şi profitând de această stare de spirit, Ioana a pus la cale un complot, care a avut ca dezno-dământ asasinarea lui Andrei, la 18 septembrie 1345, într-un castel, la Aversa, lingă Neapole.

Din momentul în care a aflat de moartea fratelui său, care-i dărâma frumoase planuri politice, ţesute încă de răposatul Carol Robert, regele Ludovic nu se mai gândi decât la răzbunare. A oprit pregătirile militare pe care le făcea în vederea unei lupte cu Veneţia, pornind, în schimb, o vastă campanie diplomatică. Solii săi au mers la regele Boemiei, la papa, la împăratul german, ajungând până la regele Angliei. Asasinatul de la Aversa provocase o egală indignare în Italia – principii şi republicile italiene vor trata cu Ludovic trecerea armatelor sale – ca şi în Ungaria, unde Curtea întreagă a purtat doliu, iar Dieta a acordat, fără nicio împotrivire, toate cele cerute de rege pentru pregătirea expediţiei în Italia. La mijlocul anului 1347, armata era gata de plecare. La 3 noiembrie 1347, într-o sâmbătă dimineaţă, cu o oră înainte de răsăritul soarelui, Ludovic a părăsit Buda în fruntea armatelor sale, îndreptân-du-se spre Italia.

Se naşte întrebarea a plecat Ludovic în această expediţie, atât de minuţios pregătită – şi pe plan militar, şi pe plan diplomatic – lăsând neapărate frontierele orientale ale regatului său? Era un om cu o viziune politică destul de limpede şi cu o înţelegere destul de realistă a lucrurilor, ca să nu-şi lase ţara pradă eventualelor atacuri tătăreşti. Logica lucrurilor ne arată că în intervalul scurs până la plecarea în campania care i-a consumat forţele timp de mai mulţi ani regele trebuie să fi dat o rezolvare situaţiei din Moldova. „Biruitor, nu o dată, asupra tătarilor, Ludovic s-a grăbit să clădească un

zăgaz militar contra lor”[1] In adevăr, se pare că, în urma campaniei lui Ştefan Lackffy, sudul Moldovei a fost eliberat, astfel că, la sfârşitul anului 1346, regele a putut cere papei reînfiinţarea episcopiei Milcoviei. La 29 martie 1347, papa a autorizat această reînfiinţare, numind în fruntea episcopiei de la Mil-cov – ca şi la 1332, – pe capelanul regelui, Thomas de Nympti. Era o instituţie neviabilă, din cauza unor factori obiectivi, dar de data aceasta ea a fost realmente reconstituită.

într-o genială sclipire, N Iorga a avut intuiţia legăturii dintre acest act şi venirea lui Dragoş „Nu e exclus – scria el în 1937 – ca această lentativă de înviere religioasă să fie în legătură cu crearea, în aceste părţi dm jos, a feudei lui Dragoş” 2 în adevăr, o analiză aprofundată şi o reconstituire atentă a întregii cronologii a voievozilor veacului al XIV-lea ne-a dus la concluzia

că Dragoş şi-a început „domnia” în anul 1347[2]. Trimiterea sa în Moldova este explicabilă: pentru a evita repetarea celor petrecute în Ţara Românească, Coroana maghiară n-a mai apelat la un dinast local – ca Basarab – pentru a o reprezenta, ci a adoptat o altă tactică, socotind ca numirea în fruntea noii mărci a unui conducător ales dintre vasalii ei români îi va uşura considerabil realizarea scopurilor propuse. Ca urmare, a fost trimis Dragoş, un feudal român din Maramureş, ţinut care era, încă de pe atunci, ceea ce Iorga a numit o *libertate românească,* şi asupra căruia ne vom opri puţin în capitolul următor. Dar loan de Târnave, cronicarul care cunoaşte acţiunile războinice de mai târziu ale lui Bogdan, ignoră totalmente pe Dragoş. Omisiunea n-ar fi fost posibilă dacă Dragoş însuşi ar fi condus expediţiile pentru eliberarea Moldovei. Tăcerea asupra lui ne dă dreptul să credem că *Dragoş a*

---

[1] N. Iorga, *Istoria Românilor* III, p. 204.

[2] Ştefan S. Gorovei, *Contribuţii la istoria Moldovei în veacul XIV* îndreptări cronologice, în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol” Iaşi, X, 1973. (în curs de apariţie).

venit în urma oştilor, ca înalt dregător regal. Deşi se pare că el primise „o *simplă delegaţie fără titlu”*[1]*,* totuşi posteritatea i-a acordat un titlu: *voievodul descălecător*

„IN ŢARA MARAMUREŞULUI...”

Originea maramureşană a primilor voievozi a rămas multă vreme vie în conştiinţa moldovenilor. Cronica cea mai veche, începută la curtea lui

Ştefan cel Mare pe baza unor însemnări anterioare si cu ajutorul boierilor bătrâni şi al membrilor mai tu vârstă din familia domnitoare, începe cu o frază care aminteşte că „a venit Dragoş voievod din Ţara Ungurească, din Maramureş, după un bour la vânătoare”, şi astfel „s-a început, cu voia lui Dumnezeu, Ţara Moldovei”[2] Exact două veacuri mai târziu, Miron Costin, având ocazia să treacă de două ori prin Maramureş, în legătură cu misiunile sale diplomatice (1674), a cercetat aceste locuri, fiind cel dintâi care a „descoperit” că *şi* Bogdan fusese un maramureşan, stăpân al moşiei Cuhea (Cuhnea).

închis între câteva masive muntoase ale Carpa-ţilor ca între nişte ziduri puternice de cetate, Maramureşul[3] a fost una din acele „ţări” care au premers formarea statelor noastre feudale. Moştenitor al unor străvechi tiadiţii, puţin alterate până azi, Maramureşul constituie un exemplu în privinţa procesului de închegare statală.

---

[1] N. Iorga, op. cit., p. 204.

[2] *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI.* Bucureşti, 1959, p. 14.

[3] Amănuntele care urmează sânt extrase din excelenta monografie a lui Radu Popa, *Ţara Maramureşului..., cita*tă mai sus.

Era un ţinut bogat mai ales în zăcăminte de sare, dar şi în păşuni şi păduri, pline de animale sălbatice, între care miticul bour pare să fi fost cel mai răspândit, devreme ce însăşi stema capitalei ţinutului cuprindea capul acestui animal. În asemenea locuri, vânătoarea trebuie să fi fost una din ocupaţiile principale ale feudalilor De altfel, chiar şi prima menţiune documentară a Maramureşului, datând din 1199, este în legătură cu amintirea unei vânători regale, în cursul căreia regele Emetic al Ungariei (1196-1204) suferise un accident. Fusese, probabil, una din acele „expediţii vânătoreşti-milkare (...) care au precedat în veacurile XI-XIII, extinderea teritorială efectivă a regatului medieval maghiar”[4] în *s*ituaţia de „pădure regală” se afla nu numai Maramureşul, ci şi alte ţinuturi învecinate, precum viitoarele comitate Ugocea şi Bereg. Începând cu ultimul sfert al veacului al XIII-lea, regalitatea a trimis în Maramureş colonişti, aşa-numiţii „oaspeţi regali”, întemeietorii unor aşezări noi, între care capitala însăşi a viitorului comitat, Sighetul. După 100 de ani de prezenţă în documente sub numele de „pădure”, în 1299 se aminteşte, prima dată, ţara *Maramureşului, pent*ru ca, un an mai târziu în 1300, regele Andrei al III-lea să menţioneze „terra nostra Maramarus”

Anarhia şi luptele interne care au urmat după 1301 n-au ocolit nici Maramureşul. Unii feudali maghiari, statorniciţi în aceste locuri, aderaseră la partida nemulţumiţilor, împotriva lui Carol Robert. Această situaţie a avut urmări însemnate. În primul rând, regele a căutat aliaţi printre feudalii maramureşeni, şi semnul sigur că i-a găsit este menţiunea unei diplome din 1317, data cnejilor Giulea şi Dragomir, fiii unui Dragoş, pentru întărirea proprietăţilor lor; nu este exclus ca din aceeaşi perioadă să dateze întăririle similare acordate şi altor cneji, precum Bogdan de Cuhea sau părinţii lui, şi Codrea de Sarasău, întăriri mentionate în documente de mai

[4] Radu Popa, *op. Cit.,* p. 46.

târziu. Această colaborare a dus, în chip firesc, la întărirea autorităţii regale în Maramureş, şi nu e o întâmplare faptul că tocmai în aceşti ani, la 1319, e menţionat, pentru prima dată, corniţele de Maramureş, un reprezentant al regelui, în persoana unui fost voievod al Transilvaniei, *Nicolae,* fiul lui Mauriciu l'ok, succesorul imediat al răzvrătitului Ladislau Kan. Astfel, o instituţie străină, comitatul, venea să se suprapună celor indigene, deja existente, născute şi evoluate în strânsă legătură cu configuraţia geografică a zonei.

În Tisa, care traversează Maramureşul, se varsă câteva râuri, pe văile cărora s-au închegat primele formaţiuni prestatale. Studierea acestora aruncă o lumină puternică asupra modului în care s-au constituit statele noastre feudale, fiind „exemplul cel mai caracteristic pentru etapa care a precedat, cronologic şi teritorial, apariţia «marelui voievod» şi a «domniei» în ţările româneşti"[1]

Feudalitatea maramureşană a veacului al XIV-lea e destul de complexă. Încă de la sfârşitul veacului precedent, „cnezii maramureşeni reprezentau o clasă de stăpâni ereditari ai satelor"[2] Stăpânirea aceasta decurgea din vremuri imemoriale, *ab antiquo,* cum se obişnuia să se spună, uneori, în asemenea situaţii. *Cnejii de sat* constituiau categoria principală şi cea mai numeroasă a feudalităţii maramureşene. Din rândul lor s-au ridicat, cu timpul, cneji cu atribuţii superioare, de care ascultau satele grupate de-a lungul unei

văi. Radu Popa i-a numit, în chip fericit, *cnezi de vale,* iar formaţiunea – *cnezat de vale.* Ca şi cnejii de sat, cei de vale erau ereditari. La mijlocul veacului al XIV-lea, în Maramureş existau şapte asemenea cnezate de vale, numite, conven-ţmnal, al Izei şi Vişaelor, al Marei, al Câmpulun-gului (sau al Sarasăului), al Cosăului, al Varahei, al Talaborului şi al Bârjavei. Cele mai însemnate

---

[1] *Idem,* p. 204.

[2] *Idem,* p. 146.

— Atât ca putere economică, vădită prin numărul satelor, cât şi ca rol în evenimentele politice ale vremii – au fost primele trei. Numele lor şi al conducătorilor lor le vom reîntâlm deseori în paginile acestei cărţi. În cnezatul Izei şi Vişaelor

— Cu centrul la Cuhea – conducea familia lui *Bogdan,* viitorul voievod al Moldovei; în cnezatul Marei – cu centrul la Giuleşti – stăpâneau urmaşii unui *Dragoş românul* din veacul al XIII-lea, ai cărui fii, Giulea şi Dragomir, primiseră la 1317 întărirea amintită mai sus; iar în „ţara Câmpulungului” (cum i se spune într-un document din 1404), erau urmaşii lui *Codrea.*

Adunarea „cnezilor Ţării Maramureşului” -menţionată ca atare la 1349 – alegea, dintre cnejii de vale, un voievod al întregii ţări a Maramureşului, documentele contemporane amintesc în mod expres dreptul românilor de a-şi alege voievodul. Se pare că cel mai vechi voievod cunoscut azi a fost ales din familia cnejilor câmpulungeni, acel Codrea amintit mai sus; lui i-ar fi urmat, prin deceniul al patrulea al veacului, Bogdan de Cuhea. Ulterior, până la 1363, demnitatea voievodală a revenit unor nepoţi de frate ai lui Bogdan, ceea ce arată că această demnitate tindea să devină ereditară.

Din mijlocul acestor maramureşeni – oameni ilârji şi viteji s-au ridicat primii voievozi a. Moldovei.

„... SE AFLĂ UN SAT NUMIT CUHEA”

Dragoş era încă un personaj neînsemnat, absent de pe scena istoriei Maramureşului, în vremea când această „ţară” era condusă de voievodul Bogdan de Cuhea.

Unii istoria, mai ales partizanii teoriilor imigraţioniste conform cărora românii ar fi ocupat ţinuturile carpatice,

nord-dunărene, într-o perioadă târzie, chiar şi până la sfârşitul secolului al XIII-lea – au vrut să vadă pe viitorul voievod şi ctitor al Moldovei independente în persoana unui alt Bogdan, amintit în 1335, de asemenea cu titlul de voievod, fiu al unuia Micul (=Nicolae); acest Bogdan, originar din Ţara Românească (?), voia să treacă în Banat, dar nu numai că nu se ştie dacă trecerea s-a şi realizat, ci – chiar în cazul pozitiv însăşi apropierea între cei doi Bogdani este imposibilă.

Bogdan de Cuhea apare ca un mare feudal maramureşan, moştenitor, împreună cu fratele său luga, al celui mai mare cnezat, compus din 22 de sate. Locuinţa lui de la Cuhea era o adevărată cetăţuie, care supraveghea satul de la înălţime, de pe malul drept al râului Iza. Era aşezată pe un bot de deal „mărginit pe trei laturi de pante abrupte”[1] şi înconjurată cu o fortificaţie alcătuită din

stâlpi de stejar, cunoscută sub numele de palisadă, dublată, se pare, pe latura neapărată natural, de un şanţ. Locuinţa propriu-zisă era de trei ori mai mare decât cele obişnuite, având, probabili şi etaj. Săpăturile arheologice întreprinse la Cuhei au adus nişte amănunte foarte preţioase: în prî mul rând, au putut fi surprinse două etape dl locuire, cea dintâi corespunzând, evident, părinţii» şi eventual chiar bunicilor lui Bogdan. Celei de-i doua etape de locuire i-a pus capăt un mare incendiu, care este în legătură evidentă cu punctu culminant al răzvrătirii lui Bogdan, şi anume ple carea sa în Moldova.

Pe malul celălalt al Izei, în sat, era o biserică de piatră, de mari dimensiuni, ridicată probabil chiar de tatăl lui Bogdan şi luga, îngropat şi el acolo. Biserica fusese construită în stilul gotic timpuriu, pe locul unui vechi cimitir, înlocuind, se pare, o veche şi modestă biserică de lemn.

Deci, atât la reşedinţă, cât şi la biserică, se constată o continuitate care dovedeşte că stăpânii care s-au

[1] *Idem,* p. 235.

succedat la Cuhea erau din aceeaşi familie.

Aşa stăteau lucrurile la jumătatea veacului al XIV-lea, când în Maramureş s-a produs un eveniment ale cărui urmări s-au făcut simţite în istoria Moldovei: în vara anului 1342, din motive pe care le vom analiza în alt capitol, Bogdan s-a răzvrătit împotriva puterii regale, pierzându-şi funcţia pe care o deţinea.

Fără îndoială că, dacă în momentul când Ludovic cel Mare a reluat campaniile antităţare, Bogdan n-ar fi fost un răzvrătit, lui i s-ar fi încredinţat un rol de seamă în acţiunile din Moldova.

Dată fiind, însă, situaţia existentă, regele a apelat la Dragoş pentru a-1 reprezenta în noua sa ţară. Cine era Dragoş?

Miron Costin, care, cum am mai arătat, a călătorit prin Maramureş, ne încredinţează că „pre iiiărturiia maramureşenilor, cu urechile mele am. Urzit că (Dragoş) au fost ficior unui Bogdan vodă, născut din Maramureş", adăugind că „se află în Maramureş privilegii de la acel Bogdan. Mi le-au arătat". Văzuse şi auzise, deci, el însuşi. Şi e ciudat să constatăm că până în vremea noastră se păstrează încă la Cuhea amintirea unui „Dragoş-vodă", care ar putea fi – cine ştie?! — tatăl fraţilor Bogdan şi luga.

De la sfârşitul secolului trecut, urni istorici au încercat să-1 identifice pe descălecătorul Moldovei în persoana unui cneaz de sat, *Dragoş de Bedeu,* menţionat într-un document din 1336 împreună cu fratele său Drag. Încercarea de identificare se baza pe faptul că, ulterior, documentele nu mai amintesc decât pe urmaşii lui Drag, de unde s-a tras concluzia că Dragoş... plecase în Moldova! Ca şi cum n-ar fi putut muri, fără urmaşi, într-o expediţie militară, sau bolnav, la tinereţe, sau, pur şi simplu, într-un accident!

în încercarea de a stabili locul de origine al lui Dragoş vodă, câteva amănunte pot cântăn greu. In primul rând, Drăgoşeştn din Moldova se arată foarte legaţi de cnezatul

Câmpulungului (al Sara-săului), condus de cnejii din familia fostului voievod Codrea. Vom arăta, mai încolo, că, în nordul Moldovei, numele unor sate dovedesc aşezarea acolo a unor locuitori din Maramureş, cei mai mulţi veniţi din sate *din cnezatul Câmpulungului.*

Când urmaşii lui Dragoş s-au întors în Maramureş, s-au stabilit în acelaşi cnezat al Câmpulun-gului. Mai mult decât atât, tot acolo aveau ei o mănăstire, *moştenită de la înaintaşii lor,* şi pentru care, în 1391, au obţinut din partea patriarhiei din Constanrinopol dreptul de stavropighie, adică dreptul de a depinde direct de patriarhii

Credem, pe baza acestor constatări, că Dragoş vodă făcea parte dintr-o ramură colaterală a familiei codrenilor, şi nu din familia unor cneji de sat, căci dacă aşa cum, pe bună dreptate observă Radu Popa – „familia cnezilor de sat din Bedeu nici nu putea aspira (...) înainte de 1350 la titlul de voievod" în Maramureş[1] cu atât mai puţin unul dintre ei ar fi fost omul cel mai nimerit pentru a i se încredinţa o misiune de importanţa pe care o avea, pentru regatul maghiar, conducerea mărcii din Moldova.

Documente care să se refere direct la Drăgoşeşti înainte de plecarea lor din Maramureş nu s-au găsit încă, şi e puţin probabil să se găsească, dat fiind dezastrul adus puterii lor din Moldova, în 1367, de către Bogdan. E foarte probabil că atunci au pierdut şi privilegiile pe care le vor fi avut de la înaintaşii lor

„... DUPÂ UN BOUR, LA VÂNATOARE..."

Nu ştim când, nu ştim cum, nu ştim cu cine, Dragoş a părăsit Maramureşul, luând – pentru totdeauna – drumul

[1] Radu Popa, op. cit., p. 198.

Moldovei. Poporul a vrut să înlocuiască o expediţie militară, întreprinsă cu scopul, precis definit, de a alunga pe tătari din Moldova, printr-o expediţie vânătorească, pornită. Lin inima Maramureşului. Sute de ani, nenumărate „cântece” – în cea mai mare parte pierdute înainte de a fi fixate prin scris au glorificat legendara întemeiere a Maldovei în urma acestei vânători. Atât de puternică era tradiţia care, la l. Aza ei, are un *adevăr general* – încât a admis-o cronicarul atât de sobru, de altfel, al curţii lui Ştefan cel Mare (circa 1473), au admis-o toţi compilatorii din secolul al XVI-lea, au admis-o marii cronicari ai veacului următor, care au şi iransmis-o străinătăţii Grigore Ureche în la-lină, prin intermediul misionarului Bandim, iar Miron Costin în polonă.

Forma cea mai completă se găseşte într-o cronică scrisă în prima jumătate a secolului al XVI-lea, numită „Cronica moldo-rusă” Ea ne povesteşte că „un bărbat înţelept şi viteaz (din Maramureş – n.n.), anume Dragoş (...), a pornit cu drujina[1] lui la vânătoare de fiare şi au aflat sub munţii înalţi urma unui bour şi au pornit pe urma bourului prin munţii înalţi şi au trecut peste plaiurile înalte (plonmi) şi au ajuns pe urma bourului la locuri de şes şi frumoase şi au prins din urmă călări pe bour la un râu, pe mal, sub o salcie şi l-au omorât şi s-au ospătat din vânatul lor Şi le-a venit de la Dumnezeu în inimă gândul să-şi caute loc de trai şi s-au aşezat aici şi s-au unit într-un singur gând şi au hotărât cu toţii să rămână aici.

Şi s-au întors înapoi şi au spus tuturor alor săi despre frumuseţea ţării şi despre râuri şi despre izvoare, ca să se aşeze acolo. Şi drujina lor a lăudat gândurile lor şi au hotărlt să se ducă acolo, unde fuseseră ei. Şi au cercetat locul, pentru că era loc pust. U şi la marginea ţinuturilor în care rătăceau tătarii. (...) Şi au pornit ei din Maramureş cu toată drujina şi cu femeile şi cu copiii peste munţii înalţi,

[1] La origine, drujina era ceata de războinici a unui şef politic (v. *Istoria României,* II, p. 56).

când tăind pădurea, când dând pietrile în lături, şi au trecut peste munţi cu ajutorul lui Dumnezeu şi au ajuns la locul în care Dragoş ucisese bourul şi le-a plăcut şi s-au aşezat acolo. Şi au ales din drujina lor un bărbat înţelept, anume Dragoş, şi l-au ridicat domn şi voievod al lor. Şi de atunci s-a început, cu voia lui Dumnezeu, ţara Moldovei.

Şi Dragoş voievod a întemeiat cel dmtâi oraş[1] pe râul Moldova şi după aceea a întemeiat oraşul Baia şi alte oraşe, pe râuri şi la izvoare. Şi şi-a făcut pecetie voievodală în toată ţara, cu capul de bour"[2].

Alte legende, culese de folclorişti, completează povestea cu amănunte interesante. Astfel, în lupta cu bourul, Dragoş ar fi fost ajutat de căţeaua sa, Molda, care s-a înecat într-un râu, râul, şi apoi ţara întreagă, s-au numit, în cinstea ei, Moldova. Pe urmă, Dragoş a ajuns la Şiret, 1-a eliberat de tătari şi şi-a stabilit acolo capitala.

Fragmentul reprodus din cronica medievală - care coincide, în liniile sale mari, cu legendele culese în veacul trecut de Simion Florea Marian[3] dezvăluie, la o analiză atentă, câteva informaţii dintre cele mai preţioase. În primul rând, ne permite să întrevedem acel *adevăr general* al legendelor ţesute în jurul lui Dragoş expediţia vânătorească. Cu puţine pagini în urmă, am văzut. A regalitatea maghiară îşi extindea treptat hota-iele în urma unor „recunoaşteri", consemnate de documentele vremii sub numele de *vinători regale:* Maramureşul însuşi – o reamintim – îşi face intrarea în istoria noastră prin menţiunea unei asemenea vânători. Aşa trebuie înţeleasă, prin urinare, *vânătoarea lui Dragoş,* şi atunci putem admite, împreună cu unul din cercetătorii problemei, că „expediţia vânătorească a existat, «legenda» oglindeşte o realitate istorică, economică şi

[1] Nespecifioat; poate Roman, la confluenţa Moldovei cuŞiretul.

[2] Cronicile slavo-române..., pp. 159-160,

[3] *Tradiţii poporane române din Bucovina,* Bucureşti, 1895.

socială din secolul al XIV-lea”[1].

însă, dincolo de această oglindire a unei realităţi obiective, se ascunde un fond mitologic, un mare fond mitologic, care a început a fi sondat de eătre cercetătorul Romul Vuia[2] El a arătat, în 1922, că acest motiv – un vânător condus de un animal misterios prin locuri necunoscute – se găseşte în mitologia unui mare număr de popoare, de la japonezi şi indieni până la popoarele germanice. Analiza *mitului* a fost, însă, reluată şi aprofundată cu adâncă erudiţie şi măiestrie de către savantul de renume mondial Mircea Eliade, care,

pe baza unui bogat material folosit pentru comparaţii, a ajuns la concluzia că legenda lui Dragoi îşi are originile în timpurile preistorice, fiind ecoul îndepărtat, transformat şi adaptat al unei vânăton rituale; după părerea sa, ar fi vorba de „scenariul mitico-ritual” al sacrificării cerbului, motiv fre* vent în mitologia popoarelor indo-europene[3] Prini tr-o mutaţie specifică – având la baza obiceiuri; {situaţii autohtone – cerbul mitului primordial s-«transformat în bourul lui Dragoş. O asemenea transformare pare a se oglindi şi în procesul o formare a stemei statului moldovenesc.

Legătura dintre legenda lui Dragoş şi stema Moldovei medievale este incontestabilă. D Onciul considera că legenda lui Dragoş e un *mit etiologic,* alcătuit *anume* pentru a explica prezenţa capului de bour în stema Moldovei. Lucrurile, însă, nu pot sta aşa. În ştiinţa stemelor (heraldică) sânt cunoscute multe cazuri în care stema are o explicaţie legendară; dar între legendă şi

---

[1] Dan Simonescu, Tradiţia istorică şi folclorică in problema „întemeierii“ Moldovei, în volumul „Studii de folclorşi literatură", Bucureşti, 1967, p. 44.

[2] Legenda lui Dragoş, în „Anuarul Institutului de IstorieNaţională" I, Cluj, 1921-1922, pp. 300-309.

[3] Mircea Eliaide, Le prince Dragoş et la „chasse rituelle",în volumul „De Zalmoxis â Gengis Khan* Paris, 1970.

stemă, vechimea cea mai mare e, cu siguranţă, a primeia, căci ea coboară din vremuri imemoriale, în timp ce stemele iau naştere într-o perioadă istorică bine precizată (sec. XI-XTT) şî din motive practice (recunoaşterea în timp de luptă, pe vremea cruciadelor); de multe ori, ele fixează, în limbajul criptic, specific heraldicii, tradiţii şi legende stranii; astfel, în stema familiei Lusignan din Franţa (participantă la cruciade), figura Melusina (o sirenă), întrucât tradiţia pretindea că această familie descindea din personajul respectiv Prin urmare, stema

vine în urma legendei, matenalizându-i substanţa şi fixând-o grafic.

În ceea ce priveşte Moldova, stema ei a fost, limp de cinci veacuri, capul de bour, însoţit de câteva elemente astrale, cosmice – stele, lună, soare. Dar în pecetea vechiului oraş Baia, prima capitală a Moldovei, pare să se găsească strămoşul bourului voievodal într-un cadru trilobat, se vede un cerb decapitat, fugind spre dreapta; capul e deasupra trunchiului, purtând o cruce între coarne este o reprezentare a legendei sfântului Fâubert (sec. VIII), *patronul vânatorilor.* Din nou o legenda cu vânătoare! După părerea unor spe-nalişti, acest cap de cerb a devenit, sub influenţa unor realităţi din nordul ţării, cap de bour[1], poate şi datorită faptului că acesta era şi stema oraşului Sighet, capitala Maramureşului.

În stema Moldovei feudale, bourul a fost cu siguranţă de culoare naturală (negru-roşcat); mai puţin sigură e culoarea scutului după unele mărturii, ar fi fost auriu, după altele – albastru.

Odată explicat atât fondul mitic şi istoric al legendei, cât şi implicaţiile acestora, să încercăm a reconstitui rolul lui Dragoş în fondarea Moldove, ca stat.

---

[1] E. Vârtosu, *Din sigilorrafi* Moldovei şi a Ţării Romaneşti,* în „Documente privsd istoria Români", Introducere! L Bucureşti, 1956, pp. 466-467

„ÎN SUS, PE SUB MUNTE...”

Nu s-a găsit, până acum, niciun document care să arate drumul străbătut de Dragoş şi ceata lui

prin Moldova. S-a presupus că trecerea s-a făcut *din Maramureş,* adică prin pasul Prislop. În susţinerea acestei idei, nu s-a adus alt argument decât originea maramuresană a lui Dragoş. Ori, am arătat până aici că expediţiile din deceniul 5 al veacului al XIV-lea n-au fost conduse de Dragoş, care a venit abia în urma oştilor, campaniile acestea n-au fost organizate şi n-au pornit din Maramureş, ci din Transilvania propriu-zisă; am mai arătat că loan de Târnave, cronicarul maghiar al domniei lui Ludovic cel Mare, spune că secuii erau atacaţi mereu de tătari, că drumul expediţiei lui Lackffy a fost deschis de secui si că tot secuii au fost cei care, după înfrângerea lui Athlamos, au continuat să hărţuiască pe tătari. Este, deci, evident că expediţiile din 1345-1347 au pornit din secuime secuii fiind întotdeauna în avangarda oştilor maghiare – şi au trecut în Moldova prin pasul Oituz, pe drumul clasic de legătură între cele două ţări, străbătut şi de Sigismund de Luxemburg la 1395, când a venit să-1 supună pe Ştefan I, şi de Matias Corvm la 1467, când a fost înfrânt la Baia. În veacul al XVII-lea, Miron Costin înregistra o tradiţie, devenită confuză, dar care mai vădea o reminiscenţă a eliberării sudului Moldovei.

De altfel, e şi foarte firesc să fie aşa acolo, în sud, fusese episcopatul cuman şi se reînfiinţase acum episcopia Milcoviei; era, deci, un prim nucleu, o bază de pornire. În adevăr, cu cât urcăm înspre nord, urmele trecerii lui Dragoş sânt tot mai frecvente şi mai trainice. Pe valea Bistriţei, între Nechid, Tazlău şi Bistriţa, un loc

întins, pe

care au încăput vreo 20 de sate, s-a numit *Cimţul lui Dragoş.* Numele acesta, care a persistat mai bine, 1c tre, veacuri si jumătate, a provocat discuţii în. Stenografia românească, unii cercetători fiind înclinaţi să-1 pună în legătură cu Descălecătorul. De altfel, aşa şt.au şi oamenii din partea locului, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, când îi va fi chestionat Miron Costin, care face aceeaşi atribuire. Numele apare, prima dată, la 1419, şi fu documentul respectiv se fac referiri la aşezări întemeiate la mijlocul veacului precedent: Mexandru cel Bun întăreşte trei sate, din Câmpul lui Dragoş, lui Dragomir şi Ioanăş, fiii lui Ştefan al lui Borâlă, care slujiseră cu credinţă nu numai lui Alexandru, *ci şi înaintaşilor săi,* şi care îşi aveau acolo „casa lor" Nume de oameni şi de sate amintesc Maramureşul. Chiar şi cercetătorii cei mai rezervaţi observă că această numire altfel destul de bizară nu e neapărat legată de Dragoş Descălecătorul, „dar nici nu i se poate opune"[1] Ar putea fi vorba de locul unui lagăr militar, sau de o primă „luare în stăpânire" de către Dragoş, care şi-a împroprietărit aici pe cei mai destoinici dintre însoţitori.

Mai în nord, în judeţul Suceava, satul Boureni e pus chiar de cronicari în legătură cu legenda vî-nătoarei lui Dragoş. Mai mult chiar, tradiţia îi atribuie acestuia din urmă ridicarea, aici, a unei biserici care a fost refăcută în secolul al XVII-lea. Pe un clopot e pus anul *1352*

85

Este, pe urmă, *Baia,* oraşul a cărei existenţă e constatată documentar pe la 1334-1335, când se numea *Moldavia.* Şi în jurul acestei chestiuni s-au dus discuţii, întrucât există unele informaţii că Baia a fost, cândva, capitală: e vorba de trei ştiri, din trei secole diferite. Prima este celebrul sigiliu, în care lui N Iorga i se păruse că surprinde chiar anul 1300; în realitate, în jurul imaginii,

[1] A. Sacerdoţeanu, Succesiunea domnilor Moldovei pînă laAlexandru cel Bun, în „Romiaraoslavica" XI, 1965, p. 229,neta 2.

descrise deja, se citeşte- *Sigillum capitali* civitatis Moldavie terre Moldaviensis,* adică „Sigiliul oraşului Moldavia, capitala ţării moldoveneşti” Această ştire nu ar avea prea mare greutate, dacă nu ar fi susţinută de altele. Una dintre ele, după câte ştim, n-a fost încă adusă în discuţie. La 7 august 1413, într-o scrisoare adresată episcopului de Cameniţa în legătură cu oportunitatea înfiinţăm unei episcopii catolice la Baia, papa loan al XXIII-lea (1410-1415) scria despre acest oraş următoarele: „in minori Walachia, in civitate Moldaviensi, que (...) capu*t est ipsius patriae”, adic*ă „în Valahia mică, în oraşul Moldavia, care *este fruntea acestei ţări” A tr*eia ştire este de la începutul veacului al XVI-lea, din cronica moldo-germană, terminată la 28 aprilie 1502 „Mulda? ein Hauptstadt muldener Land” – Moldova, o capitală a ţării moldoveneşti.

Concluzia la care se ajunge la capătul unui studiu mai amănunţit e că Baia a fost capitala unei formaţiuni care a premers Moldova istorică; această formaţiune trebuie să se fi limitat la valea râului Moldova. Dar faptul că numele ei a fost preluat de ţara întreagă arată rolul precumpănitor pe care 1-a avut între celelalte formaţiuni în unirea lor sub o putere centrală. Oraşul Moldavia mai e amintit la 1345, ca făcând parte din vicariatul franciscan al Ruteniei.

Dar mult timp Dragoş nu va fi stat la Baia, raci eliberarea nordului, în lupte a căror duri-ute a rămas vie în folclorul bucovinean, a impus mutarea capitalei în noile pământuri; a fost ales,. Uunci, oraşul Şiret. Ca şi Baia, şi ca, de altfel, şi. Ilte localităţi de pe traseul urmat de Dragoş de-a lungul râului Şiret, oraşul cu acelaşi nume era – şi *a* rămas mult timp – un puternic centru al catolicismului, încă din 1326 se aminteşte de nişte ralugări franciscani poloni, ucişi pe tărâmuri îndepărtate, în Livonia, şi îngropaţi în oraşul Şiret, unde mu „walachones schismatici” – români de rit ortodox. În 1340, alţi misionari, tot franciscani, „au primit coroana de

martiri” – spune o notiţă din cronica acestui ordin – „în Valahia, în oraşul Şiret”, fiind îngropaţi acolo la 15 iunie. Cinci ani mai târziu, acest oraş e arătat ca făcând parte din acelaşi vicariat franciscan ca şi Moldavia (Baia) şi Suceava. Şi sub vodă Laţcu, succesorul lui Bogdan, la Şiret erau tot franciscanii; abia Doamna Muşa-ta, mama lui Petru I, va aduce aici o misiune dominicană, pentru care va construi şi o mănăstire.

Revenind, însă, la firul expunerii noastre, vom apela la un izvor istoric sui-generis: tradiţiile populare. E o problemă dificilă şi delicată cât **i**-redit li se poate acorda. În ultima vreme se constată tendinţa, justificată în fond, de a căuta miezul lor istoric. Studiul tradiţiilor poate duce, uneori, la concluzii sugestive şi preţioase numele lui Dragoş vodă e foarte cunoscut în Bucovina.

întregul ţinut îi păstrează amintirea şi i-o venerează: Dragoş e cel care i-a nimicit pe tătari în zona Şiretului, eliberând oraşul pe care şi 1-a ales ca reşedinţă; Dragoş e cel care zideşte acolo o cetăţuie şi o biserică. E interesant de constatat că şi cronicarii au consultat tradiţia bucovineană. Astfel, Ion Neculce, într-unui din „cuvintele” sale mai puţin cunoscute, scriind despre soţia lui Dragoş, notează *„aţa spun oamenii acei de loc de la târgul Sireatiului”,* cu care, deci, stătuse de vorbă; vizitând oraşul, constată că, la biserica Sf Treime „să slujeşte (...) întru veacinică pomenirea a domnului Dragoş vodă”, exact ca la Curtea de Argeş, unde celebrul mormânt a fost descoperit în punctul în care, conform tradiţiei locale, se citea slujba pentru pomenirea lui Negru vodă.

Aceleaşi tradiţii atribuie lui Dragoş biserica de la Volovăţ – asupra căreia vom reveni curând şi pe cea de piatră de la Şiret (Sf Treime).

Dacă urme ale lui Dragoş întâlnim şi în alte părţi ale Moldovei, în schimb, *amintirea lui Sas e păstrată numai în Bucovina:* nicăieri în restul Moldovei n-a zidit biserici, nicăieri n-a ridicat fortăreţe. Concluziile vin de la sine *Dragoş e cel care a străbătut Moldova întreagă, de la sud*

la nord, „pe sub munte”, ajungând la Şiret, eliberân-du-l şi rămânând acolo până la moarte; dar Dragoş n-a rezidat mult nici la Şiret, căci în tradiţiile legate de aceste vremi un loc mai mare îl ocupă Sas, despre care poporul ştie să povestească până şi amănunte din viaţa sa de familie – naşterea unui fiu şi peripeţiile botezului său!

DE LA UN HOTAR LA CELALALT

Nici cronicile, nici documentele nu ne dau vreo informaţie despre acţiunile lui Dragoş în noua lui Vară. Fireşte, şi-a îndeplinit toate atribuţiile care-i reveneau ca vasal al regelui Ungariei.

Primul rost al însăşi trimiterii sale la răsăritul Carpaţilor era paza graniţelor şi alungarea tătarilor din Moldova. Se poate spune că, în această privinţă, Dragoş a acţionat rapid şi eficace; la 1357, primejdia tătărească era de mult îndepărtată de hotarele regatului în acel an, papa îl felicita pe rege pentru acest lucru, lăudându-i „mâna cea tare” prin care se îngustaseră hotarele tătarilor. De fapt, însă, – după cum vom vedea – Moldova fusese eliberată cu câţiva ani înainte, iar în legătură cu această acţiune stă şi închegarea Moldovei ca stat, adică treptata ei întindere teritorială, de la nucleul din sud până la limitele istoriceşte cunoscute. In veacul al XVII-lea, Miron Costin ştia că „moldovenii din Maramureş” au venit cu „Dragoş, întâiul lor domn, la ţara Moldovei, *şi au ocupat mai întâi locurile de sub munţi”* Amănuntul e verosimil, dată fiind teama – atât de cunoscută şi atunci, şi mai târziu – a tătarilor, faţă de munţi şi păduri. De altfel, stăpânirea tătărească pare să fi fost mai slabă dincolo de linia Şiretului, ceea ce va fi îngăduit formaţiunilor politice dintre Carpaţi şi Şiret să se dezvolte mai repede. Acestea

vor fi fost destul de uşor unite de Dragoş sub o singură stă-pânire. Dintre ele, două par să fi jucat roluri mai însemnate: *Moldova* de pe Valea Moldove „cu capitala la Baia, şi Va*lahia di*n nord, cu capitala la Şiret. La 1340, aceste două formaţiuni încă nu se contopiseră Şiretul e arătat, cum am văzut mai sus, ca fiind un oraş în *Valahia,* nu în Moldova; cu cinci ani înainte, încă, un Alexandru *Moldoveanul* (Moldaowicz, mai corect Moldavo-vici), era amintit ca martor în Galiţia, deci şi *Moldova* (mică sau veche) exista. Cea dintâi menţiune a numelui ţării Moldovei datează din 1360, referindu-se la evenimentul din anul precedent: *terra moldavana.* Credem că prima „ţară moldo-vană" nu depăşea – ca limită estică – râul Şiret; restul Moldovei s-a adăugat în luptă şi prin luptă, tătarii rămânând pentru multe secole la nordul gurilor Dunării. Pe urmă, Moldova şi-a întins hotarele în vremea primilor Muşatini, până la 1392, când se constată că atinsese graniţele cunoscute în tot cursul evului mediu.

După ce Moldova a fost eliberată, au fost chemaţi maramureşeni, care au întemeiat o sumă de sate; numele, cu formă de plural, arată acest lucru, ca şi locul de origine al descălecătorilor satelor respective Bădeuţi – de la Bedeu, Teşe-uţi – de la Teceu, Tărăsăuţi – de la Taras, Volovăţ – în cele mai vechi documente. Olhovăţ, Volhovăţ – de la Olhovţi. De remarcat că toate aceste sate se găseau, în Maramureş, în cnezatul Câmpulungului, al cărui nume însuşi se regăseşte în cel al Câmpulungului moldovenesc. Sigur că şi această acţiune de întemeiere de noi aşezări a continuat şi sub Sas, şi sub primii voievozi din dinastia lui Bogdan.

Avem de-a face, deci, cu o continuitate de acţiune în ambele cazuri.

Dar statutul de vasal mai incumbă şi alte îndatoriri *auxilium et consilium* – ajutor şi sfat – sună clasica definire a atribuţiilor vasalului. Se pune, deci, problema dacă-1 putem identifica pe Dragoş în evenimentele care s-au desfăşurat în amtinuare în vecinătatea hotarelor

maghiare. Să mc întoarcem, aşadar, la unele crâmpeie din politica externă a lui Ludovic cel Mare în aceşti ani.

Prima campanie italiană (1347-1348) se terminase fără un succes desăvârşit: ciuma neagră îl alungase pe Ludovic din peninsula însorită, înainte. Le a fi putut pedepsi pe toţi cei vinovaţi de moartea fratelui său. A chemat pe Ştefan Lackffy, voievodul Transilvaniei, „punându-1 să ocârmu-iască ţeara" – cum spune Şincai în stufoasa lui „hronică"[1] – şi s-a întors în Ungaria. În 1350, Ludovic a trecut din nou în Italia, înlocuind pe Ştefan Lackffy de la comanda trupelor lăsate acolo cu fratele acestuia, Andrei Lackffy, – comite al secuilor, al Braşovului, al Bistriţei şi al Maramureşului care a rămas acolo *timp de trei ani,* după cum o spune foarte clar cronicarul regal. Se vede, şi din acest amănunt, cât de lipsită de fundament e teza care susţine că prima campanie în Moldova – soldată cu moartea lui Ath-lamos – s-a produs în 1352, sub conducerea lui Andrei Lackffy!

În realitate, pentru anul acesta – 1352 – găsim o informaţie interesantă, prea puţin studiată în istoriografia noastră. La Florenţa, în Italia, era o familie de negustori, care ţineau o cronică; primul a fost Giovanm Villani (m. 1348), urmat de fratele său Matteo Villani (m. 1363), şi de fiul acestuia, Fihppo. Florenţa avea, în vremea aceea, mercenari maghiari în serviciul ei, şi, prin însăşi meseria lor – negustori de lână – fraţii Villani erau în măsură să cunoască amănunte despre Ungaria şi politica ei. Dovada cea mai convingătoare a seriozităţii informaţiilor lor o constituie faptul că, în timp ce loan de Târnave nu dă nici măcar *anul* plecării lui Ludovic cel Mare în Italia, Giovanni Villani cunoaşte nu numai anul, dar şi luna, şi ziua, *şi ora;* cunoaşte tot traseul – şi cronologic, şi geografic – parcurs până la Nea-pole; iar descrierea modului de viaţă şi de luptă al ungurilor, făcută de Matteo Villani, a devenit pagină de antologie.

---

[1] Gheorghe Şincai, *Hronica românilor,* I, 1967 p. 485.

Matteo Villani notează, în cronica sa, că în luna aprilie 1352, s-a auzit la Florenţa, din mai multe locuri, despre o mare bătălie purtată de tătari. Un „rege” al tătarilor – Villani dă acest titlu, cu care era obişnuit, şi altor conducători de state, chiar daca nu erau regi – se afla de mai multă vreme în luptă cu *regele Prosclaviei, un „necredincios”* – adică ortodox – *vasal al regelui Ungariei.* Sigur de puterea sa, şeful tătar îşi adunase oastea şi pornise asupra „regelui Prosclaviei”; numai că regele Ungariei a avut grijă să trimită vasalului său un ajutor de 40 000 de arcaşi călări. Cu acest ajutor, „regele Prosclaviei” şi oamenii săi au luptat cu mare vitejie, şi au omo-rât atâţia tătari, încât nu mai aveau nici săgeţi pentru arcuri. Însă din cauza mulţimii nesfârşite a tătarilor, au trebuit să părăsească lupta, astfel încât tătarii învinşi au rămas învingători; temându-se că regele Ungariei şi cel al „Prosclaviei” vor aduna forţe noi, tătarii s-au retras în locurile lor Cronologic, evenimentul consemnat de Villam corespunde cu marea bătălie de la Belz: în martie 1352, acest punct nordic al Gahţiei, apărat de lituanieni – care, cum am văzut, erau aliaţii uitărilor încă de prin 1340 a fost asediat de oastea maghiară, condusă de Ludovic însuşi. Lupta s-a desfăşurat în modul descris de Villani ungurii au avut o victorie „â la Pyrrhus”, o victorie câşti-(ţată cu mari jertfe, regele fiind lovit la cap şi mulţi nobili primind răni grele.

B. P Hasdeu, cel dintâi care a remarcat acest pasaj din cronica italiană, a încercat să identifice acest enigmatic „rege al Prosclaviei” cu Basarab I; dar acesta, de la 1330 nu mai era vasalul Ungariei, şi nici fiul său, Alexandru (sau Nicolae-Alexandru) nu s-a grăbit să recunoască vechea suzeranitate, decât la vreo doi ani după moartea tatălui său. Istorici polonezi şi ruşi au identificat „Prosclavia” cu oraşul Braclaw din Podolia, dar podolia nu era, la vremea aceea, vasală Ungariei.

Am încercat, într-un studiu consacrat acestei perioade, să arăt că „regele Prosclaviei” poate fi Dragoş vodă al

Moldovei, având în vedere faptul eă în 1352 Ludovic de Anjou şi ostile sale au trecut prin Moldova, regele însuşi fiind menţionat la Şiret, mai mult decât atât, un document din 1387 menţionează moartea unei rude a lui Dragoş vodă „sub oppido Belcz” – *sub zidurile cetăţii Belz.*

După această mare înfruntare, în iulie, papa a hotărât ca a zecea parte din veniturile bisericii catolice din Ungaria să fie vărsată în vistieria ţării, pentru pregătirea unei noi campanii antităţare. Au urmat intense pregătiri, a căror finalizare o aflăm tot din cronica lui Villani. Prin luna mal 1354, regele Ungariei şi-a unit forţele cu cele alt regelui Poloniei (Cazimir cel Mare) şi ale „regelui Prosclaviei”, şi, cu o oaste de 200 000 de călăreţi – efectivul e, desigur, exagerat – au pornit spre ţara tătarilor, adică spre saraiul de pe Volga. Au avut de străbătut un drum greu, prin locuri pustii, dar, în cele din urmă, forţele aliate au impus pacea. *Efectiv,* după acest moment, regatul maghiar nu ma, are de furcă cu tătarii la graniŢile lui, şi am arătat mai sus că acest fapt eri recunoscut, la 1357, şi de papalitate. Noul ama-nunt furnizat de Villani – străbaterea unor locuri pustii – vine în sprijinul ipotezei noastre, căci, până târziu, în secolul al XV-lea, documented menţionează numeroase „locuri pustii” între Prut şi Nistru.

Dar chiar în acel an, 1354 – dacă reconstituirea cronologică pe care am făcut-o e corectă -*Dragoţ vodă a murit.* E o întreagă poveste şi în jurul îngropării sale.

Documente din veacul al XVIII-lea menţionează „o sfântă biserică de lemn, ce au făcut-o Dragoş vodă la Olovăţ (= Volovăţ – n.n.) şi răposatul Ştefan vodă (cel Mare – n.n.) au mutat-o la Putna” (document din 1736). Neculal Costin, fiul marelui cronicar şi el însuşi cronicar însemnat (m. 1712), ştia acelaşi lucru, cu un amănunt în plus în biserica de lemn de la Volovăţ *fusese îngropat chiar Dragoş.* Tradiţia populară, pe urmele căreia au venit cronicarii, înregistrează aceleaşi fapte, chiar şi mutarea bisericii la Putna.

O însemnare de la Putna arată că această biserică tie lemn a fost construită de Dragoş vodă la 1353.

La Volovăţ, existenţa unei biserici e constatată încă din domnia lui Alexandru cel Bun. La 1490, ea era la locul ei; în 1500-1502, Ştefan cel Mare a înlocuit-o cu una masivă, de piatră, mutând-o pe cea de lemn la Putna. Pe la 1840, un călător polonez a văzut aici o piatră pe care Ştefan cel Mare ar fi pus-o, la 1473, pe mormântul „străMoşului său" Dragoş vodă. Un călugăr de la Putna a confundat-o cu altă piatră, provocând alte confuzii şi neînţelegeri între istoricii de azi. Am adus, într-un alt studiu, argumente noi în favoarea îngropării lui Dragoş la Volovăţ[1]; vom atrage, aici, atenţia asupra unui lucru care ni se pare deosebit de logic de vreme ce niciun document nu lasă să se întrevadă nici măcar o umbră de ipoteză că Dragoş Descălecătorul s-ar fi întors în Maramureş, şi cum putem fi convinşi că prezenţa sa era în fiecare ceas reclamată în Moldova, e greu să ne închipuim că ar fi putut fi îngropat *în altă parte decât în Moldova.* Toate indiciile ne îndreaptă spre Volovăţ, târg care, la începutul veacului al XV-lea, s-a bucurat de un regim deosebit; Volovăţul şi Şiretul au fost constituite, de două ori, în apanaj domnesc o dată pentru Doamna Ringala, la despărţirea ei de Alexandru cel Bun, şi a doua oara pentru Doamna Marmca, văduva lui Iliaş I [2]. Sânt probleme pe care doar săpături arheologice, metodice şi amănunţite, le-ar putea lămuri. Până atunci, însă, ne menţinem la ceea ce, de secole, poporul păstrează cu sfinţenie în memoria colectiva: când „Dragoş, mândru ca un soare**, a trecut în eternitate, modesta bisericuţă de lemn de la Volovăţ i-a primit oasele-i bătrâne, sub o piatră pe care „stă scris

---

[1] Şt. S. Gorovei, Biserica de la Volovăţ şi mormîntul luiDragoş vodă, 1971.

[2] C. Ciliodaru, Constituirea statului feudal moldovenescii lupta pentru realizarea independenţei lui, în „Studii şicercetări ştiinţifice", ilst., Iaşi, I/XI, 1960, p. 14.

Dragoş vodă"

O DOMNIE EŞUATA SAS VODA

Sas a urmat primului conducător al ţării moldoveneşti.

Dar Dragoş fusese numai *voievod,* nu şi *domn;* voievozi erau mulţi în Transilvania, care, ea în-saşi, avea un voievod în frunte, ca şi românii din „ţările" de margine, precum Maramureşul şi Bere-gul. Voievodatul era, pentru toţi aceştia, o demnitate *electivă,* născută din comunitatea de interese a populaţiei dintr-o regiune delimitată nu numai geografic. Printr-un proces istoric, caracterul electiv al demnităţii voievodale a început să se şteargă, în favoarea eredităţii. Acest proces a fost surprins şi de Fr Engels, care arată – raportându-se la ginţi că funcţiile de conducere au fost mai întâi *pretinse* de membrii aceleiaşi familii, şi apoi *uzurpate,* devenind un apanaj familial. Astfel au luat naştere *dinastiile,* prin moştenirea, în cadrul unei singure familii, a funcţiilor de conducere.

Aşa s-a întâmplat şi la noi. Am văzut, cu mai multe pagini în urmă, că în Maramureş chiar, familia lui Bogdan acaparase demnitatea voievodală prin cel puţin trei dintre membrii ei. Poporul,Insa, nu uita că voievodatul nu a fost niciodată ereditar, şi, mai târziu, când un voievod a pretins, a *a moştenit* demnitatea, oamenii pe care-i conducea i-au răspuns ferm că, dintotdcauna, voievozii... Mâni au fost aleşi.

Tendinţa spre ereditate, constatată şi în Maramureş, şi în voievodatul Transilvaniei – unde lamilia Lackffy deţine puterea timp de aproape un sfert de secol o regăsim şi în Moldova:. Tonicile spun că urmaşul lui Dragoş a fost propriul său fiu, *Sas vodă.* Unii istorici socotesc, însă,:.

Între Sas şi Dragoş nu a existat nicio legătură, Dragoş vodă nefiind tatăl lui Sas vodă. Împotriva acestei teze, nu se pot aduce, deocamdată, decât argumente de ordin logic şi unul din domeniul heraldicii, pe care-1 vom discuta mai încolo.

Dar tendinţa spre întemeierea unei dinastii – lie ea şi vasală deocamdată se vede şi din zidirea unei mari biserici în capitala ţării. Dacă Dragoş se mulţumise cu modesta bisericuţă de lemn în satul care era, poate, centrul domeniului viu, Sas puse să se ridice la Şiret, în mijlocul unui.. Irtier care-i poartă numele – Sasca – o frumoasă biserică de piatră, pe plan treflat, poate pe locul alteia, de lemn, sau poate continuând una începută de tatăl său. Cert este faptul că, până In secolul al XVIII-lea, în fruntea pomelnicului. Le ctitori ai bisericii Sf Treime din Şiret era trecut Dragoş vodă avem, pentru aceasta, mărturia lui Ion Neculce, mărturie folosită deja, dar în alt context. Această biserică e cea mai veche construcţie religioasă de piatră păstrată până azi în Moldova; era destinată, probabil, a fi necropola dinastiei.

Activitatea lui Sas ca voievod al Moldovei e aproape necunoscută. Se pare că a dat ajutor, ci vasal al lui Ludovic cel Mare, unchiului acestuia, regele Poloniei, care din 1342 se străduia să aduci cnezatul Haliciului sub ascultarea sa. În 1355, Cazimir cel Mare a reuşit să ocupe Haliciul disputat de principii lituanieni, fără să fie, însă, un câştig definitiv, luptele pentru această regiune continuând până la 1366. Pentru participarea moldovenilor la aceste lupte ar pleda şi faptul ca, după alungarea Drăgoşeştilor din Moldova, unul din fiii lui Sas se va statornici în Galiţia, primind acolo moşii şi privilegii regale, care ar fi putut constitui recompensa pentru ajutorul dat cu câţiva ani în urmă.

Feudalii moldoveni nu erau, însă, prea îneântaţ) de perspectiva perpetuării vasalităţii faţă de reg* tul maghiar, şi această nemulţumire n-au întârziat să şi-o manifeste. Poate în înţelegere cu voievodul Tării

Româneşti, ei s-au răsculat, încereând sS înlăture suzeranitatea străină. Aceasta se deduce dintr-un document emts de regele Ludovic al Ungariei la 20 martie 1360 pentru a răsplăti pe Dragoş de Giuleşti şi pe fiii săi, Giulea şi Ladislau, Pentru purtarea lor vitejească şi loială, pentru meritele câştigate în diverse expediţii „şi mai ales *în restaurarea ţării noastre moldovene”* Ce se petrecuse acolo de fusese necesară trimiterea unor trupe, nu se spune în document, cancelaria regală a învăluit în mister grava mişcare care trebuie să fi avut loc în Moldova, spunând că Dragoş de Giuleşti a învins „pe mai mulţi romani răzvrătiţi îndepărtaţi de la calea datoratei credinţe" faţă de regele maghiar. Mai mult nu se spune nici cc se întâmplascl nici cine pierduse puterea sau era pe cale să o piardă – şi avusese nevoie de ajutorul regal pentru a fi restaurat. Sânt amănunte pe care lc deducem, însă, din desfăşurarea ulterioară a evenimentelor Feudalii moldoveni, din ce în ce mai puternici, scăpaţi acum şi de presiunea tătărească, încercaseră să se emancipeze şi de sub suzeranitatea maghiară. Însă înlăturarea reprezentantului acestei suzeranităţi putea anihila toate istovitoarele eforturi ale lui Ludovic cel Mare, care s-a grăbit să aducă la „calea datoratei credinţe" pe românii răzvrătiţi, prin mâna de oştean fidel a lui Dragoş de Giuleşti.

Ecoul acestei acţiuni s-a păstrat. În cronica moldovenească, dar într-o formă confuză. Scribul care, în domnia lui Ştefan cel Marc, a compus letopiseţul, combinând diversele însemnări găsite prin arhiva Curţii domneşti sau pe la mănăstiri, a înţeles greşit două notaţii diferite: „A venit Dragoş voievod din Maramureş”, şi apoi, clin nou, „a venit Dragoş voievod” la 1359 CrezÎnd că cei do, Dragoş vor fi fost, de fant, una şi aceeaşi persoană, diacul Curţii a simplificat lista, unificându-i!

Momentul răscoalei fusese foarte bine ales în-cereând din nou să cucerească Haliciul, în 1359, regele Poloniei provocase un nou război cu lituanienii, sprijinul nepotului

din Ungaria fiindu-i, implicit, necesar De altfel, în acelaşi an se constată şi în Ţara Românească noi acte de independenţă; fusese, deci, un an al ridicării românilor.

Răscoala din 1359 prima mişcare pentru independenţă a atras, desigur, atenţia unui vechi răzvrătit maramureşan, Bogdan, care, în 1363, va trece munţii cu o mână de „viteji”, şi, în împrejurări pe care lc vom arăta îndată, va alunga pe succesorul lui Dragoş, întemeind el ceea ce ar fi vrut să întemeieze Sas *o domnie,* adică un stat liber, şi *o dinastie.*

Soarta lui Sas nu e cunoscută. Răsturnat din tronul Moldovei şi învins cu armele de Bogdan, a rămas, se pare, în mâinile acestuia. În Maramureş nu vor mai ajunge decât fiii săi, dar documentul din martie 1365 nu lasă să se înţeleagă că Sas ar fi murit. Din contră, el pare că mai trăia şi la 1368, şi abia la 1373 se vorbeşte, în documente, de „răposatul Sas voievod” îi va fi făcut Laţcu cinstea să-1 coboare în ronmţa, pe care, cu atâta grijă, si-o pregăt. Se încă din timpul vieţii? Asta nu se mai ştie.

Nu ştim nici dacă Sas a avut fraţi si surori; în documente nu apar, şi nici mai ttrziu urmele lor nu se găsesc. De asemenea, soţiile primilor voievozi Dragoş şi Sas nu sânt cunoscute, şi există puţine şanse să le aflăm vreodată numele. Nu e un pesimism stupid, a o concluzie firească în Maramureş, fetele nu căpătau ca zestre pământ, ci numai lucruri, adică zestre mobilă, aşa că documentele – care mai totdeauna consemnează relaţiile dintre oameni în legătură cu stăpânirea pă-mântului – nu menţionează decât rar, sporadic, şi într-o epocă mai târzie pe soţiile feudalilor maramureşeni.

MISTERUL DE LA IESKI-SERAI

Nu putem încheia acest capitol, fără a aduce în discuţie un tulburător mister în 1934, Marcu Beza, cunoscutul căutător de urme româneşti în străinătate şi mai cu seamă în Orient, a semnalat existenţa unor săbii moldoveneşti la Constantinopol, unde le văzuse şi Gh. Brătianu. Le-a găsit acolo, într-un dulap, în muzeul de la Ieski-Serai, etichetate drept... „săbii ungureşti din sec. XIV-XV" Erau trei săbii deopotrivă de lungi – 1,30 m – însemnate, toate, cu bourul Moldovei. Una din ele, al cărei mâner e învelit în sârmă de argint, poartă numele lui Ştefan voievod desigur, Ştefan cel Mare, pe celelalte două, nu se găseşte niciun nume, dar ele poartă, pe lângă bour, câte o stemă.

Auxiliar preţios al istoriei, ştiinţa stemelor – *heraldica* – a contribuit nu de puţine ori la identificarea unor obiecte, arme, opere de artă, graţie unor inele cu steme, au putut fi identificaţi cei căzuţi pe câmpurile de luptă, întreaga poveste a unui obiect se poate reconstitui, dacă se descifrează simbolul heraldic pe care– eventual – îl poartă.

Cele două săbii „anonime" au minerul înfăşurat în fir de aur, în vârful mânerului, una din ele poartă o stemă care ne poate spune multe.

In mijlocul unei stele cu 11 colţuri, se află un scut heraldic, care conţine o săgeată cu vârful în sus, aşezată în poziţie verticală pe o semilună care ocupă zona inferioară a scutului, săgeata e flancată, spre vârf, de două steluţe.

O primă ipoteză a atribuit această sabie, ca şi pe cealaltă, unui boier moldovean din secolul al XV-lea, dar o cercetare mai atentă a stemei poate duce la cu totul alte concluzii.

Săgeata cu semilună şi steluţe formează o stemă bine cunoscută în heraldica transilvăneană şi maghiară *e stema familiei Dragffy,* descendentă din *Drag,* unul din fiii lui Sas vodă. Cel mai însemnat membru al acestei familii a fost Bartolo-meu Dragffy, voievod al Transilvaniei

(14951499), a cărui fiică se pare că a devenit, în 1489, soţia lui Alexandru, fiul lui Ştefan cel Mare. Pecetea lui Bartolomeu Dragffy – personaj cu un rol însemnat şi pentru istoria de rnai târziu a Moldovei, mai cu seamă în războiul moldo-polon din 1497 – reprezintă săgeata aşezată pe semilună şi cele două stele. Aşa se găseşte pe un act din 1493, din arhivele braşovene, şi aceeaşi imagine o găsim pe un act din 1497 De la începutul veacului următor, de pe la 1507, datează o stemă sculptată în piatră, de la cetatea din Ardud, rezidită de familia Dragffy, şi care conţine aceleaşi elemente heraldice.

Dar investigaţiile pot fi extinse.

Un alt fiu al lui Sas, anume Ştefan, a plecat în Gahţia, unde a obţinut câteva moşii şi a întemeiat o familie numeroasă. În jurul lui s-au grupat toţi românii care erau mai de mult acolo, precum şi cei care au venit ulterior în total, 64 de familii alcătuiau ceea ce în organizarea socială şi militară a Poloniei medievale se numea *herb:* un grup de familii nobile, cu aceeaşi stemă, care, în războaie, luptau sub acelaşi drapel. Cele 64 de familii formau *herbul Sas,* căruia i se mai spunea şi *Drag-Sas.* O însemnare din 1570, referitoare la unul din urmaşii lui Ştefan, arată că neamul „Drag-Sas” e. Ic origine românească – „genus valachicum” ->i i descrie astfel stema: „în câmpul de culoare albastră, o semilună aurie are, în cele două cornuri, lâte o stea deasemeni aurie, iar din mijlocul lunii se ridică o săgeată îndreptată în sus”

Prin urmare, aceleaşi însemne heraldice le găsim la toţi urmaşii lui Sas, şi la cei din Ungaria şi Transilvania, şi la cei din Polonia. Mai mult decât atât, numele polonez al stemei – *Sas* sau *Drag-Sas* – ne arată că aceeaşi stemă fusese purtată nu numai de Sas, dar şi de tatăl acestuia, Drag sau Dragoş. Avem de-a face, desigur, cu o stemă pe care regele Carol Robert de Anjou a acordat-o – *sau poate numai a recunoscut-o* – unui nobil maramureşan.

Deci, sabia *ungureasca* de la Ieski-Serai poartă o stemă

romaneasca. Pe cealaltă parte a minerului se găseşte, însă, bourul Moldovei. Alăturarea acestor două reprezentări heraldice demonstrează că sabia a aparţinut *unei persoane care a avut dreptul să le poarte pe amândouă:* şi stema de familie semiluna cu săgeată şi steluţe – şi cea a unei ţări – bourul Moldovei. În plus, e de observat că bourul e reprezentat într-o manieră arhaică, iară elementele care-1 înconjoară, de obicei, mai lirziu (soare, lună, stele).

O asemenea persoană, care să poarte o sabie având gravată stema Moldovei şi pe cea a Drăgo-seştilor nu poate fi decât ori... Drag*os, ori... S*as. Dac*ă, du*pă considerente de altă natură, se va

dovedi că exemplarul păstrat aparţine veacului al XV-lea, atunci e de presupus că el reprezint* înnoirea unuia mai vechi, înnoire care nu poau fi decât un act de pioasă conservare a unei relicve, de pe atunci istorică.

MOŞTENIRE, PRADA DE RĂZBOI SAU DAR DE NUNTĂ?

Odată făcută această atribuire, se vor naşte, desigur, întrebări. În primul rând, cum a ajuns o sabie atât de veche şi preţioasă – împreună cu sabia lui Ştefan cel Mare şi cu cea al cărei posesor nu a fost încă identificat – în tezaurul sultanilor? Explicaţia o găsim într-un episod dramatic din istoria Moldovei.

în toamna anului 1538, sultanul Sohman Magnificul a venit în Moldova, pentru a înlocui pe Petru Rareş (1527-1538, 1541-1546), considerat necredincios Sublimei Porţi, cu Ştefan Lăcustă (1538-1540), care crescuse în slujba Porţii. Sultanul şi curtea sa au stat în Cetatea Sucevei o săptămână încheiată, de la 15 până la 22 septembrie.

Cronicile turceşti povestesc cum sultanul, fiind încunoştinţat că în cetate se găseşte tezaurul Moldovei, pe care Rareş nu mai avusese vreme să-1 evacueze, o poruncit oamenilor săi să-1 caute cu atenţie. În cele din urmă, fabuloasa comoară a fost găsită după mărturia unui contemporan – „în nişte butoaie foarte mari de vin” Aceleaşi cronici descriau cu entuziasm şi lux de amănunte bogăţiile neaşteptate găsite la Suceava, care „au depăşit închipuirea emirilor” „berbeci de argint,carafe, ibrice, cuşme, pahare, *săbii încrustate cu pietre preţioase, săbii germane, săbii foarte înguste si cu vârful ascuţit* (subl. N.), perle preţioase, giuvaericale, (...) şi multe alte lucruri care nu pot fi descrise de pana autorului" (Mustafa Gelal-zade). E foarte probabil că printre multele săbii capturate atunci se afla şi aceasta.

Dar se naşte a doua întrebare care este provenienţa acestei săbii în tezaurul Moldovei? Răspunsul e mai puţin sigur; se pot face, însă, presupuneri. O primă ipoteză ar fi aceea că sabia a rămas, încă din secolul al XIV-lea, în tezaurul voievozilor, fie ca moştenire, fie ca pradă de război, luată de Bogdan I, când 1-a învins pe Sas. N-ar fi exclus ca această sabie să fi îndeplinit un anume rol în cadrul ceremonialului de încoronare a voievozilor, care se desfăşura, după cum se ştie, după anumite reguli, tipic medievale. Exista obiceiul foarte obişnuit la vremea aceea ca, la încoronare, să se folosească obiecte care au aparţinut întemeietorilor statului sau unor înaintaşi iluştri coroane, mantii, pinteni, inele, etc. eRau obiecte de *consacrare.*

O altă ipoteză poate fi şi aceea că sabia a fost păstrată de urmaşii direcţi ai lui Sas – familia Dragffy – şi trimisă în 1489 lui Alexandru, fiul lui Ştefan cel Mare, ca dar de nuntă. Personal, înclinăm, însă, pentru prima explicaţie[1]

Iată, aşadar, că există şi o urmă *concretă* a trecerii Drăgoşeştilor prin Moldova, nu numai menţiuni vagi,

[1] Mal ales că un document, publicat foarte recent, aratălimpede că soţia lui Alexandru a fost o constanţinopolitană,şi nu fiica lui Dragffy

tradiţii şi morminte dispărute şi contestate...

*

Dintre fiu lui Sas vodă, refugiaţi în Ungaria, trei sânt mai importanţi Bale (m. 1402), Drag (m. 1400) şi Ştefan, cel plecat apoi în Galiţia. Bale şi Drag au fost voievozi şi comiţi de Maramureş, prin cotropiri şi danii regale, şi-au format un imens domeniu, cuprinzând vreo 200—300 de sate; puterii lor *economice* îi corespundea una *politică,* ei cumulând demnitatea de comite şi în Ugocea, Sătmar şi secuime; profitând de această situaţie, au avut numeroase conflicte, uneori chiar militare, cu nobilii maghiari care stăpâneau pă-mântun în această zonă. Le aparţineau mai multe cetăţi, între care cea de la Ardud. La 1391, în urma unei călătorii la Constantinopol, pare-se, Bale şi Drag au obţinut din partea patriarhului de acolo privilegii pentru mănăstirea lor strămoşească din satul Peri, împreună cu dreptul de patronat asupra bisericii haliciene. Se vede, şi de aici, de ce prestigiu se bucurau, la acea vreme, conducătorii românilor din Maramureş, care reuşiseră să întemeieze acolo o „ţară" aproape independentă. „Arhonţii" aceştia – cum îi numeşte actul patriarhal de la 1391 – participau, alături de regele lor, la toate campaniile. Astfel, cu bună dreptate putea scrie N Iorga despre „quasi-statul pe care moştenitorul lui Sas îl întemeiase în ţara celor trei hotare" [1]

Puterea Dragoşeştilor a început să se destrame In ultimii ani ai secolului al XIV-lea şi în primii.ni ai celui următor; marele lor domeniu s-a des-Ucut, multe sate fiind reîntărite vechilor proprie-uri, de la care, cu ani în urmă, fuseseră cotropite.

Cei mai importanţi urmaşi i-a avut Drag familia Dragffy, de care am amintit deja. Voievodul Transilvaniei, Bartolomeu Dragffy – Birtoc vodă al cronicilor noastre –

[1] N Iorga, *op. Cit., p.* 215

rezida la Beltiuc, lângâ satu-Mare. Unul din urmaşii săi a murit în bătălia de la Mohacs (1526), iar familia s-a stins la IS55. Toţi Dragffy-eştii au fost îngropaţi în ctitoria lor din Ardud, dar mormintele le-au fost ilistruse în 1567, în timpul unor lupte.

Numele lui Dragoş vodă şi al urmaşilor săi a Mribătut, însă, veacurile, şi Gheorghe Şincai nu uită să menţioneze, în „Hronica” sa, pe „Dragfi cel vestit din Belteuc, pre carele cine îl va zice a nu fi fost român de viţă şi sămânţă

III

DE LA „TERRA” LA „REGNUM”

De la munte pin’ la mare şi la Dunărea albastră"
M. EMINESCU

Frumoase speranţe până la un punct nedezminţite – îşi va fi pus Ludovic cel Mare în „marca” sa moldovenească, nimic n-ar mai fi despărţit regatul său de cel pe care urma să-1 moştenească Rusia subcarpatică, Haliciul, Moldova formau puntea de legătură pentru închegarea conglomeratului angevin Liniştit la nord, asigurat la răsărit, regele începea să-şi îndrepte ochii spre sud; dacă ar fi readus Ţara Românească sub ascultarea sa şi dacă ar fi ajuns un factor influent în Bulgaria – care tocmai începea să fie măcinată de luptele fratricide din familia ţarului Alexandru – Ludovic putea spera să devină arbitrul Balcanilor. Cu puţină străduinţă, putea să aibă linişte şi din partea veneţienilor. Care-i disputau stăpânirea unor cetăţi de pe malul Adriaticii. Şi atunci, ce imens imperiu s-ar fi întins de la Baltica până la Adriatica! în faţa lui n-ar fi rezistat nici forţele fărâmiţate ale principilor italieni, nici ostile lituanienilor, aliaţii tătarilor... Ce însemna asta?

Putea să însemne întoarcerea în Italia cu ţărmuri însorite, putea să însemne vecinătatea Franţei, de unde plecaseră străbunii săi, putea să însemne, în fine, întinderea graniţelor de la marginile încă „păgâne” ale Europei până aproape de inima ei. Ar fi fost apoteoza unui cavaler cruciat, cum se considera Ludovic cel Mare...

S-a petrecut, însă, atunci, unul din evenimentele acelea care nu par prea importante pentru contemporani, dar ale căror urmări sânt incalculabile: „Un Maramureşean, vechi rebel, Bogdan, strică (...) toată această măiastră socoteală. Plecând din strămoşescul său sat, el, care va fi avut poate şi acasă, de la început, vechi socoteli cu neamul Drăguşeştilor, se strecoară în acea Moldovă, şi,

izgonind pe stăpânul legiuit al acestei «margeni», se instalează aşa, de nu-1 poate scoate toate silinţele repetate ale regelui.”[1]

„INFIDELUL NOSTRU NOTORIU"

Am arătat, cu mai multe pagini în urmă, care era structura administrativă şi organizarea socială a Maramureşului în veacul al XIV-lea, cititorul este deci informat că la începutul anului 1342 -anul morţii regelui Carol Robert de Anjou demnitatea de voievod al românilor din acest colţ dc ţară aparţinea lui Bogdan de Cuhea. Şi se pare că Bogdan fusese un vasal credincios al regelui, aşa s-ar deduce din două amănunte cunoscute până acum participarea stăpânilor de la Cuhea la expediţiile făcute de Carol Robert în Serbia[2] şi stema pe care cercetări heraldice foarte recente au atribuit-o lui Bogdan I [3]. Fiind o chestiune mai puţin cunoscută, să zăbovim puţin asupra acestei steme.

Despre ce este vorba?

Primele monede emise de visteria Moldovei în domnia lui Petru I (1375—1391) poartă pe avers sicma de stat – bourul cu elementele anexe –, ar pe revers un scut despicat în prima partiţie sânt şase fascii, iar în cealaltă – flori de crin. Un manuscris cu miniaturi din vremea lui Ştefan cel Mare (1502) a permis reconstituirea culorilor aces-ici steme cele şase fascii erau, alternativ, verde şi.. Ur, iar crinii – de aur, în câmp albastru. Aceşti. Rini de aur

[1] N Iorga, op. cit., p. 211.

[2] Radu Popa, op. cit-, p. 133.

[3] Ştefan S. Gorovei, Stema Moldovei fi a voievozilorei (sec. XIV—XVI), comunicare la Congresul de Genealogie şi Heraldică, Liege, 1972.

sânt, de fapt, stema vechiului regat francez al Capeţienilor; regii angevini făceau parte, cum am spus mai în urmă, din marea familie capeţiană, şi purtau şi ei florile de crin; „dată ajuns, pe tronul Ungariei, ei au introdus în stema acestui stat propria lor stemă, crinii de aur, astfel că, în vremea lor, stema Ungariei era un scut despicat, având opt fascii – roşu şi argint – în dreapta, şi crinii de aur pe câmp albastru – în stânga. Asemănarea acestei steme cu cea a lui Petru I e izb. Toare diferenţa stă în numărul şi culorile fasciilor Originea fasciilor nu e încă lămurită: poate fi vorba de o modificare a celor din stema Ungariei, dar şi de stema unei familii[1] – în speţă, cea a lui Bogdan – la care s-au adăugat crinii de aur, ca o evidentă *concesiune regală.* Singurul personaj care ar fi putut fi beneficiarul unei asemenea concesiuni este Bogdan, şi aceasta înainte de 1342.

Un document din 21 octombrie 1343 arată, însă, că aceste relaţii, nu numai paşnice, ci chiar de colaborare, între Bogdan şi regalitatea maghiară,

au fost brusc întrerupte: Bogdan este numit acum „fost voievod de Maramureş” şi e socotit necredincios faţă de rege şi regat. În iarna trecută -se spune în documentul respectiv – Bogdan avusese un conflict cu nobilul maghiar loan de Kolcse (Kblcsey). Alături de Bogdan, stătuse un alt voievod român, dintr-un ţinut învecinat, anume Crăciun de Bilca, voievodul Bcregului.

Cauzele răscoalei lui Bogdan nu sânt cunoscute direct, printr-un document care să le enumere şi să le explice. Din această pricină, în vechea istoriografie, conflictul dintre Bogdan şi regalitatea maghiară era înfăţişat ca un simplu conflict între reprezentanţii a două religii „rivale şi incompatibile”. Desigur, rolul religiei în acest veac de vârf al evului mediu nu trebuie neglijat, dar a reduce o răscoală doar la un aspect înseamnă a privi lucrurile

[1] I. N. Mănescu, Stema Moldovei, în Magazin istoric"

nr 5/1972, p. 38.

simplist şi neştiinţific. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât feudalii maramureşeni, ortodocşi prin naştere, dar trăiţi într-un mediu de cultură catolică şi având relaţii strânse cu Angevinii şi curtea lor, nu mai puneau prea mare preţ pe diferenţa de religie. Astfel se explică de ce, chiar în cnezatul lui Bogdan, şi chiar în reşedinţa sa, la Cuhea, el însuşi – sau tatăl său – construise o mare biserică, închinată „sfântului rege Ştefan", întemeietorul statului feudal maghiar Şi, dealtfel, aşa cum s-a remarcat, în bisericile transilvănene reprezentarea picturală a „sfinţilor regi" – *formula* o găsim şi în primul document emis de cancelaria moldovenească, la 1384 – nu era ceva neobişnuit. „Cultivarea unor asemenea simboluri de către feudalii români ortodocşi a reprezentat un gest politic echivalent cu recunoaşterea suzeranităţii regatului medieval maghiar."[1] Alt efect al acestei poziţii de conciliere între cele două branşe ale creştinismului – într-o vreme când chiar reprezentanţii din Constantinopol ai ortodoxiei visau o unire a bisericilor pentru salvarea Imperiului bizantin – este şi trecerea la catolicism a unor membri ai familiei lui Bogdan; fiul său, Laţco, nora sa, Margareta-Muşata. Astfel stând lucrurile, explicaţia revoltei lui Bogdan nu ma. Trebuie căutată în domeniul religios.

în ultima vreme s-au făcut eforturi pentru a se lămuri această chestiune prin studierea Maramureşului veacului al XIV-lea şi a raporturilor feudale din cadrul lui.

în cnezatul de pe valea Bârjavei stăpânea, de mai multă vreme, Crăciun de Bilca şi familia sa. În 1341, un conflict a izbucnit între Crăciun şi vecinii săi, atât feudali maghiari, cât şi colonişti – aşa numiţii „oaspeţi regali" Era vorba, probabil, de rezistenţa pe care încercau să o opună feudalii români penetraţiei maghiare, în vederea păstrării propriilor lor privilegii. Se crease, deci, o stare de răzvrătire, pe care se va grefa revolta lui Bogdan.

---

[1] Radu Popa, *op. Cit.,* p. 220.

Puţin timp înaintea morţii sale, regele Carol Robert a luat o serie de măsuri menite să întărească poziţiile nobilimii maghiare, prin înăsprirea regimului aplicat ţăranilor iobagi; astfel, nobilii au căpătat dreptul de judecată asupra iobagilor, fiecare poartă iobăgească era obligată să plătescă un impozit de 18 dinari, pentru care răspundea solidar obştea întreagă2. Această hotărâre lovea mai

dureros pe maramureşeni, locuitorii unei regiuni pe care chiar documentele contemporane o considerau „infertilis, laboriosa et gravis ad residendum" în comparaţie cu regiunile din jur In această situaţie, o asemenea măsură avea caracterul unui atentat la vechile libertăţi ale obştilor Era o ofensivă generală a feudalităţii maghiare, vizând „limitarea sau desfiinţarea autonomiei românilor maramureşeni"[1]

Acestea sânt, deci, temeiurile răscoalei lui Bogdan: o cauză economică în primul rând, dar cu adânci implicaţii sociale şi politice. Motivul imediat, scânteia pentru declanşarea ei a fost conflictul cu nobilul loan de Kolcse, care era, pare-se, reprezentantul regelui în calitate de castelan al unei cetăţi din Maramureş (Vise). Voievodul vecin, Crăciun de Bilca, s-a solidarizat iniţial cu Bogdan, dar pe urmă, în faţa regelui, s-a dezvinovăţit şi a fost iertat[2].

Bogdan, însă, nu i-a urmat exemplul, rămânând neclintit în ceea ce documentele numesc „vina necredinţei" N-a fost, însă, o simplă manifestare de opoziţie, ori o răzvrătire anarhică; documentele contemporane lasă să se întrevadă că Bogdan era condus de raţiuni pe care numai un om politic cu o înţelegere realistă a lucrurilor le putea avea. În primul rând, el a înţeles că, dacă voia o schimbare, o îmbunătăţire a situaţiei, nu putea acţiona de unul singur, oncât de mare

[1] Radu Popa, op. cit., p. 243.

[2] Acestea sînx concluziile la care ajunge Radu Popa.op. cit., p. 243.

ar fi fost prestigiul său în faţa maramureşenilor Sigur, cei dintâi care i s-au aliat au fost propnile-i rude; dar nu toate. Bogdan avusese un frate, Iuga, de pe urma căruia rămăseseră doi băieţi, Ştefan şi loan. In timp ce Ştefan s-a alăturat unchiului răzvrătit, loan a rămas credincios regelui, fiind acceptat ca voievod al Maramureşului. Prin intermediul nepotului său Ştefan, Bogdan a încercat să atragă de partea sa şi alţi feudali maramureşeni. Cum era o stare generală de nemulţumire între românii de acolo, e de crezut că nu puţini cnezi, dintre cei deposedaţi ori sărăciţi mai ales, se vor fi alăturat lui Bogdan, formând, cu timpul, acea mână de *viteji* cu care fostul voievod al Maramureşului va fonda independenţa Moldovei.

Un document din 15 septembrie 1349 marchează un eşec – probabil nu singurul – din această acţiune de atragere a maramureşenilor la partida lui Bogdan Ştefan se adresase cu o asemenea propunere lui Giulea de Giuleşti şi fiilor săi, care se numeau – şi numele sânt interesante pentru onomastica vremii– Dragoş, Ştefan, Tătar, Drago-mir, Costea, Mirislău (Miroslav), dar aceştia, care formau familia cnez. Ală din cnezatul Marei, cu centrul la Giuleşti, au refuzat colaborarea cu răzvrătitul de la Cuhea, şi, drept răsplată, Ştefan i-a alungat de pe principalele lor moşii şi le-a incendiat curtea din Giuleşti, „făcând lui Giulea şi fiilor săi (...) o pagubă însemnată şi gravă” Păgubiţii s-au plâns regelui, care a hotărât repunerea lor în stăpânirea moşiilor pierdute, şi pentru asta a trimis un ordin sens voievodului Maramureşului, care era chiar fratele lui Ştefan. Dar regele s-a abţinut să atingă cu vreo pedeapsă pe Bogdan ori pe Ştefan. Iar peste patru ani, când Bogdan şi nepoţii săi şi-au delimitat părţile care le reveneau în marele domeniu al Cuhei, regele a întărit prin-tr-o diplomă această ieşire din indiviziune, numind „slugi credincioase” pe fraţii Ştefan şi loan, şi făcându-se a uita infidelitatea lui Bogdan.

Atitudinea regelui faţă de acţiunea lui Bogdan ar putea să pară ciudată, dacă n-am şti prin câte greutăţi a trebuit

să treacă regatul maghiar în deceniile 5—6 ale veacului al XIV-lea. Veşnic era luptă la câte un hotar, sau dincolo de hotar; interesele maritime în Adriatica trebuiau apărate de concurenţa veneţienilor; hotarele răsăritene trebuiau păzite de atacurile tătăreşti; unchiul din Cracovia trebuia mereu ajutat cu armele, fie pentru a-şi elibera capitala, fie pentru a pune rânduială în cnezatul Haliciului, şi, peste toate acestea, se adăugaseră, din 1347, afacerile italiene ale regelui angevin, lichidate abia târziu. Pentru a depăşi cu succes aceste greutăţi externe, regele avea nevoie de linişte în interiorul ţării, şi, în loc să-şi irosească forţele pentru a-1 domoli pe Bogdan, a preferat să-1 lase în pace. Regele adoptase o poziţie nu numai de expectativă, dar şi de clemenţă şi chiar de conciliere faţă de Bogdan. Aceasta s-ar deduce şi din faptul că i-a menţinut familia în fruntea voievodatului maramureşean: loan, amintit ca voievod la 1349, deţine această funcţie şi la 1355, având ca urmaş pe fratele său Ştefan– fostul răzvrătit de la 1349! — amintit în funcţie la 1360. Se pare că regele avea în vedere şi nemulţumirile provocate în Maramureş de abuzurile lui Andrei Lackffy în ani. Când fusese comite (1349—1350).

Aceasta era atmosfera în Maramureş când, peste munţi, în 1359, se produce– cum am văzut – răscoala românilor din Moldova. Nu e, desigur, o întâmplare că cel însărcinat cu reprimarea ei şi readucerea ţării sub ascultarea regelui a fost Dragoş de Giuleşti, unul dintre nobilii români atacaţi de Ştefan de Cuhea cu zece ani înainte. De diploma care aminteşte această răscoală – diplomă comentată mai în urmă – s-a încercat să se lege plecarea lui Bogdan din Maramureş în Moldova. De altfel, trebuie spus că ieşirea lui Bogdan a fost pusă în legătură şi cu prima menţionare a răzvrătirii lui (1343), şi cu ştirea despre asocierea lui Ştefan la această răzvrătire (1349). Dar, aşa cum a remarcat profesorul A. Sacerdoţeanu, Bogdan s-a manifestat ca răzvrătit timp de mai mulţi ani,

fără să părăsească, însă, Maramureşul[1]. Nu s-a întâmplat acest eveniment nici la 1359, cum se consideră îndeobşte, căci la numai trei luni după diploma din martie 1360, regele întăreşte nepoţilor lui Bogdan, la 24 iunie 1360, partea lor din domeniul de la Cuhea, cealaltă parte rămânând lui Bogdan însuşi; Ştefan e *încă* voievod al Maramureşului. Deci, la acea dată, Bogdan nu trecuse încă în Moldova, căci, după cum rezultă din documente, plecarea sa a atras după sine înlăturarea definitivă a familiei sale de la conducerea Maramureşului.

Suzeranitatea maghiară fusese, aşadar, *restaurată* la 1359; termenul de *restaurare* figurează chiar în diploma de la 1360; se produsese, deci, aşa cum am presupus deja, o încercare de înlăturare a suzeranităţii străine. În această acţiune nu e exclus si fi fost amestecat şi Bogdan, pe sprijinul căruia feudalii moldoveni se gândeau că ar putea conta, în caz de nevoie; s-ar putea deduce acest lucru si din folosirea, în reprimarea răscoalei moldoveneşti, a vechiului inamic al lui Bogdan – Dragoş de Ciuleşti – care, cu zece ani în urmă, refuzase, laolaltă cu tatăl şi fraţii săi, să i se alăture întru răzvrătire. E, de asemenea, probabil că din această vreme Bogdan se va fi gândit la întemeierea unei noi „libertăţi româneşti”, având exemplul luminos al Ţării Româneşti, unde independenţa fusese cucerită încă din 1330. Relaţiile cu regatul ungar fuseseră reluate, pe la 1354, dar pe cu totul alte baze, şi, chiar în 1359, Nicolae-Alexandru voievod respinsese din nou suzeranitatea maghiară; în acelaşi an mai avusese loc un act de independenţă: de la Vicina fusese adus un înalt prelat şi pus în fruntea mitropoliei Ţării Româneşti, care, astfel, devenea independentă şi d, n punct de vedere religios.

Bogdan putea aprecia, astfel, roadele luptei pentru independenţa unei ţări. Odată luată ho-tărârea de a pleca în Moldova, a trebuit să-şi adune o mică oaste şi s-o

[1] A. Sacerdoţeanu, *op. Cit.,* p. 227

înarmeze; izvoarele vremii nu ne relatează acţiunile pregătitoare întreprinse de Bogdan în vederea alungării Drăgoşeştilor din Moldova. Doar loan de Târnave a înregistrat în cronica sa acest eveniment, fără ai da, însă, o precisă delimitare cronologică. El spune că, în timpul domniei lui Ludovic cel Mare în Ungaria, „Bogdan, voievodul românilor din Maramureş, a-dunându-şi românii săi din acea regiune, a trecut pe ascuns în ţara Moldovei, supusă coroanei regatului Ungariei, dar care de multă vreme era lipsită de locuitori, din cauza vecinătăţii tătarilor". Desigur, ultima parte a informaţiei cronicarului trebuie interpretată nuanţat, în sensul unei densităţi relativ scăzute a populaţiei din Moldova, si aceasta numai în comparaţie cu Transilvania sau Ungaria.

ACTUL DE NAŞTERE AL UNUI STAT

Cu o mână de „viteji” – al căror număr nu puica trece de câteva sute – Bogdan a trecut munţii pe unde îi era lui mai la îndemână; cnezatul Cuhei fiind aşezat în colţul sud-estic al Maramureşului, în imediata vecinătate a Moldovei, e de crezut că a fost folosit pasul Prislop, care mai oferea, pe deasupra, şi alt avantaj: acela de a cădea rapid şi direct asupra adversarului aşezat la Şiret, fără ca acesta să mai aibă posibilitatea de a fi informat şi de a se pregăti pentru apărare sau de a cere ajutor străin.

Bătălia pare să fi fost scurtă, dar dură, şi cu rezultatul limpede Sas a căzut prizonier, împreună cu o parte din fii, gineri şi rude mai îndepărtate, în timp ce alţi câţiva fii, greu răniţi, au reuşit să ajungă în Transilvania, şi de acolo în Ungaria, pentru a raporta suzeranului lor ruşinea păţită în Moldova.

Nu e greu de presupus ce sentimente va fi încercat

atunci Ludovic cel Mare toate planurile, loată acea „măiastră socoteală” se năruia văzând cu ochii. Tot Ioan de Târnave ne spune că regele a încercat de mai multe ori să-1 alunge pe Bogdan din Moldova, dar de fiecare dată ostile sale au întâmpinat rezistenţa moldovenilor. Se dovedeşte, astfelf că moldovenii înşişi doriseră pe Bogdan, fuseseră înţeleşi cu el, îl chemaseră şi-1 ajutaseră, facilitându-i victoria prin refuzul de a lupta pentru Drăgoşeşti şi prin trecerea de partea lui. Privind astfel lucrurile, Bogdan nu mai poate fi considerat un simplu cuceritor: *el a fost omul care a transformat în realitate dorinţa vie a unui întreg popor,* întemeind, printr-un act de mare energie şi vitejie, un stat care va avea o existenţă de sine stătătoare timp de o jumătate de mileniu. Însemnătatea acestui act a rămas adânc întipărită în conştiinţa publică târziu, spre mijlocul secolului al XV-lea, când moldovenii au avut primele contacte cu turcii, aceştia au denumit Moldova *Bogdania,* după obiceiul oriental de a desemna o ţară cu numele primului ei conducător în urma repetatelor eşecuri suferite în Moldova, regele Ungariei se văzu nevoit să recunoască, public şi oficial, ieşirea Moldovei de sub stăpânirea sa, şi, implicit, neputinţa de a o readuce în vechea stare. Prilejul pentru această recunoaştere i-a fost oferit de emiterea unui act prin care a dăruit fiilor lui Sas toate proprietăţile lui Bogdan şi ale fiilor săi în cnezatul Cuhei. Întrucât diploma aceasta, din 2 februarie 1365, este *un veritabil act de naştere a statului moldovenesc,* o reproducem aici în versiune românească, parfumul de cronică medievală se datoreşte traducătorului ei, Gheorghe Şincai.

„Ludovic, din mila lui Dumnezeu craiul Ungariei, ş.c.[1] întorcându-ne cugetul iramei noastre

spre sârguitorul bărbat Bale „fiul lui Saas, voivodul nostru din Maramurăs, iubitul şi credinciosul nostru, şi

[1] Prescurtarea aparu’ne lui Şincai.

adueându-ne aminte de prea nemăsurate slujbele lui, care ni le-au făcut de-atunci, de când cu aşa de ferbinte dragoste s-au lipit de maestatea noastră, cât din Ţeara noastră cea Moldovenească lăsând şi punând după spate pre iubiţi părinţii săi şi pre mai multe fraţii sau rudenii ale sale, aşişderea şi toate bunurile sale, câte au avut în ţeara a-ceaia a noastră, au venit în crăimea noastră a Ungariei supt sânul dragostei noastre, ca să plinească slujbele, care din sârguinţa cu el născută le cunoscuse a ne fi spre creşterea cinstei şi a puterei noastre, făcându-se plăcut maestatei noastre, iar noi socotind acestea şi alte prea mari vrednicii ale slujbelor lui, care cunoscându-le că le-au făcut cu cea mai mare râvnă a sârguinţei, pretutindenea şi mai ales în zisa Ţeara noastră cea Moldovenească, nu fără de vărsarea propriului său sânge şi suferi-rea ranelor celor de moarte, cu omorârea cea tirănească a fraţilor lui şi a mai multor slujitori, cu cle-adinsul credem că el va face şi de-aci înainte, şi aşa judecând a fi direpţ, ca celor vrednici, vrednice, celor mari, mari daruri să se dea, şi sudorile cu ostenelile bogată simbrie să le şteargă şi să le răsplătească, în semnul mai alesei noastre iubiri şi arătarea dragostei, un sat, ce se chiamă Cuhnia din Teara noastră a Maramurăşului, cu alte sate, chie-mate Iood, Bacicou, două Bizou, Moize, Borş şi două Seliste[1] din numita Ţeară a Maramurăşului, care se ţin de acelaş sat Cuhnia, cu toate folosurile lor, adecă cu apele, pădurile şi munţii şi cu toate câte se ţin de dânsele, măcar cum se chiamă, care au venit la mâinile noastre cele crăiesti de la voi vodul Bogdan şi de la fiii lui, adecă de la cunos cuţi necredincioşii noştri, pentru blăstămată în semnarea necredinţei lor, drept aceaia că acela» Bogdan şi feciorii lui, fulgerându-i diavolul, nemi cui (inamicul – n.n.) neamului omenesc, carele tare rănind inima lor cu săgeata răutăţei şi cu veninul înşelăciunei, la aceaia i-au

[1] Azi, satele se numesc Guhea (Bogdan Vodă), Ieud, Boilcoel, Vişeul de Sus şi de Jos, Borşa, Sălişte şi Săcel.

îndemnat, ca să se lase de calea dreptăţei, şi mai adese ori rătăcind de la statornicia datorinţei ceii credincioase, să treacă pre-ascuns din crăimea noastră a Ungariei în zisa Ţeara noastră cea Moldovenească şi să se silească a o ţinea spre ruşinea maestatei noastre, supt aceleaşi mete (hotare – n.n.) directe şi vechi, supt care s-au avut şi ţinut până acuma, din bună voinţa şi învoirea preanălţatei principesei doamnei Elisaveta, crăiesei Ungariei, maicei noastre ceii prea iubite, şi din sfatul cel răscopt al prelaţilor şi baronilor crăimei noastre, luându-sc de tot numitele sate de la acelaş Bogdan şi de la fiii lui, ca de la nişte nevrednici, spre pilda altora, ca să nu patre şi alţii unele ca acestea, strieându-se şi chiemându-se îndărăpt şi toate cărţile câte au fost avut numitul Bogdan şi feciorii lui, despre zisele sate, le-am dat, dăruit şi cinstit, numitului voivodului Bale şi printr-însul lui Dra «, Dragmer şi Ştefan, fraţilor lui celor de un pântece, moştenitor lor şi următorilor tuturor, cu cădinţa de pururea şi nechiemăcioasă îndărăpt, ca să Ic moştenească, ţină şi aibă, mântuite ramânând ca dintele altora! întru a căruia lucru pomenire si tărime de pururea, am dat acest privileghion,întărit cu autentica si înduplicata pecetea noastră, i-c spânzură de dânsul. Dat (...) în a patra none.. Ic lui fevruarie, în anul Domnului 1365, iar al. Răimei noastre 24 (...) " [1]

Diploma aceasta permite o datare aproximativă. I evenimentului descris: nu se petrecuse foarte nirtnd, ci trecuse suficient timp de când Bale „se lipise” de maestatea sa Ludovic şi-i făcuse „nemăsurate slujbe”, timp în care regele se convinsese că llogdan se „silea” să păstreze Moldova pentru el >i urmaşii săi, timp în care s-a produs confiscarea nărţii lui Bogdan din domeniul de la Cuhea, înlăturarea familiei lui Bogdan de la conducerea voievodatului Maramureşului, şi, în fine – punc-url culminant – dăruirea moşiilor lui Bogdan fiilor fostului

[1] Gheorghe Şincai, op. cit., pp. 496—498 ; am redat textul cu uşoare modificări grafice, pentru a-i uşura înţelegea.

voievod al Moldovei.

Era actul final al unei dramatice încleştări.

Ce a făcut Bogdan în timpul celor patru ani de domnie (1363-1367), nu se ştie. Capitala ţării a rămas în continuare la Şiret, dar el însuşi se pare că rezida într-un târguşor apropiat, la Rădăuţi, unde a şi înălţat o frumoasă biserică în stil romanic, în ale cărei nave laterale au fost îngropaţi voievozii moldoveni ai veacului al XIV-lea.

E firesc să ne închipuim că, odată ce şi-a văzut consolidată stăpânirea, Bogdan se va fi îngrijit de răsplătirea celor care-1 urmaseră şi-1 susţinuseră, creând primii *viteji* – în genul cavalerilor apuseni – şi dăruindu-le pământuri întinse, care vor

sta la temelia marilor domenii feudale din veacul următor. A chemat din Maramureş oameni, întemeind cu ci aşezări noi, ceea ce a provocat acea „marc creştere a numărului românilor", înregis tată de loan de Târnave.

în rest, Bogdan a stat liniştit în noua sa ţară, făcându-se a nu şti că regele Ungariei, după trc cerea primului val de furie, îl socotea încă vasalul său! Dar starea *de drept* nu mai avea un corespondent în cea *de fapt:* Moldova devenise un principat independent, condus de Bogdan, şi care trebuia să rămână moştenire urmaşilor săi.

Din nefericire, nu cunoaştem prea multe date despre familia lui Bogdan, lân documentele contemporane, singura menţiune referitoare la acest subiect este cea din diploma de la 1365: *Bogdan si fiii lui.* Dintre aceşti fii, în mod sigur e cunoscut *Laţcu* şi, cu multă probabilitate, un *Ştefan.* După un izvor azi pierdut– pomelnicul mitropoliei moldoveneşti – dar folosit de celebrul mitropolit Dosoftei în secolul al XVII-lea, soţia lui Bogdan se numea *Maria;* nu se ştie nici când a murit, nici unde e îngropată prima Doamnă a Moldovei, după cum nu-i este cunoscută nici originea; dar putem fi siguri că atunci când se spune despre ea că era o polonă, se greşeşte fundamental: soţiile primilor voievozi moldoveni au fost cneaghine maramure. Şene, căci la 1363, când Bogdan a trecut în

Moldova, fiii săi erau oameni maturi – în câţiva ani vor muri şi ei – însuraţi şi cu copii. Fratele său, Iuga, era mort de mult, iar fiii acestuia, Ştefan şi Ioan, nu şi-au urmat unchiul, rămânând – ei şi urmaşii lor, până în ziua de azi – în Maramuresul străbunilor lor, căzând, treptat, în tagma mărunţilor nobili de sat.

Bogdan şi ai săi, şi, deslgur, câteva alte rude încă şi tovarăşi de luptă au format prima curte, adăpostită nu în cine ştie ce palat somptuos, ci în vreun conac care nu va fi depăşit prea mult Pc cel părăsit la Cuhea. Nu era timp pentru cas-icle şi cetăţi, nu era nevoie nici de cancelarie, căci. Ictele de proprietate nu erau necesare, stăpânirea asupra pământului întemeindu-se încă pe dreptul cuceritorului, nu era nevoie nici de toate serviciile complicate ale curţilor domneşti de mai târziu, pentru că nu era timp pentru toate acestea: moldovenii acelei vremi trebuie să fi dormit cu spada lingă pat.

Dacă n-ar fi întemeietor de stat şi fondator de dinastie, Bogdan, cu scurta lui domnie, ar putea irece drept unul din cei mai şterşi voievozi ai Moldovei: n-a emis documente, n-a bătut monede, na trimis solii, n-a pus pisanii la uşa bisericilor, n-a înălţat cetăţi. A stat tot timpul cu spada în mână, cu ochiul treaz, aţintit spre hotarele de unde se putea aştepta la necazuri. Şi în asemenea vremuri cumplite, e mai mult ca sigur că Bogdan I n-a mai avut timp nici măcar să se încoroneze şi să fie uns domn al Moldovei. De un singur lucru sa îngrijit din vreme de locul de veci. Aşa că.. Tund când, în împrejurări rămase necunoscute, mâinile lui viteze s-au încleştat pentru vecie pc minerul spadei de atâtea ori biruitoare, un popor întreg 1-a dus, în straie cernite, spre gropniţa de la Rădăuţi, unde, în primul mormânt din dreapta naosului, îşi doarme şi azi somnul de veci, sub o lespede pe care pioşenia respectuoasă a celui mai vrednic dintre urmaşii săi a înnoit-o în 1480.

UN EPISOD ÎNVOLBURAT: PLONINI, 1367

E foarte greu de reconstituit evenimentele petrecute după moartea lui Bogdan I. În ultima vreme, se încearcă să se plaseze în acest răstimp un episod pe care un mare si erudit analist polon, Jan Dlugosz (1415-1480) îl istoriseşte în cronica sa sub anul 1359

în Moldova domnea voievodul Ştefan – povesteşte Dlugosz. Când acesta a murit, au rămas în urma sa doi fii, Ştefan şi Petru; tronul ţării a revenit, de drept, fiului mai mare, Ştefan, dar celălalt fiu, Petru, era mai iubit de locuitorii ţării, fiind un om mărinimos. Ajutat şi de orăşenii saşi şi unguri, şi sprijinit de o parte a boierimii, Petru a ocupat tronul Moldovei, răsturnându-1 pe Ştefan. Acesta, temându-şi viaţa, şi pentru a recupera domnia, a fugit din ţară, cu boierii care-1 sprijineau, cu oşteni şi cu bani mulţi, căutând adăpost la regele Poloniei, Cazimir cel Mare, căruia i-a cerut şi ajutor, făgăduindu-i, în schimb, vasalitatea Moldovei. Consultându-şi sfetnicii, Cazimir a ho-tărât să vină în ajutorul pribeagului moldovean, cerând unora dintre provinciile sale să dea ajutor armat. La 30 iunie, oastea adunată a pornit la drum. Primele lupte au avut rezultate favorabile polonilor Alarmat, Petru s-a decis să recurgă la un şiretlic, şi anume, i-a atras pe poloni într-o regiune împădurită, pe care Dlugosz o numeşte *Plonini,* fără să fie vorba de o regiune geografică anume (plonini înseamnă, pur şi simplu, munţi);astfel, locul lupte! nefiind stabilit precis, i se spune în continuare *lupta de la Pionii* Acolo, în păduri, după un obicei al lor dintotdeauna, specific românilor, moldovenii au tăiat copacii de pe marginea drumului, în aşa fel, încât atunci când oastea feudalilor poloni a încercat să-şi croiască loc, copacii tăiaţi s-au prăbuşit, atrăgând şi căderea copacilor alăturaţi. Părea că se prăbuşeşte pădurea întreagă. Unii

oşteni au fost omorâţi, alţii s-au ales cu răni grave şi numeroase. Au căzut mai mulţi prizonieri decât morţi, iar moldovenii au capturat o pradă dintre cele mai bogate. Acei boieri care plecaseră împreună cu Ştefan în Polonia, văzând victoria lui Petru, s-au alăturat acestuia, grăbind înfrângerea polonilor Prizonierii au fost răscumpăraţi de regele Cazimir, dar steagurile pierdute pe câmpul de luptă au rămas în mâinile moldovenilor

Aceasta este povestirea lui Dlugosz. Atitudinea istoricilor noştri faţă de ea a fost foarte variată. Gngore Ureche a cunoscut şi el episodul, după o cronică polonă, identificând pe acel Ştefan voievod cu Ştefan I (1394—1399), soluţie pe care a adoptat-o şi A. D. Xenopol. În timp ce unii istorici au contestat veridicitatea însăşi a faptelor, alţii au admis-o pe deplin, identificând pe acel Petru cu Petru I şi propunând anul 1375 pentru datarea evenimentului; alţii, în fine, pornind de la faptul că în textul lui Dlugosz se spune că lupta s-a dat în locul numit Plonini, în ţara Şepeniţului, au considerat că ar fi vorba de o altă formaţiune politică, existentă paralel cu Moldova clasică.

Lucrurile au fost limpezite aproape definitiv de regretatul profesor P.P Panaitescu, în 1956. Analizând episodul respectiv în lumina documentelor cunoscute şi în contextul întregii opere istorice a lui Dlugosz, profesorul Panaitescu a demonstrat că ţara Şepeniţului a fost, de fapt, o anexă a Pocu-ţiei, zălogită Moldovei odată cu aceasta din urmă, în 1388, când regele Poloniei, Vladislav Jagello, a împrumutat de la Petru I suma de 3000 ruble de argint (eohivalând cu aproape 500 kg de argint!). De altfel, un document din 1436, de la Ilias I, fiul lui Alexandru cel Bun, vorbeşte limpede despre „Ţara Şepeniţului, pe care Ţara Moldovei a avut-o de la Coroana polonă” Aducând în discuţie şi alte amănunte, unele necunoscute până atunci, profesorul Panaitescu a ajuns la concluzia că episodul relatat de Dlugosz poate fi datat în anul 1377, adică la începutul domniei lui Petru I, tatăl

acestuia, Ştefan, fiind un fiu al lui Bogdan I[1]

Singurul punct slab în această demonstraţie era plasarea evenimentului în anul 1377, adică dincolo de domnia lui Cazimir cel Mare, mort în 1370. Ocupându-se de această problemă, profesorul C. Cihodaru de la Universitatea din Iaşi a arătat că evenimentul respectiv nu a putut avea loc în 1377, ci între anii 1366—1370, oprindu-se asupra anului 1369[2]. Ce reprezintă, în aceste calcule, anul 1366?

De mai multe ori, până aici, s-au făcut menţiuni despre Hahci şi despre disputele polono-htuamene pentru stăpânirea lui. Aceste lupte au durat mai mult de două decenii, cu succese schimbătoare. Abia la 1366, regele Cazimir a căzut la o înţelegere cu Principii lituanieni, împărţind între e, ţinuturile disputate. În acest fel „regalitatea polonă devenea vecina, la nord şi est, a ţinuturilor moldoveneşti”[3]. Cea ce era de natură să faciliteze trecerea alungatului spre regele Cazimir pentru a cere ajutor

Dar se mai pot aduce şi alte elemente cronologice, neobservate până acum. La bătălie au participat numeroşi nobili poloni, dintre care Dlugosz citează doi Sbigmew Oleszmcki şi Nawoj Ten-cinski. Acesta din urmă, adaugă Dlugosz, care era „fiul lui Andrei Tencinski, voievodul Cracoviei, a scăpat, în timpul luptei, din mâinile românilor, şi, cvitând privirile tatălui şi a prietenilor săi, de la locul dezastrului s-a dus la Roma şi s-a călugărit” Reîntors, mai târziu, a ocupat o funcţie înaltă în

---

[1] P P Panaitescu, Din istoria luptei pentru independenţa Moldovei în veacul al XlV-lea, în „Studii", 4/IX.1956, pp. 109—11C.

[2] C. Cihodaru, *Tradiţia letopiseţelor si informaţia documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a secolului al XlV-lea,* în Anuarul Institutului dc Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol” Iaşi, V, 1968, p. *22.*

[3] N. Iorga, *op. Cit.,* III, p. 225.

organizarea religioasă a Cracoviei.

Andrei Tencinski făcea parte dintr-o veche şi ilustră familie poloneză – trecută, mai târziu, la 1527, în rândul conţilor Sfântului Imperiu de către Carol Quintul pentru fapte de mare bravură – >i care va avea dese legături cu Moldova, până In secolul al XVI-lea. Şi tatăl său fusese voievod şi castelan, şi toţi urmaşii lui vor fi, la rândul lor, mari demnitari ai regatului polonez. Cei mai mulţi dintre ei au fost voievozi şi castelani ai Cracoviei, Incepând cu primul Nawoj Tencinski (m. 1331) şi

sfârşind cu ultimul reprezentant al acestei familii, contele Jan Tencmski (m. 1637).

Andrei Tencinski, cel menţionat de Dlugosz, a fost voievod al Cracoviei *între anii 1363 şi 1368.* Analiza atentă a textului arată că episodul pe carr ne-am obişnuit să-1 numim „lupta de la Plonini" nu a putut avea loc decât tot *între aceşti ani,* dc vreme ce Andrei Tencinski e menţionat ca fiind voievod al Cracoviei. De altfel, aceste limite stni absolut logice pe de o parte, o luptă între doi moştenitori ai tronului Moldovei nu e de acceptai înainte de întemeierea dinastiei lui Bogdan, prin însăşi domnia acestuia (1363—1367), iar, pe de alt» parte, Dlugosz e atât de categoric în ceea ce pri veste fixarea acestui eveniment în domnia lui Ca zimir cel Mare, încât e foarte greu de admis depla sarea lui după anul 1370. Chiar un istoric polonez, St. Kuczynski, a adus câteva argumente intere sânte împotriva unei asemenea deplasări. „Dlu gosz s-a putut înşela cu un număr oarecare *it* ani, dar e greu de admis că el s-a înşelat cu o întreagă domnie. (Dlugosz) n-a pus niciodată datr din întâmplare. De mai multe ori le-a modificai intenţionat, adeseori, fiind informat greşit, le-deplasat cu câţiva ani. *Niciodată, însă, n-a comh (...) o eroare cronologică de 18 ani." Acel*aşi istori. Polonez mai subliniază şi faptul că „Dlugosz reda prea precis amănuntele, de pildă data exactă a pornirii expediţiei, sau detaliul potrivit căruia Cazimir a răscumpărat pe prizonierii poloni din această expediţie.

Asem*enea amănunte Dlugosz nu le-a luat niciodată din fantezie" Fire*şte că nu le-a imaginat el, şi nici nu s-a gândit nimeni sa facă o asemenea imputare celui mai mare analist medieval polonez. Însă un amănunt din biografia sa ne poate da dezlegarea Dlugosz a fost secretarul cardinalului Sbigniew Olesznicki (1389-1455), nepotul de fiu al cavalerului cu acelaşi nume participant la lupta de la Plomni. Prin urmare, aşa cum conchidea regretatul profesor Panaitescu, poate fi vorba „de o tradiţie orală de familie"[1], datată cu aproximaţie de către informator; de asemenea, nu trebuie exclusă nici existenţa unor însemnări de familie, cu atât mai mult, cu cât un analist din secolul al XVI-lea ne asigură că familia Olesznicki „are o cronică însemnată despre istoria strămoşilor săi" în tot cazul, Dlugosz a avut în faţa ochilor o relatare precisă a evenimentului, poate chiar *o relatare scrisă,* din care a extras amănunte pe care nimeni nu le putea cunoaşte numai din povestirile părinţilor sau bunicilor: el înşiră toate cele nouă steaguri – ban-derii – sub care luptaseră nobilii poloni, şi cele irei steaguri regale, ale provinciilor Cracovia, Sandomir şi Liov în acest din urmă oraş, amintirea dezastrului era încă vie în secolul al XVII-lea, când cronicarul Liovului putea să noteze că, după în-frângerea oştilor sale, regele Cazimir „a venit repede cu curtea lui la Liov, a încurajat pe cei de acolo, a dăruit pe oştenii din resturile risipite ale oştirii, făcând slujbe funebre şi înmormântări de formă pentru cei căzuţi"[2]

Dar relatarea aceea scrisă, de care presupunem că s-a servit Dlugosz, conţinea şi o confuzie cearta fraţilor nu se putea produce la moartea tatălui lor, căci un domnitor al Moldovei cu numele de *Ştefan* înainte de Ştefan I e necunoscut; în schimb, izvoarele lasă să se întrevadă existenţa unui personaj cu acest nume, frate cu Laţcu şi

[1] P. P. Panaitescu, op. cit., p. 101.

[2] Idem, p. 99.

fiu al lui Bogdan I; acest personaj – al cărui mor-mânt se pare că a fost tot la Rădăuţi – este soţul celebrei Doamne Muşata, tatăl voievozilor Petru 1 şi Roman I şi strămoşul tuturor voievozilor din această dinastie. Cum a fost posibilă confuzia? Explicaţia e simplă: *polonii nu-l cunoscuseră p< Bogdan I,* iar în cronicile lor acest controversat Ştefan e socotit fiu al lui... Basarab I, domnul Ţării Româneşti! Aceasta se explică prin faptul că, neavând hotar cu Moldova până la 1366, polonii se interesaseră prea puţin de treburile moldovenilor Este, astfel, probabil, ca în textul iniţial ii s*e fi* relatat lupta care s-a dus, după *moartea voievodului Moldovei, între Ştefan şi Petru, fii ai răposatului voievod Ştefan, pe*ntru simplificare, se va fi socotit că voievodul care a murit era el t*ată*l celor doi fraţi, şi în felul acesta s-a putut naşte confuzia.

Cert este că lupta celor doi fraţi s-a iscat la moartea unui voievod, după calculele noastre, Bogdan I a murit în 1367, iar Laţcu în 1375, Jaloanele cronologice ar fi, deci, următoarele: *după* moartea lui Bogdan I 1367, dar *înainte* de moartea lui Andrei Tencinski 1368. *Optăm, de aceea, pentru anul 1J67, anul morţii lui Bogdan I*

E posibil ca răposatul Ştefan să fi fost primul născut al lui Bogdan, şi atunci lupta s-a dat între moştenitorii săi minori, aţâţaţi de tabere boiereşti rivale, menţionate în mod expres de cronicarul polon. Tentativa de imixtiune a feudalilor poloni va fi arătat, însă, factorilor de răspundere din Moldova ce primejdie poate însemna pentru ţară existenţa, în fruntea ei, a unui principe minor Şi atunci, tronul a fost atribuit lui Laţcu, om matur, dar fără copii de parte bărbătească, ceea ce putea permite stabilirea succesiunii sale prin bună înţelegere. Încheind acest compromis, boierii moldoveni îşi exercitau, de bună seamă, un străvechi drept al lor – acela de a-şi alege suveranul – fă-când, însă, primul pas dintr-un lung şir de încălcări ale principiilor dinastice, încălcări care au cauzat atâtea neajunsuri Moldovei în secolele care au urmat,

încurajând tendinţele centrifugale ale unor boieri tocmai în acele momente când ar fi fost necesară o unitate desăvârşită în jurul puterii centrale.

„NOBILIS VIR LACZKO...”

Când vodă Laţcu a primit, în condiţii încă neclare, moştenirea părintelui său, Moldova nu însemna nimic pentru Europa; era un stătuleţ asupra căruia Ludovic cel Mare pretindea că-şi exercită drepturile de suzeran şi spre care priveau cu poftă şi feudalii poloni de la graniţa nordică. Sfântul Scaun nu aflase încă, în captivitatea sa de la Avignon, de existenţa acestui stat, trăind cu iluzia acelui himeric episcopat al Milcoviei, pentru care continua să numească episcopi.

Multe realizări nu se pot atribui lui Laţcu, pentru că şi el, ca şi tatăl său, n-a bătut monede şi n-a pus să se scrie hrisoave, n-a ridicat cetăţi si nici măcar n-a zidit o biserică, a continuat să domnească liniştit – căci nu se cunosc frământări în cei opt ani ai domniei lui (1367—1375) – supraveghind, de la Şiret, creşterea şi înflorirea ţării, care, tot mai mult, era a lui şi a urmaşilor lui.

Un singur merit are vodă Laţcu, şi acela e suficient pentru a-i acorda titlul de *întemeietor:* e primul voievod moldovean al cărui nume a străbătut Europa, făcându-se auzit pe sălile palatului papal, pe adresa căruia s-au trimis scrisori din partea urmaşului sfântulu. Petru şi care a făcut cunoscut numele ţării sale în Apusul catolic. *Laţcu e primul voievod moldovean afirmat pe plan european,* prin angrenarea sa într-o mare acţiune a lumii creştine: reunirea celor două ramuri ale religiei creştine, catolicismul şi ortodoxismul.

De la anul 867, o sciziune puternică despărţise biserica

orientală – numită şi grecească sau ortodoxă – de cea occidentală – numită şi latină sau catolică. *Schisma Orientului* – cum s-a numit această ruptură – devenise definitivă în secolul al XI-lea. Bizantinii nu puteau accepta ca papa de la Roma să fie şeful întregii religii creştine, pentru simplul motiv că era urmaşul sfântului Petru, primul episcop al Romei, întrucât, prin tradiţie, toţi episcopii erau consideraţi egali. Alte dispute teologice au adâncit schisma, şi atâta timp cât Imperiul bizantin nu a simţit nevoia unui ajutor din afară, nimeni nu s-a gândit la refacerea unităţii religioase. Când însă Bizanţul s-a văzut atacat şi dinspre apus – de cavalerii cruciaţi, care au întemeiat, în 1204, Imperiul latin de răsărit – şi pe urmă şi dinspre răsărit – de către cei care-i vor aduce însăşi pieirea, turcii – s-a pus problema unirii cu biserica romana. Împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul, restauratorul Imperiului bizantin, (1261), a acceptat unirea în 1274, numai cu gândul la foloasele pe care le putea trage. Fireşte, însă, că odată cu moartea sa, unirea a fost uitată. „Uitarea" aceasta a durat o sută de ani, căci, în 1369, presat de situaţia tot mai îngrijorătoare de la graniţele imperiului său, loan al V-lea Paleologul (1341-1391, cu întreruperi) s-a dus la Roma, declarându-se fiu al bisericii romane şi abju-rând Schisma, la 18 octombrie 1369 „Avusese, însă, prevederea să nu-i amestece şi pe supuşii săi, deşi trăgea nădejdea, care nu s-a împlinit, că-i va îndupleca să-i urmeze[1]. Papa Urban al V-lea părăsise curtea de la Avignon în mod cu totul excepţional, pentru a primi la Roma jurământul de credinţă al împăratului bizantin.

Din nefericire, nici de data aceasta unirea religiilor nu a avut vreun efect practic pentru soarta Bizanţului. Prestigiul său, însă, era atât de mare, pe de o parte, iar pe de altă parte influenţa şi propaganda catolică erau atât de puternice în regiunile ortodoxe ale Europei, încât

[1] Steven Runchnan, *Căderea Constantinopolulm,* Bucureşti, 1971, pp. 19-20.

principii din această zonă au început să încline spre unire. Pentru realizarea planurilor sale, papa îşi punea mari speranţe în principii ţărilor române. Dovada o constituie faptul că, simultan, a intensificat presiunile în ambele ţări, în 1370, în Ţara Românească, domnea Vladislav-Vlaicu, a cărui mamă vitregă, celebra Doamnă Clara, trecuse la catolicism, împreună cu una din fiicele sale, Ana, ţarina Bulgariei; altă fiică, Anca, regina Serbiei, rămăsese statornică în credinţa ei, ca şi Vladislav însuşi. Laţcu vodă al Moldovei, însă, cântărind bine foloasele pe care le putea avea din unirea– fie şi formală – cu biserica Romei, s-a adresat direct papei, prin doi călugări franciscani, Paul de Schweidmtz şi Nicolae de Mehlsack, comunicân-du-i dorinţa sa de a trece la catolicism şi cerându-i trimiterea unui episcop şi înfiinţarea unui episcopat la Şiret, care să fie direct subordonat Romei. La 22 iulie 1370, papa trimitea o scrisoare arhiepiscopilor din Praga, Bratislava şi Cracovia, anun-ţându-i că „nobilis vir Laczko, dux Moldaviae" (nobilul bărbat Laţcu, voievodul Moldovei) e gata să primească credinţa catolică. Tratativele au mai durat câteva luni, la *9* martie 1371 întemeindu-se episcopia de la Şiret, având în frunte pe călugărul franciscan Andrei Wasilo din Cracovia.

Care au fost raţiunile de ordin politic care l-au îndemnat pe Laţcu să facă acest pas?

în primul rând, el imita pe cel al împăratului bizantin, şi nu este exclus să existe o legătură între aceste două acţiuni. În al doilea rând, pare să fi fost un prim pas spre o reconciliere cu regele Ungariei şi spre apropierea de regele Cazimir al Poloniei. Ideea era excelentă, şi valoarea ei s-a verificat în momentul când Ludovic al Ungariei a devenit şi rege al Poloniei (noiembrie 1370). Că acestea trebuie să fi fost raţiunile politice, o dovedeşte pe de o parte faptul că primul episcop de Şiret, acel Andrei Wasilo, fusese duhovnicul reginei Ehsabeta, sora lui Cazimir cel Mare şi mama lui Ludovic de Anjou, iar pe de altă parte faptul că acesta din urmă, într-un tratat

încheiat chiar în acel an, număra din nou Moldova între ţările vasale, fără să fie vorba, evident, de o revenire sub suzeranitatea Ungariei.

Legăturile cu Sfântul Scaun, întemeierea unui episcopat catolic chiar în capitala ţării, ca şi trecerea la catolicism a voievodului însuşi constituiau o puternică barieră ridicată în calea acţiunilor agresive ale nobilimii celor două regate pretextul „valahilor schismatici" nu mai exista. În adevăr, până la 1395 Moldova n-a mai fost tulburată de feudalii maghiari, iar cu Polonia se vor stabili curând altfel de relaţii. Putem fi însă convinşi că trecerea lui Laţcu la catolicism fusese un simplu act politic, executat de formă „exemplul" său nu fusese urmat nici măcar de propria-i soţie, Ana, iar în 1372, papa îndemna pe Laţcu s-o atragă şi pe ea spre convertire, fără să-i ceară să se despartă de ea, dar atrăgându-i atenţia ca nu cumva dârzema ei să-1 facă şi pe el să se răz-gândească! Mai mult decât atât, la moartea sa, nimeni nu s-a ostenit să ţină seama de pasul din 1370, şi trupul celui de-al doilea voievod al Moldovei independente a fost dus tot la Rădăuţi, ală^ tun de al tatălui său.

La moartea sa, în 1375, lăsa în urmă o fată. Anastasia, care va trăi la curtea lui Alexandru cel Bun, până târziu, la 26 martie 1420, când a murit şi a fost îngropată şi ea la Rădăuţi.

Domnia de opt ani a lui Laţcu a însemnat prima recunoaştere europeană a Moldovei ca stat independent. „La sfârşitul acestei scurte domnii, avem acuma înaintea ochilor nu o îngusta provincie ungurească, strâns şi fricos legată de munte, ci o ţară cu locuitorii şi datinile lor..." [1]

UN „DOSAR" SECULAR: „CAZUL" KORIATOVICI

[1] N. iorga, *op. Cit.,* p. 217

La moartea lui Laţcu vodă s-a încercat să se plaseze un alt eveniment nebulos din istoria Moldovei veacului al XIV-lea *domnia lui Iurte (sau Iurg) Koriatovici.* În jurul acestui personaj s-au ţesut teorii dintre cele mai contradictorii, pornin-du-se de la un pasaj dintr-o cronică lituaniană (sec. XV): „cneazul litvan Koriat (...) a avut patru fii cneazul Iurie, cneazul Alexandru, cneazul Constantin, cneazul Teodor Pe c*neazul Iurie l-au luat valahii să le fie domn si l-au otrăvit acolo" La a*ceasta se mai adăuga o informaţie furnizată de un cronicar polon, călător şi prin ţările noastre, Matei Stryikowski, care spune că în 1575 a văzut mormântul lui Iurie Koriatovici „într-o mănăstire de piatră la Vaslui, la o jumătate de zi în sus de Bârlad"

B. P Haşdeu a fost cel care a pus în circulaţie aceste texte, rămase fără suport în informaţiile furnizate de izvoarele noastre interne. Şi atunci a apărut, în 1860, celebrul hrisov al lui „Iurg" Koriatovici la 3 iunie 1374, la Bârlad, „cneazul litvan Iurg Koriatovici, domn al ţării Moldovei",întărea lui Iacşa Litavor, „locţiitor" de Cetatea Albă (!), nişte sate, ca răsplată pentru serviciile aduse în luptele cu tătarii.

O întreagă literatură s-a scris pentru a nega sau a apăra existenţa lui Konatovici pe tronul Moldovei. O vreme, hrisovul „descoperit" de tatăl lui B. P Haşdeu în arhiva unor conţi polonezi din Kiev a fost socotit autentic, şi astfel exista o bază solidă pentru a argumenta această domnie documentul din veacul al XIV-lea, cronica din veacul al XV-lea, mormântul *văzut* în veacul al XVI-lea. Câtă vreme autenticitatea uneia sau alteia din aceste trei ştiri nu a fost pusă la îndoială, a trebuit căutată o explicaţie pentru chemarea lui Koriatovici pe tronul Moldovei. Şi, ca de atâtea ori în istoriografia noastră, explicaţia a fost dată tot pe temei religios catolicizarea lui

Laţcu ar fi produs o reacţie a moldovenilor, care ar fi chemat un principe ortodox – Iurie Konatovici – ca să le fie domn, legitimându-i urcarea pe tron prin căsătoria cu unica fiică a lui Laţcu, domniţa Anastasia. Formula aceasta a fost acceptată de marele istoric A. D. Xenopol.

N Iorga a avut o atitudine contradictorie faţă de această problemă; astfel, deşi în 1903 a combătut autenticitatea diplomei din 1374 spunând că „Dacă originalul ei ar apărea vreodată, ar fi doar unul din rarele cazuri când neverosimilul e adevărat”[1] – totuşi, în lucrările de istorie din aceeaşi vreme a admis domnia, „absolut efemeră”, a lui Iurie Konatovici.

însă pe măsură ce şcoala de diplomatică românească îşi însuşea tot mai serios metoda de cercetare critică, autenticitatea hrisovului lui Koriato-vici a fost tot mai mult şi mai des pusă la îndoială, şi, odată cu ea, domnia însăşi a lituanianului în Moldova. Eruditul profesor şi slavist P P Panaitescu, studiind în Polonia, a avut prilejul să cerceteze mai amănunţit această problemă; concluziile sale, publicate în anul 1928, erau totalmente negative cronica lui Stryikowski e plină de fantezii şi inexactităţi istorice şi geografice, analele lituaniene sânt târzii, iar documentul din 1374 e – în modul cel mai sigur – fals. Profesorul Panaitescu nu s-a limitat, însă, la analiza acestor izvoare, ci a refăcut, pe baza documentelor, viaţa însăşi a lui Iurie Konatovici, aducând noutatea cea mai senzaţională: prinţul lituanian nu putea fi apărătorul ortodoxiei moldovenilor, pentru că el însuşi simpatiza... catolicismul, fiind îngropat, chiar, în mănăstirea dominicanilor din Smotricz, lângă Cameniţa, capitala Podoliei!

Demonstraţia magistrală a lui P P Panaitescu a fost de natură să provoace o întoarcere de 180° în istoriografia noastră, în ceea ce priveşte pe Iurie Koriatovici. N Iorga – căruia cu puţin timp înainte i se păruse că găseşte

[1] N. Iorga, *Studii şi documente,* V, 1903, p. 601.

temeiuri noi pentru domnia prinţului lituanian – a simţit nevoia să dea, în „Revista istorică” pe care o edita, una din acele note sintetice, atât de caracteristice marelui istoric, declarându-şi, cu un sentiment de nedisimulată uşurare, acordul deplin pentru noua soluţie a vechii probleme.

Astfel, „cazul” Konatovici a fost... clasat din lipsă de... probe, căci, din cele trei izvoare, două se dovediseră nedemne de încredere.

Dar al treilea? Cronica scrisă la vreo 75 dc ani de la evenimente? Dacă o punem şi pe ea la îndoială, înseamnă *mutatis mutandis* – că ne putem îndoi si de relatările lui Gngorc Ureche (m. 1647) despre domnia lui Ştefan cel Mare ori Petru Rareş, ceea ce, după cum se ştie, nu este cazul.

Atunci?

Oare nu cumva analele lituaniene păstrează, totuşi, reflectarea unei anumite stări de fapt din secolul al XIV-lea?

Punându-ne această întrebare, să ridicăm un colţ al prăfuitului şi voluminosului dosar al lui Iune Koriatovici, încereând să desluşim ce altă soluţie am putea da vechii controverse.

*

Lituania – cel de-al treilea vecin însemnat al Moldovei veacului XIV era o ţară străveche, rămasă multă vreme în credinţa strămoşească – păgână pentru creştini – şi condusă de mari cnezi (sau duci) dintr-o familie anume. Puterea statului lituanian a fost întemeiată de *Gedymin* (1316-1341), care şi-a întins stăpâmrea, prin cuceriri repetate, în dauna cnezatelor ruseşti, aiungând până în apropierea Haliciului. Acţiunile sale au fost continuate de fiul şi urmaşul său, marele cneaz *Olgierd* (1345-1377). Multă vreme, lituanienii au fost aliaţii tătarilor, colaborând în lupte, aşa cum i-am întâlmt şi în filele acestei cărţi, la

Belz, de pildă, în 1352.

Anul 1363 a reprezentat o cotitură în istoria lituanienilor rupând tradiţia, Olgierd s-a întors împotriva tătarilor si i-a înfrânt la Sinie Voda (Apele Albastre), extinzându-şi apoi autoritatea asupra ţinuturilor de pe Nipru şi Nistru, şi impunând, în 1366, acel compromis asupra Haliciului, amintit şi câteva pagini în urmă. Cu aceeaşi ocazie, Podolia – nordul ţinutului dintre Nistru şi Ni pru – a fost dată ca feudă principilor Koriatovici. „Cneazul litvan Koriat" amintit, împreună cu fiii săi, în cronica menţionată mai sus, era fratele marelui cneaz Olgierd şi trecuse la ortodoxie – primind, la botez, prenumele *Mihail* – în vreme ce restul fraţilor săi–inclusiv Jagaillo, viitorul rege Vladislav Jagello – rămăseseră păgâni. Dar ortodoxismul Koriatovicilor – reclamat de stăpânirea temporară a cnezatelor ruseşti – era destul de fragil vecinătatea cu Polonia şi Ungaria mărea posibilitatea catolicizării lor.

Iurie, Alexandru şi Constantin au condus Podolia, murind unul după altul, fără urmaşi, la intervale scurte. *Iurie dispare, realmente, pe la 1375, în condiţii nelămurite încă.*

Dar, dacă vrem să abordăm această chestiune cu o şansă în plus de a obţine un rezultat pozitiv, trebuie să stabilim nişte premise, care vor reieşi singure din analiza succintă a relaţiilor moldo-polono-lituane în secolele XIV-XV

Conform înţelegerii încheiate în 1355, la moartea lui Cazimir cel Mare (5 noiembrie 1370), tronul şi coroana Poloniei au revenit lui Ludovic cel Mare, regele Ungariei. De la 1370 până la 1382, tânărul stat moldovean s-a găsit prins între aceste două regate, unite sub acelaşi sceptru, bine purtat de Ludovic de Anjou, care, însă, reprezenta şi apăra în Polonia tot interesele Ungariei Ori, Moldova abia scuturase, la 1363, suzeranitatea maghiară, respingând cu deosebită energie şi tentativa de amestec polon, la 1367 Relaţiile de vasalitate moldo-polone încep abia

peste 20 de ani, odată cu omagiul depus la Liov de Petru I, la 26 septembrie 1387. Rege al Poloniei era acum Vladislav Jagello, *fostul mare duce al Lituaniei,* creştinat, cununat – cu o fiică a lui Ludovic cel Mare – şi încoronat în aceeaşi zi, duminică 4 martie 1386. Lui i-au depus jurământul de vasali toţi domnii moldoveni, începând cu Petru I şi sfârşind cu fiii lui Alexandru cel Bun, jurământul vasalic faţă de regele polon devenind o tradiţie şi o lege. Dar *întotdeauna,* în anii care au urmat, *tratatele moldo-polone erau dublate de tratate moldo-lituane;* târziu, sub Ştefan cel Mare, încă se mai ştia de aceste tratate, încheiate de „înaintaşii bunicului nostru, Alexandru voievod", nepăstrate sau negăsite încă. Pe de altă parte, se constată că voievozii moldoveni îşi orientau alianţele matrimoniale spre zona lituaniană; astfel, *Petru I* e numit în documentele vremii „ginerele" lui Vladislav Jagello, despre *Ştefan I* ştim precis că a fost căsătorit cu o rudă a aceluiaşi rege, şi însuşi *Ştefan cel Mare* şi-a luat prima soţie – Eudochia de Kiev – din familia marilor duci lituanieni. Cât priveşte pe *Alexandru cel Bun,* şi el s-a căsătorit cu o vară primară a regelui Vladislav – Ringailla de Mazo-via – de care s-a despărţit repede, sub pretextul că *erau deja înrudiţi,* ceea ce înseamnă că şi *Roman I* avusese ca soţie o rudă a lui Jagello, o lituaniană. Astfel stând lucrurile, *cinci înrudiri succesive cu aceeaşi familie* nu pot să indice decât o *legătură de veche tradiţie,* pe care au încercat s-o urmeze si Bogdan al III-lea (1504-1517) şi Ştefăniţă (1517-1527), atunci când au petit fără succes – fiice ale regilor poloni.

Să mai adăugăm un fapt straniu când izbucnea vreun conflict polono-htuanian, voievozii moldoveni luau, de obicei, partea lituanienilor; astfel, Roman I (1391-1394), deşi depusese tradiţionalul omagiu regelui, s-a alăturat lui Teodor Koriato-vici un frate al celebrului Iurie – şi a fost înfrânt odată cu el, în 1393. La fel a făcut Alexandru cel Bun, spre sfârşitul domniei lui, aliindu-se cu Svidngaillo, marele duce al Lituaniei, împotriva regelui (fratele

acestuia din urmă). De altfel, Svi-drigaillo se amestecase direct în treburile interne ale Moldovei, la 1399, capturând un pretendent

— Fiu al lui Petru I şi uşurând instalarea lui Iuga, fiu al lui Roman I şi frate cu Alexandru cel Bun. Se pare că el avea în Moldova nu numai interese generate de alianţele matrimoniale, ci chiar şi interese materiale, stăpânind numeroase proprietăţi, după cum ne asigură un izvor german al vremii.

Totul dovedeşte nişte vechi şi bune relaţii mol-dohtuaniene, *relaţii de vecinătate, mai întâi,* în-cepând din 1366, când stăpânirea lituaniană ajunge

— În persoana lui Alexandru Konatovici – până la graniţele Moldovei. Pe urmă, autoritatea marelui ducat s-a extins *până la Marea Neagră,* Ceta-tea-Albă fiind numită în unele documente „clavis Lithuaniae” – *cheia Lituaniei.* Nu ar fi imposibil ca acestui moment, al maximei expansiuni teritoriale a marelui ducat lituanian – care coincide cu prima uniune polono-ungară (1370-1382) – să-i corespundă o apropiere politică între Moldova şi puternicul vecin. *Expresia acestei apropieri a putut fi acceptarea lui Iurie Koriatovici ca suzeran de către moldoveni* şi pecetluirea acestor bune relaţii conform moravurilor epocii pnntr-o căsătorie dinastică. Cronica lituaniană s-a putut face ecoul unei asemenea stări de fapt şi aşa s-ar putea explica formularea „l-au chemat să le fie domn” Şi n-ar fi exclusă nici moartea lui în aceste evenimente, căci, cum am spus deja, Iurie Koriatovici dispare din documente tocmai în această vreme.

Pe de altă parte, însă, nu se poate să nu existe o legătură între toate aceste fapte şi evenimentele petrecute în 1377 la graniţele Moldovei. Marele duce Olgierd murise, şi urmaşii săi se luptau pentru moştenire, ameninţând din nou Haliciul, guvernat acum, în numele regelui Ludovic, de Vladislav de Oppeln, ginerele voievodului Ţării Româneşti; speriat, principele acesta – silezian de origine, din vechea dinastie a Piaştilor, dar fost

palatin al Ungariei – şi-a chemat stăpânul în ajutor In iulie 1377, Ludovic cel Mare a venit cu ostile unite ale celor două regate pe care le cârmuia, pentru a pune ordine în Lituania. Expediţia a avut ca urmare instalarea lui Jagaillo (Jagello) pe tronul Lituaniei. Nu se ştie care a fost poziţia adoptată de Petru I faţă de aceste tulburări; se ştie doar, dintr-o cronică străină anume din analele Ordinului cavalerilor teutoni – că în acel an, „înainte de sărbătoarea Naşterii Domnului (25 decembrie n.n.), lituanienii au pornit împotriva celor din Moldova, şi acolo au fost învinşi, încât n-au mai adus înapoi decât puţini din caii lor"

Că între iulie şi decembrie 1377 avuseseră loc frământări şi în Moldova, ne-o dovedeşte un document din 10 noiembrie 1377, prin care Vladislav de Oppeln, „ducele" Galiţici, dăruieşte două sate lui Giurgiu, voievod valah, care, împreună cu familia sa, fusese nevoit să ceară adăpost în ţară străină, „din pricina trădării neaşteptate a poporului său"[1]. Statornicit la Stupniţa, lângă Sambor, acest Giurgiu era socotit şi tratat „ca unul din marii baroni feudali ai ţării Rusiei"[2] (Galiţia), fiind integrat în herbul Sas. A murit pe la 1400, lăsând numeroşi urmaşi. Unul din fiii săi, Iuga, s-a întors, însă, în Moldova, figurând în sfatul lui Roman I sub numele de Iuga Giurgevici şi cu titlul de *jupan,* acordat numai rudelor voievodale.

Acest Giurgiu era, deci, o rudă domnească, un mare feudal ale cărui interese vor fi venit, la un moment dat, în contradicţie cu cele ale domniei, ceea ce a provocat trecerea sa în rândul adversarilor lui Petru I şi poate chiar afirmarea unor pretenţii la coroana Moldovei; emigrarea sa devine, atunci, explicabilă. Acestea sânt singurele tulburări pe care le-a cunoscut domnia lui Petru I.

Dar toate aceste fapte nu pot fi simple întâm-plări: o

---

[1] P P Panaitescu, *op. Cit.,* p. 113; C. Cihodaru, *op. Cit.,* pp. 24-25.

[2] P P Papaitescu, op cit., p. 113.

expediţie lituaniană în Moldova presupune nişte *interese de apărat* acolo, interese care nu puteau rezulta decât din practicarea unor relaţii politice. Iar urmarea acestor relaţii a putut fi însăşi depunerea omagiului în 1387, lui Vladislav Tagello, în care moldovenii vedeau, poate, pe fostul mare duce al Lituaniei.

Prea complicată şi prea delicată din cauza insuficienţei izvoarelor – problema aceasta, căreia am încercat aici să-i dăm o soluţie plauzibilă, aşteaptă încă noi probe, care să permită închiderea definitivă a secularului dosar Koriatovici.

„O ADEVĂRATĂ PIATRĂ PREŢIOASA...”

In învolburarea acestor ani, în care faptele şi acţiunile întemeietorilor statului moldovenesc sânt atât de tulburi şi nesigure, alături de chipurile de bronz ale voievozilor se strecoară gingaş, dar de loc palid, un chip de femeie, un chip de Doamnă. Este Margareta-Muşata, prima Doamnă a Moldovei despre care se pot spune şi alte lucruri, în afara faptului că a existat. E o figură celebră, demnă de pana unui mare dramaturg sensibil; mamă a doi domni şi străbuna unei întregi dinastii, ea este un personaj controversat şi nestudiat.

... Laţcu vodă murise, frământările din vara şi toamna lui 1377 trecuseră. În Moldova domnea Petru I, numit de cronici Petru al Muşatei (prin-tr-o neînţelegere a textelor, s-a ajuns la concluzia că Margareta se numea Muşata după *soţul ei, un i*nexistent Muşat; prin urmare, e greşit a zice Petr*u Muşat; mai* corect ar fi Muşa*tinul). În c*apitala ţării, la Şiret, ridicase o biserică pentru misionarii dominicani de acolo şi în legătură cu această ctitorie s-a adresat în 1377 papei Grigore al XI-lea, succesorul lui

Urban al V-lea. În răspunsul său din 28 ianuarie 1378, papa o numea *Margarita de Cereth, Domina Valachiae Minoris.* Titlul acesta a frapat pe istorici, unii fiind tentaţi să vadă în el dovada unei regenţe asigurate de Margareta ca *fiică* a lui Bogdan. În realitate, este titlul purtat de soţiile voievozilor Ringailla, soţia lui Alexandru cel Bun, va fi numită *ducissa Minoris Valachiae,* iar Doamna Marina, altă soţie a aceluiaşi voievod – *autocratorisă a întregii Moldovlahil* La 1 mai 1384, cancelaria lui Petru I emite primul document moldovenesc cunoscut până azi era un privilegiu pentru biserica dominicanilor din Şiret, construită de mama sa, *illustns et no-bilissima domina Margarita* (ilustra şi prea nobila Doamnă Margareta), unde ea însăşi îşi pregătise mormântul. Originalul acestui document s-a păstrat până în secolul al XVI-lea era un pergament, cu pecetea de ceară a Domnului, atârnată de un şnur de mătase albastră. Documentul n-a fost emis, însă, la Şiret, ci în altă localitate, unde era „curtea mamei noastre prea iubite", şi anume *„m villa Horleganoio"* Localitatea a rămas neidentificată precis: cei mai mulţi au văzut în acest nume oraşul Hârlău; alţii au fost înclinaţi să vadă un sat din nordul Moldovei, Horlăceni. E mai de crezut, însă, că avem de-a face cu numele corupt al Hârlăului (în original trebuie să fi fost Horleyanovo), căci acolo se va construi, mai târziu, o curte domnească cu un palat strălucitor, şi mulţi voievozi – până la Vasile Lupu vor sta şi la Hârlău, reşedinţa principală fiind la Suceava ori la Iaşi. Se prea poate ca Hârlăul să fi fost, anterior întemeierii statului, capitala unei formaţiun, politice,o dovadă o constituie şi faptul că i se mai zice *Civitas Bahlovia* – oraşul (văii) Bahluiului – concluziile putând fi trase prin analogie cu *Civitas Moldavia.*

Ultima oară, Doamna Margareta apare la 18 noiembrie 1393, când celălalt fiu al său, Roman I, aduce în sfatul ţării mărturia credinţei ei, cu prilejul unei danii făcute strămoşilor familiei de boieri moldoveni Prăjescu (fiii lui Dragomir Bea-logo). Trebuie să fi murit curând după

această dată, fiind îngropată, desigur, conform cu dorinţa ei, în biserica de la Şiret. Din nefericire, această construcţie a fost dărâmată, aproape două veacuri mai târziu, de către loan vodă cel Cumplit (15721574); atunci a dispărut şi bogata bibliotecă de acolo, documentele, hrisoavele, privilegiile, actele de danii care existau în arhiva bisericii.

Amintirea Doamnei Muşata a rămas vie multă vreme; la câţiva ani după moartea ei, în 1404, un călător prin aceste locuri, arhiepiscopul loan de Sultanieh, afla despre activitatea ei şi scria: „Domnul acestora (al moldovenilor; e vorba de Petru I – n.n.) a fost cândva convertit la credinţa noastră catolică, şi mai ales mama sa, Doamna Margareta, de către un frate predicator...” Informaţia aceasta este extrem de preţioasă, întrucât amintirea convertirii dovedeşte, implicit, că anterior Margareta-Muşata fusese ortodoxă, deci românca. S-a discutat mult în jurul numelui ei dublu, şi concluzia, din ce în ce mai acceptată, e că Muta*ta trad*uce pe Marg*areta, nume* care se întâlneşte în Maramureş sub influenţa onomasticii apusene, catolice.

La mijlocul veacului al XVII-lea, In domnia lui Vasile Lupu, Moldova a fost vizitată de un înalt prelat catolic, Marcu Bandini, care a rămas acolo din 1644 până când a murit, în 1650. Cea mai mare parte a timpului, el a stat la Bacău, unde, încă din primii ani ai secolului al XV-lea, fusese mutat sediul episcopiei de la Şiret. El a putut citi acolo toate documentele episcopiei, cronica pe care călugării trebuie s-o fi ţinut după obiceiul lor, şi a putut culege şi informaţii orale. Cu multe confuzii, inerente pentru un necunoscător al istoriei Moldovei, Bandini ne înfăţişează ce se mai ştia la vremea aceea despre Doamna Mutata. Margareta – căreia pnntr-o confuzie îi dă epitetul de unguroaică – soţia lui Ştefan voievod, fondatoarea bisericilor Moldovei, fusese *o adevărată piatră preţioasă* (ilia verre gemma pretiosa).

Cu soţul ei – acel controversat şi contestat Ştefan, fiu al

lui Bogdan I – Doamna Muşata a avut doi fii care au domnit succesiv (Petru I şi Roman I), un altul – Ştefan – a cărui existenţă e dovedită numai prin cronica lui Dlugosz, şi o fiică, al cărei nume, soţ şi familie au rămas necunoscute, cu excepţia unui fiu, jupan Steţco, pe care Roman I 1-a ţinut pe lângă el, făcându-1 membru al sfatului domnesc şi în care unii istorici vor să vadă pe viitorul voievod Ştefan I.

MOŞTENIREA ÎNTEMEIETORILOR

O ţară nouă apăruse pe harta Europei „Ţara Moldovei, cea ca o grădină înverzită, ca un paradis (...), ca o grădină de trandafiri" (cronică turceaşcă). Dragoş alungase tătarii şi se aşezase la Şiret; Sas îi continuase opera; venirea lui Bogdan nu numai că nu a întrerupt acel proces de organizare a ţării, dar 1-a şi ridicat pe o treaptă superioară, iar Laţcu, printr-o manevră abilă, a reuşit să asigure, pentru mai bine de două decenii, pacea la hotarele Moldovei. Ţara se putea aşeza în linişte.

Moştenirea acestor primi voievozi – deopotrivă Descălecători, deopotrivă întemeietori – a încăput pe mâini bune şi pricepute Petru I (1375-1391), Roman I (1391-1394), Ştefan I (1394-1399) – triada primilor Muşatini – pe urmă efemerul Iuga (1399-1400) şi marele Alexandru cel Bun (1400-1432), care ar fi putut spune, la moarte, parafrazând, că a găsit o Moldovă de lut şi a lăsat una de piatră.

Din păcate, această mare operă de construcţie a unui stat a fost continuu subminată de certurile – degenerate, uneori, în adevărate războaie – provocate de succesiunea la tron. Anumite condiţii obiective vor impune statornicirea unui sistem hibrid al succesiunii dinastice,

un sistem ereditaro-electiv, care făcea ca voievozii să fie *aleşi,* dar numai dintre urmaşii sau rudele, în linie masculină, ale voievodului răposat. Era ceea ce, mai târziu, s-a numit condiţia *osului dorrinesc.* Astfel, asupra tronului abia rămas vacant, puteau ridica pretenţii nu numai fiii răposatului, ci şi fraţii ori nepoţii de frate, fiii unui voievod anterior, şi chiar copiii nelegitimi, dacă puteau dovedi paternitatea voievodafă.

Fireşte, tendinţa era – precum fusese şi în Apus, cu câteva secole în urmă – ca moştenirea să treacă din tată-n fiu, prin dreptul primului născut, şi această tendinţă se poate constata până târziu, sub Ieremia Movilă (1595-1606). Dar atunci, în veacul al XIV-lea, succesiunea prin primogenitură putea fi periculoasă. Se văzuse o dată ce primejdii putea aduce prezenţa unui domn copil în tronul ţării.

Realmente, succesiunea la tronul Moldovei în veacul al XIV-lea e stranie. Petru I, deşi avea copii – Roman şi Ivaşcu – prezenta, încă din timpul vieţii, ca moştenitor, pe *fratele* său Roman; astfel, în februarie 1386, Roman „dădea porunci în numele lui Petru, privitor la patru negustori (...) ce fuseseră prădaţi de nişte armeni în Moldova”[1] iar la 1388, cu ocazia cunoscutului împrumut cerut de Vladislav Jagello, regele se arăta îndatorat şi faţă de Petru, şi faţă de Roman.

Succesiunea a fost, deci, în chip conştient asigurată pentru Roman, „alegerea” lui la 1391 ne-fiind deloc întâmplătoare, şi, deşi ea s-a făcut în dauna fiilor lui Petru, nici boierimea nici regele polon n-au privit-o ca o uzurpare. La rândul său, Roman, care avea cinci băieţi – Ştefan, Mihail, Iuga, Alexandru şi Bogdan– prezenta ca moştenitori prezumtivi, în actele emise de el, *numai pe ultimii loi,* deşi tronul va fi luat de Ştefan, şi apoi de Iuga; însă „enigma” porneşte spre dezlegare, dacă vom observa că 1) şi Alexandru cel Bun, în documentele sale, mărturiseşte că a avut mai mulţi fraţi; 2) pomelnicul

[1] P P Panaitescu, M ircea cel Bătrîn, Bucureşti, 1944,p. 233.

mănăstirii Bistriţa, început la 1407, trece pe Ştefan şi Iuga în rândul „sfântrăposaţilor domni”, nesocotindu-i, deci, uzurpatori; 3) acelaşi izvor face o distincţie în familia lui Roman I, punând pe Alexandru şi Bogdan ca *fii ai Anastasiei.* Prin urmare, aceştia doi erau fiii lui Roman, probabil dintr-o căsătorie anterioară.

Dar *cărui fapt se putea datora poziţia privilegiată a lui Roman faţă de fiii lui Petru I, si a lui Alexandru si Bogdan faţă de fraţii lor mai mari?* De copii nelegitimi încă nu se vorbea la vremea aceea; sistemul ereditaro-electiv încă nu se înrădăcinase şi totul înclina spre ereditate: se moşteneau, din tată-n fiu, dreptul de a fi membru al sfatului domnesc, moşiile şi chiar mănăstirile; ţara însăşi era o moşie mare, care trebuia moştenită, românii de atunci „se conduceau în viaţa de stat, care (încă) nu se osebise destul la dânşii de cea familiară, după obiceiul la moştenirea moşiilor”[1]. Iar *obiceiul* acesta interzicea rudelor colaterale să se amestece într-o moştenire unde existau moştenitori direcţi, fii sau nepoţi de fii ai răposatului.

Mai mult decât atit: Petru se căsătorise cu o rudă a lui Vladislav Jagello, copiii săi nu erau deloc străini curţii de la Cracovia, şi cu toate acestea, la 1399, când Roman „Petrilovici” a încercat să ocupe tronul Moldovei, fratele regelui, Svidrigaillo, 1-a capturat şi 1-a ţinut în închisoare până când celălalt fiu al lui Petru, Ivaşcu, a depus garanţie pentru el, făgăduind că nu va mai avea nicio pretenţie şi nici nu se va plânge despre detenţiunea sa!

Cunoscând toate aceste amănunte, se poate uşor conchide că succesiunea aceasta, departe de a fi

haotică şi impusă de simpla voinţă sau preferinţă a voievozilor, era regentată de nişte interese superioare, de raţiuni de stat, aceleaşi care dirijau şi căsătoriile membrilor familiilor domnitoare, căci să nu uităm că, în tot cursul evului mediu, o căsătorie dinastică arăta o

[1] N Iorga, *Istoria românilor,* III, p. 211, nota 1.

anumită orientare pe planul politicii internaţionale, pecetluind, de obicei, înţelegerile şi tratatele politice.

în această lumină se cuvine să urmărim – atât cât ne permit izvoarele, şi, din păcate, o permit într-o măsură foarte mică – treptata creştere teritorială a Moldovei în a doua jumătate a veacului al XIV-lea.

Dragoş unise în jurul său o parte din vechile formaţiuni politice de pe pământul Moldovei; cronicarul Grigore Ureche scrie că „într-acea începătură, a fost domniia ca o căpitănie", iar Miron Costin subliniază că această „căpitănie" se începuse „pe sub munte", adică între Carpaţi şi Şiret; în sud, era vechea episcopie a Milcoviei, care a mai fiinţat o vreme – pe hârtie numai – sub autoritatea regelui Ungariei, sub forma unui coridor până la Dunăre. Ipoteza acestui „coridor" – care ar fi durat până la 1382 – lansată de Iorga şi susţinută de istorici distinşi, precum Emil Lăzăres-cu şi G. Brătianu, explică pe de o parte temeiurile organizării Moldovei ca stat vasal Coroanei Sfân-tului Ştefan, iar pe de altă parte – lipsa relaţiilor directe între Moldova şi Ţara Românească până destul de târziu, pe la 1389, când Mircea cel Bă-trân a intrat în legătură cu Petru I pentru a-i mijloci o apropiere de Polonia. După cronica lui Ureche, ţinutul Vrancei sau al Putnei ar fi fost alipit Moldovei abia la 1482, deşi adevărul cuprins în această informaţie e contestat de unii istorici, s-ar putea să fie vorba de alipirea tocmai a acelui coridor de pe linia Milcovului.

în nord, se ajunsese, încă de pe la 1350, la târ-gul Şiret.

Ţinutul era, atunci, destul de întins, şi prima menţiune a *Ţării* nu întârzie să apară la 1360, ca şi la 1365, Ludovic al Ungariei vorbeşte despre *terra nostra Moldavana;* la 1370, papa ştia că Laţcu stăpâneşte un *ducatus seu terra Moldavi-ensis;* la 1377—1378, apare în actele papale numele *Valachia minor.* E de observat că polonii numeau pe moldoveni *valahi,* iar Moldova – *Va-lahia,* în timp ce Ţara Românească era *Multan.* În restul veacului al XIV-lea şi în tot cursul celui următor, Moldova e denumită *Valahia*

mică, iar un document maghiar din 1395 are formularea „minor Valachia seu terra molduana”; Valahia mică şi Ţara Moldovei erau, acuma, unul şi acelaşi lucru.

S-a presupus, cu dreptate, că în nord trebuie să fi existat o formaţiune pe care vecinii, polonii, o ştiau sub numele de Valahia. Ea e menţionată, de altfel, şi textual, la 1340, în vremea când exista – de asemenea menţionată documentar – şi Moldavia (Baia), „capitalis terrae Moldaviensis” Unirea acestor două formaţiuni principale s-a reflectat şi în titulatura voievozilor moldoveni, până la sfâr-şitul secolului al XVI-lea.

Treptat, dar destul de repede, linia Şiretului a fost depăşită: în târguşorul Hârlău, mama voievodului avea o curte, în 1384. Un izvor deosebit de important, şi anume o listă a oraşelor din ţările învecinate ţinuturilor ruseşti, alcătuită între 1388 şi 1391, dă următoarele puncte orăşeneşti extreme la nord – Hotinul pe Nistru, la sud – Roman pe Şiret, la est – Iaşi pe Prut, iar la vest – Piatra Un Crăciun în munţi (Piatra Neamţ de azi). Pentru ca, peste foarte puţin timp, printr-un salt brusc, Moldova să atingă întinderea maximă: în martie 1392, Roman I se intitulează *marele singur stăpânitor, din munţi şi până la ţărmul mării.* Cetatea Albă, anticul Tyras, care mai mult de un secol fusese centrul stăpânirii tătare, devine portul care va asigura Moldovei ieşirea la Marea Neagră. În semnul acestei luări în stăpânire, se vor bate acolo monede cu capul de bour

Până mai ieri, această extindere bruscă, cu desă-vârşire uimitoare, rămăsese de neînţeles. Un distins cercetător, Şerban Papacostea, a reuşit, însă, să explice ceea ce părea inexplicabil, găsind un document din 1386, relativ la o reclamaţie pe care nişte negustori genovezi o făcuseră lui Constantin şi Petru voievozi. Cunoscând cât se întindea stă-pânirea lui Petru I şi cât a lui Roman I, se poate conchide că diferenţa i-a venit acestuia din urmă printr-o moştenire aranjată în chipul cel mai cuminte; Constantin de la 1386 trebuie să fi fost stăpânitorul

acestei diferenţe, în care se includea şi Cetatea Albă, unde genovezii aveau mari interese economice. Menţionarea lui Petru I alături de Constantin arată că ei se aflau într-un fel de alianţă sau uniune, şi să nu uităm că, în acelaşi an chiar, Roman apare ca moştenitor prezumtiv al lui Petru.

Presupunem – în ceea ce ne priveşte – că alianţa acestor doi voievozi a fost întărită printr-o căsătorie dinastică, între Roman şi fiica sau sora lui Constantin. Ipoteza aceasta necesită, desigur, verificări serioase, dar ea putea explica de ce fiii lui Petru I au fost înlăturaţi de la tron în favoarea lui Roman prin soţia sa, acesta ar fi fost moştenitorul întregii ţări, şi a vechii Moldovlahii, şi a ţinuturilor care se întindeau *până la ţărmul mării.*

Şi, întreagă, această moştenire nu putea trece decât copiilor născuţi din această căsătorie; iată şi motivul preferării lui Alexandru şi Bogdan. Astfel, alianţele dinastice încheiate în scopul de-săvârşirii unităţii statului moldovenesc s-au repercutat asupra modului de succesiune la tron.

Aşezarea ţării în hotare stabile, asigurate de linişte, a avut însemnate urmări asupra evoluţiei ulterioare a Moldove,.

în primul rând, îndepărtarea tătarilor a făcut ca drumul comercial care unea Marea Neagră cu Liovul să nu mai treacă prin „ţara tătarilor”, astfel, *drumul tătăresc* a devenit *drumul moldovenesc,* străbătând Moldova în lungul ei, de la Cetatea Albă, prin Suceava, spre Liov, deschis pe la 1380. Circulaţia mărfurilor pe această rută a intensificat considerabil viaţa economică feudală, oraşe noi s-au ridicat din rândul târguşoarelor de la marginile ţării, vămile încasate de la neguţătorii genovezi, veneţiem, armeni, greci, evrei etc. Au umplut vistena domnească, îndemnând, totodată la emiterea primelor monede proprii. La 1388 Moldova era suficient de bogată pentru a împrumuta, fără stânjeneală, suma de 3000 de ruble frânceşt, (livre italiene), echivalând, în banii

secolului trecut, cu suma de 360000 de galbeni!

Fireşte, bogăţia vistieriei s-a răsfrânt asupra întregii vieţi moldoveneşti. Voievozii încep sa ridice cetăţi, pentru paza hotarelor sau a drumurilor; astfel, Petru I construieşte Cetatea Neamţului şi Cetatea Sucevei, în marginile oraşului unde şi-a mutat şi capitala, tot pe 1380, iar Roman I – cetatea de lângă oraşul care şi azi îi poartă numele. Pe lângă garnizoanele din cetăţi, era întreţinută o armată permanentă, a cărei putere era suficient de mare, de vreme ce vor apela la ajutorul ei Teodor Koriatovici la 1393, regele Poloniei k 1395, în luptele împotriva teutonilor – după ce Sigismund de Luxemburg o simţise el însuşi, în iarna aceluiaşi an, în faţa Cetăţii Neamţului -şi Vitold lituanianul, la 1399, în lupta cu tătarii, de la Worskla.

In jurul voievodului se încheagă o *curie* de mari feudali, urmaşii acelor *potenţez illarum par-tium* de la 1332, ca şi ai *vitejilor* maramureşeni. Voievodul se înconjoară de câţiva *supremi consi-liarii;* pe măsura dezvoltării vieţii de la curte, se ivesc noi şi noi necesităţi, pentru care se crează noi funcţiuni, formându-se astfel sfatul domnesc. La curte, viaţa e fastuoasă şi bogată; mormintele domneşti de la Curtea de Argeş pot constitui un excelent termen de comparaţie. Marii nobili ai ţării au şi ei resurse suficiente pentru a duce o viaţă luxoasă bogatul comerţ italian o probează cu îndestulare.

în fine, domnii, ca şi boierii, se îngrijesc de viaţa religioasă şi culturală a ţării se întemeiază mănăstiri, precum Neamţul (de către Petru I) şi Probota (de către Ştefan I), sau biserici în principalele oraşe ale ţării Mirăuţii de la Suceava(Petru I), Sfânta Vineri, la Roman (Roman I). Curând, nevoia unei ierarhii bisericeşti s-a făcut simţită, şi Petru I propuse ca mitropolit al ţării pe un anume Iosif Acesta, însă, sfinţit la Hahci, nu era pe placul patriarhiei ecumenice din Constan-tinopol, care, timp de vreo zece ani, a refuzat să-1 recunoască, patriarhul Antonie aruncând chiar anatema asupra bisericii Moldovei! Abia la

26 iulie 1401, Iosif a fost recunoscut mitropolit al Moldovei.

Moldova era acum, la începutul veacului al XV-lea, o ţară deplin aşezată, un stat organizat şi închegat. Primii moştenitori ai Descălecătorilor şi întemeietorilor desăvârşiseră cu sârguinţă şi pricepere opera înaintaşilor lor, lăsând-o, la rândul lor, moştenire urmaşilor, pentru a o conduce mai departe, spre împlinirea menirii ei istorice.

*

Am ajuns, astfel, la capătul drumului pe care nc-am propus să-1 străbatem împreună. Şi ne oprim aici, cu credinţa că, într-o oarecare măsură, am reuşit a ridica în faţa cititorului, tabloul unui veac aşa de zbuciumat precum a fost cel al întemeierii, şi în speranţa că această carte nu va fi inutilă pentru niciunul din cei care vor avea răbdarea să o citească până la capăt.

Murtie-septembrie 1972

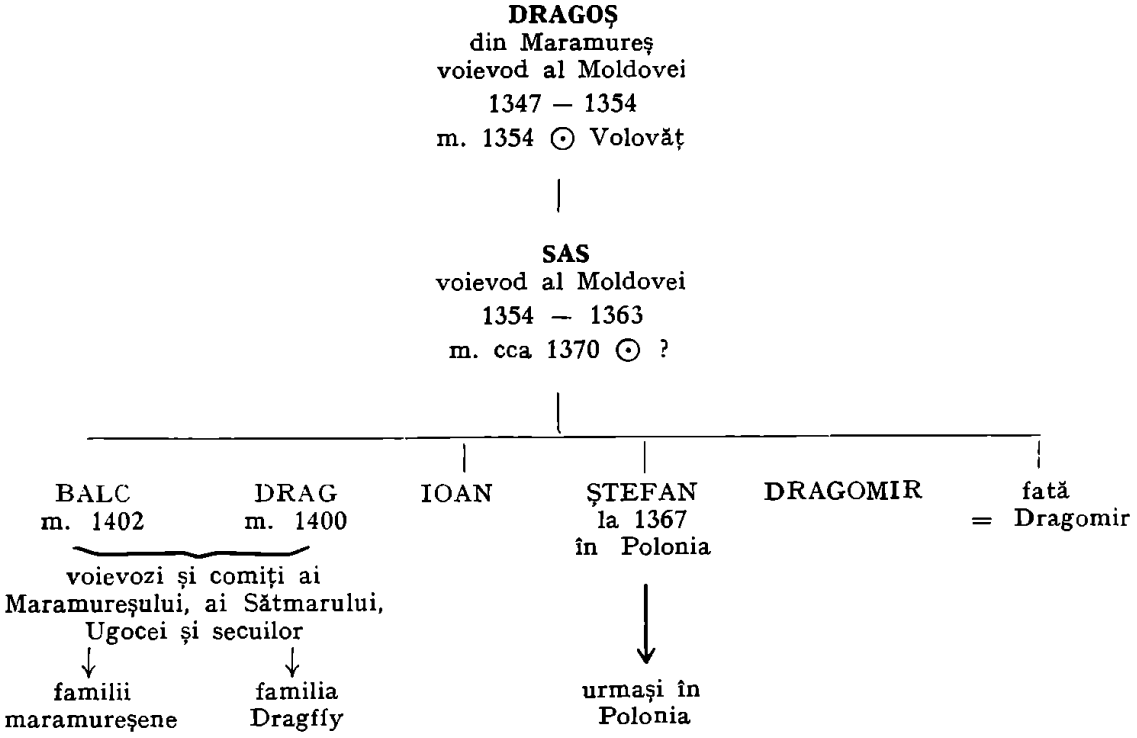
DRAGOȘ
din Maramureș
voievod al Moldovei
1347 — 1354
m. 1354 ⊙ Volovăț
SAS
voievod al Moldovei
1354 — 1363
m. cca 1370 ⊙ ?
BALC
m. 1402
DRAG
m. 1400
IOAN
ȘTEFAN
la 1367
în Polonia
DRAGOMIR
fată
= Dragomir
voievozi și comiți ai
Maramureșului, ai Sătmarului,
Ugocei și secuilor
familii
maramureșene
familia
Dragffy
urmași în
Polonia

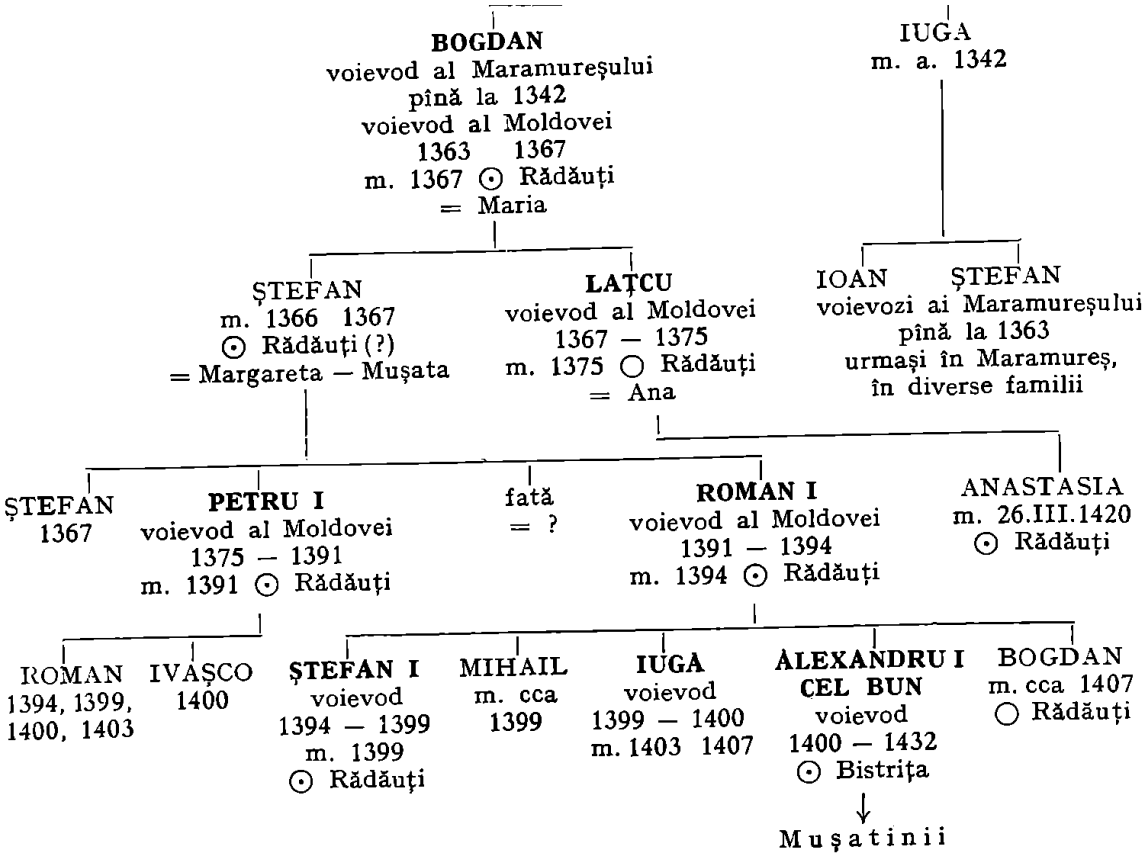
BOGDAN
voievod al Maramureşului
pînă la 1342
voievod al Moldovei
1363 1367
m. 1367 ⊙ Rădăuţi
= Maria
IUGA
m. a. 1342
ŞTEFAN
m. 1366 1367
⊙ Rădăuţi (?)
= Margareta — Muşata
LAŢCU
voievod al Moldovei
1367 — 1375
m. 1375 ○ Rădăuţi
= Ana
IOAN ŞTEFAN
voievozi ai Maramureşului
pînă la 1363
urmaşi în Maramureş,
în diverse familii
ŞTEFAN
1367
PETRU I
voievod al Moldovei
1375 — 1391
m. 1391 ⊙ Rădăuţi
fată
= ?
ROMAN I
voievod al Moldovei
1391 — 1394
m. 1394 ⊙ Rădăuţi
ANASTASIA
m. 26.III.1420
⊙ Rădăuţi
ROMAN
1394, 1399,
1400, 1403
IVAŞCO
1400
ŞTEFAN I
voievod
1394 — 1399
m. 1399
⊙ Rădăuţi
MIHAIL
m. cca
1399
IUGA
voievod
1399 — 1400
m. 1403 1407
ALEXANDRU I
CEL BUN
voievod
1400 — 1432
⊙ Bistriţa
BOGDAN
m. cca 1407
○ Rădăuţi
Muşatinii

NOTA BIBLIOGRAFICA

A. IZVOARE

1. Documente

I. Mihaly de Apşa, *Diplome maramureşene din secolul XIV şi XV* Sighet 1900.

Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor* vol. I—II.

Documente privind istoria României, A, Moldova, veacul XIV—XV vol. I. Idem, C, Transilvania, veacul XI, XII, XIII, voi. 1—2; veacul XIV, voi. 1—4.

2. Cronici

Cronica arhidiaconului loan de Târnave, tipărită de I. G. Schwandtner, în *Scriptores rerum hungari- carum,*

I, Viena 1766. *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI* publicate de I. Bogdan, ed., P P Panaitescu, Bucureşti 1959. Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei,* ed. II, Bucureşti 1958.

B. ISTORIOGRAFIE

1. Pentru înţelegerea unor chestiuni, câteva lucrări rămân *fundamentale.* Astfel, pentru cadrul general al formării statelor româneşti: P P Panaitescu, *Introducere la istoria culturii româneşti,* Bucureşti 1968 (cu o foarte bogată bibliografie);pentru realităţile transilvănene: Ştefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei,* I, Cluj, 1971 (ed. II, 1972); iar pentru cele maramureşene, în special: Radu Popa, *Ţara Maramureşului în sec. XIV* Bucureşti, 1970;pentru o analiză temeinică şi erudită a izvoarelor, studiile lui D. Onciul, adunate de prof, univ Au-relian Sacerdoţeanu, în: Dimitrie Onciul, *Opere complete,* I. Bucureşti, 1946, şi *Scrieri istorice* 2 vol., Bucureşti, 1968;pentru analiza legendelor şi a unor ştiri istorice: G. I. Brătianu, *Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti,* Bucureşti, 1945. 2. Pentru aprofundarea în special a acelor aspecte asupra cărora date fiind cadrele expunerii noastre am trecut mai în grabă, pe lângă lucrările la care am făcut trimiteri în subsolul paginilor, mai citǎm câteva:interpretări privind cristalizarea primelor formaţiuni prestatale în cadrul obştiilor:P P Panaitescu, *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova,* Bucureşti 1964.

H. H. Stahl, *Controverse de istorie socială românească.* Bucureşti 1969.

H. H. Stahl, *Studii de sociologie istorică,* Bucureşti 1972.

cavalerii teutoni:

Geza Bak6, *Cavalerii teutoni în Ţara Bârsei,* în „Studii" l/X, 1957, pp. 143—160 (cu toată bibliografia problemei), brodnicii:

G. Popa-Lisseanu, *Brodnicii,* în „Izvoarele istoriei românilor, vol. XII, 1938. Bolohovcnii:

165

Th. Holban, *Contribuţii la problema originii şi localizării bolovenilor* în „Studii" 1/21, 1968, pp. 21—27 cumanii:

I. Ferenţ, *Cumanii şi episcopia lor,* Blaj 1931. Tătarii:

A. Sacerdoţeanu, *Marea invazie tătară şi sud-estul Europei,* Bucureşti 1933.

Const. C. Giurescu, *Le commerce sur le territoire de la Moldavie sous la domination tătare,* în „Nouvelles ewdes d'histoire" III, 1965, pp. 55-70. Întemeierea statului:

Şt. Ştefănescu, *Întemeierea Moldovei în istoriografia românească,* în „Studii" 6/XII, 1959, pp. 35-54. Al. I. Gonţa, *Afirmarea existenţei statului moldovean în luptele dintre catolici şi ortodocşi până la întemeiere. Voievodatul lui Dragoş,* 1960.

NOTA

In timpul tipăririi acestei lucrări au apărut citeva studii care nuanţează şi precizează unele din afirmaţiile noastre; ele se găsesc grupate în „Revue roumaine d'histoire" nr. 1 /1973, iar studiul lui Şerban Papacostea *La începuturile Halului moldovenesc. Consideraţii pe marginea unui izvor necunoscut,* în „Studii si materiale de istorie medie" VI, 1973, p. 43—59.

CUPRINS

Cuvint înainte

I. Veacul stăpânirii tătare

O poartă veşnic deschisă
Terra ultra monies nivium
Vin tătarii!
„împărăţia” lui Nogai
Primele sclipiri

II. Dragoş Vodă şi-a lui ceată...

O dispută istoriografică
începutul unei cronici războinice
Un asasinat şi neaşteptatele sale urmări
„în Ţara Maramureşului...”
„... se află un sat numit Cuhea”
„... după un bour la vânătoare...”
„In sus, pe sub munte...”
De la un hotar la celălalt
O domnie eşuată: Sas vodă
Misterul de la Ieski-Serai
Moştenire, pradă de război sau dar de nuntă?

III. De la „terra” la „regnum”

„Infidelul nostru notoriu”
Actul de naştere al unui stat
Un episod învolburat: Plorani, 1367
„Nobilis vir Laczko...”
Un „dosar” secular: „cazul” Koriatovici
„O adevărată piatră preţioasă...”
Moştenirea întemeietorilor

Notă bibliografică 164

Redactor: Locot. — col. GH. STOeAN

Tehnoredactor: D. ANDREI

B u n de tip a r 5 0 5 . 1973. A p ăru t 1973. Hîrtie tip I A de 80gtn . Format3 2 f7 0 X 9 0 . C oli tipar 51U + coală tipo . B 632

Tiparul executat sub lumanda nr. 1/1030 la întreprinderea Poligrafică .13 Decembrie 1918" str. Grigore Alexandrescu or. 89—97. Bucureşti. Republica Socialistă România

Editura Militară

Evocare a unei epoci frământate din istoria Moldovei (înfrângerea tătarilor, „descălecarea” lui Dragoş şi Bogdan); puncte de vedere noi sau lumi-nând acele „unghiuri întunecate” (misterul de la leski Serai, „cazul” Koriatovici) din istoria de început a Moldovei, ipoteze şi concluzii îndrăzneţe ale autorului.

Lei 4,50